

σεως νά συναχθοῦν νά τοὺς εἰπῶ μίαν ὁμιλίαν. Ἐπυλάχθησαν καὶ ἐπαρσιδιάσθηκα εἰς τὴν Συνέλευσιν τοὺς καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ καὶ τοὺς ὁμίλησα τοιοῦτως, ὅτι : «Τώρα εἶναι καιρὸς νά προκηρύξεται, ὡς ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως, νά συναχθοῦν οἱ πληρεξούσιοι ὅπου ἦτον γνωρισμένοι, νά τελειώσωμεν τὴν Συνέλευσιν τοῦ ἀπαρσιμένου Ἀπριλίου καὶ θέλει χαυμερίσωμεν. Τώρα εἶναι καιρὸς, εἶναι χειμῶνας καὶ οὔτε ἡμεῖς πολεμοῦμε, οὔτε ὁ Ἰμπραῖμης». Ἐκεῖνοι μοῦ ἀποκρίθησαν : «Ποῦ νά γένει ἡ Συνέλευσις;» Καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα : «Ἀπάνω στὴν Πελοπόννησον νά γένει ἡ Συνέλευσις, νά ἔχουμε καὶ ἔγνοιαν τὸν Ἰμπραῖμη ὅπου νά δίνουμε εἰς τὸ στρατιωτικὸ βοήθειαν εἰς κάθε ἀνάγκη, διότι ἔχουμε τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν πόρταν μας». Καὶ εὐτοῦνοι μὲ ἀπακρίθησαν : «Ποῦ νά κάμουμε συνέλευσιν εἰς σίγουρον τόπον», καὶ τοὺς ἀπακρίθηκα : «Εἶναι τὸ Λενίδι, εἶναι τὸ Κρανίδι, εἶναι τὸ Καστρί, εἶναι καὶ ἡ Πιάδα, ἀπὸ τοὺς 4 τόπους ὅποιον θέλετε ἐκλέχτε». Μὲ ἀπακρίθησαν : «Νά ρωτήσωμεν καὶ τὴν διοικητικὴν ἐπιτροπὴν». Καὶ ἀνταμώσασμεν καὶ ὁμίλησαν τὰ δύο σώματα, καὶ ἀποφάσισαν μὲ δόλο ἢ εἰς τὸν Πόρο ἢ εἰς τὴν Αἴγινα, διὰ νά κάμουν τὴν Συνέλευσιν κατὰ θέλησίν τους, ὅποιον πληρεξούσιον θέλουν νά ἐμβάζουν, ὅποιον δὲν θέλουν νά μὴ τὸν δέχονται εἰς τὸ νησί. Καὶ μοῦ ἀποκρίθηκε ἡ ἐπιτροπὴ τὴν ὁμιλίαν ὅπου ἔκαμε μὲ τὸ ἄλλο σῶμα τὸ Κυβερνητικόν, ὅτι νά γένει ἡ Συνέλευσις εἰς τὸν Πόρο, ἢ εἰς τὴν Αἴγινα. Καὶ ἐγὼ δὲν τὸ ἐδέχθηκα, καὶ τοὺς ἐπροφασίσθηκα ὅτι : «Ἐγὼ εἰς τὸ γιὰλὸ δὲν ἐμπαίνω, γιατίι ἔκαμα ὄρκο, ὅταν μὲ εἶχαν εἰς τὴν Ὑδρα, καὶ δὲν μπαίνω πλιὸ στὸ πέλαγο. Ἐάν δὲν εἶμαι εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐγὼ, ποῦ ἤμουν ἓνα ἄτομο, δὲν ἔβλαβε· ὅμως εἶχα πολλοὺς ψήφους, καὶ ἀπὸ τὰ θοματὰ καὶ πολιτικούς. εἶχα καὶ ἄλλους ποῦ δὲν ἤθελαν νά πᾶνε». Καὶ μὲ αὐτὸ ἐσηκώθηκα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ κύρ Ἀνδρέα νά τοῦ ὁμιλήσω περὶ τοῦ τόπου τῆς Συνελεύσεως. Ἦτον πρόεδρος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι του καὶ ἀρχίνησα τὴν ὁμιλίαν, καὶ τοῦ ἔλεγα : «Ἡ συνέλευσις εἰς τὰ νησιὰ δὲν εἶναι οὐλογο διὰ τὴν Πελοπόννησον, οὔτε διὰ ὅλο τὸ ἔθνος, διότι ἀλκργεύοντας ἡμεῖς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἡ Πελοπόννησος κρυώνει, καὶ ὅσο εἴμεθα εἰς τὴν ξηρὰ τοὺς ἐμψυχώνουμε». Ὁ κύρ Ἀνδρέας ἐκάθονταν εἰς τὸ παράθυρο καὶ ἐκαίταξε ἔξω καὶ ἔχι ἐμέ. ἐκούνετε καὶ τὸ πόδι. Τότες γυρίζω : «Κύρ Ἀνδρέα, ἐγὼ σοῦ¹ κουβεντιάζω καὶ σὺ κοιτᾷς ἄλλοῦθε. Ὑγίαινε, ἀδελφέ, καὶ πλέον δὲν σοῦ ὁμιλῶ δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν». Καὶ τῆς εὐθὺς ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι μου καὶ ἐκαβάλληκα καὶ ἐπῆρα καὶ τὸν Τσόκρη μὲ διακοσίους ἀνθρώπους καὶ τὸν Νικολάκη Πονηρὸ καὶ Ἀναγνωστάκο, ἀνήμερα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, καὶ ὅσο νά πάγω στὴν Ἑρμιόνη, ἐσύναξα τετρακοσίους, καὶ μαθίζοντες ὅτι ἐγὼ πάω στὴν Ἑρμιόνη, σηκώθηκαν καὶ αἱ δύο ἐπιτροπαὶ καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Αἴγινα καὶ ἐπροκήρυξαν τὴν Συνέλευσιν. Καὶ ἐπροκήρυξα καὶ ἐγὼ νά μαζωγοῦν νά κάμουμε τὴν συνέλευσιν στὴν Ἑρμιόνη. Ἐστειλα τὸν Νικολάκη Πονηρὸ εἰς τὴν Ὑδρα, εἰς τὸν κύρ Γιώργη καὶ λοιποὺς Ὑδραίους καὶ ἦλθον καὶ οἱ Ὑδραῖοι καὶ ἡ συνέλευσις ἡ ἐδική μας ἦτον ὡς ἐνενήντα πληρεξούσιοι καὶ εἰς τὴν Αἴγινα ἦτον πενήντα μὲ τὰς δύο ἐπιτροπές. Ἡ διαίρεσις ἀκολουθοῦσε τρεῖς μῆνας. Ὁ Ἀμιλτον εὐρισκότουνε τὸν τότε καιρὸ ἐκεῖ, ἐπῆγαινε καὶ εἰς τὴν Αἴγινα καὶ ἔρχονταν καὶ εἰς ἡμᾶς, νά μᾶς ἐνώσει νά κάνουμε τὴν συνέλευσίν μας, καὶ ἡμεῖς ἐλέγαμε : «Ἄς ἔλθουν ἐδῶ οἱ Αἰγινῆται, ποῦ εἴμεθα πλιότεροι² καὶ τοὺς δεχόμαστε». Ἐκεῖνοι ἔλεγον³ τὸ ἴδιο. Καὶ ἐφιλονικούνταν τὸ πράγμα καὶ ἔγραφαν εἰς τὸν μινίστρο Κάνιγγ ὡς ἐπιτροπὴ, καὶ ἐγὼ ἔγραφα ἀτομικῶς. Καὶ ἐλάβαιναν καὶ ἐκεῖνοι ἀπόκριση, ἐλάβαινα καὶ ἐγὼ. Ἐγινε ἓνας καυγᾶς εἰς τὴν Ὑδρα μὲ τὸν Ἀμιλτον καὶ ἐσκοτώθηκαν, καὶ ὁ Ἀμιλτον ἦτον ἐνοχλημένος μὲ τοὺς Ὑδραίους.

Ἦλθε μίαν ἡμέραν ὁ Ἀμιλτον εἰς τὸ κονάκι, ὅπου ἐκρατοῦσα εἰς τὴν Ἑρμιόνη καὶ πάντα εἶχα διερμηνευτὴ τὸν κόντε Ἀνδρέα Μεταξᾶ μὴν ἡξεύραντας τὴν γλώσσα. Μοῦ λέγει μίαν ἡμέραν ὁ Ἀμιλτον : «Ἐμαθα ὅτι ἡ δική σας συνέλευσις ἔχει γνώμη νά καλέσει τὸν Καποδίστρια». Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀπακρίθηκα : «Ὅποιος σὲ τὸ εἶπα σὲ ἐγέλασε· διὰτὶ ὁ Καποδίστριας ἦτον μινίστρος τῆς Ρωσίας⁴ καὶ δὲν μᾶς δίδει χέρι κατὰ ὥρας νά προσκαλέσωμεν τοιοῦτον ἄνθρωπον· καὶ ὁ καιρὸς θέλει μᾶς ὁδηγήσει, διὰτὶ κρεμιόμαστε ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, ποῦ ὑπεσχέθη τὴν διαφέντεψή μας». Καὶ ἔτσι ἀναχώρησε ὁ Ἀμιλτον. Καὶ ἡμεῖς τὸν Μάρτιον μῆνα, σάν ἐγινήκαμε πλήρεις ἐνενήντα, ἀρχίσαμεν τὰς ἐργασίας μας καὶ ἐβάλαμεν πρόεδρον τὸν Σισίνην. Τότενες ἔφθασε καὶ ὁ Κόχραν καὶ τὸν ἐψηφίσαμεν ἀρχιθαλάσ-

1. Σέ.

2. Πλιότεροι.

3. Ἐλεγον.

4. Εἶναι μινίστρος τῆς Ρωσίας.

σιον εἰς τὰς τρεῖς μοῖρας Σπετσῶν, Ὑδραίων καὶ Ψαρέων. Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν¹ ἦλθε καὶ ὁ Τσούρτζης, διαπὶ ἔλεγε ἡ Συνέλευσις τῆς Αἰγίνης, ὅτι ὁ Καποδίστριας γυρεύει πάντα νὰ γίνῃ ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑλλάδος, κι ἐγὼ ἀποφάσισα, διὰ νὰ μὴν εὐρίσκουν αὐτὴν τὴν πρόφασιν, ἔρριξα τὴν φιλοτιμίαν μου κάτω διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔρριξαν κάτω τὴν φιλοτιμίαν τους καὶ αἱ τρεῖς νῆσι καὶ ὑπόγραψαν ἀρχιθαλάσσιον τὸν Κόχραν. Καὶ ἐρχόμενος ὁ Κόχραν εἰς τὸν Πόρον, ἐπῆρα τὸν Μεταξᾶ νὰ τὸν ἀνταμώσω εἰς τὸ καράβι καὶ ὠμιλήσαμεν τὰ ὅσα ἀπεφάσισε ἡ συνέλευσίς μας. Αὐτὸς ἐζήτησε τὴν ἔνωση καὶ ἡμεῖς ἐλέγαμεν τὴν ἴδιαν ὁμιλίαν : « Ἄς ἔλθῃ ἡ συνέλευσις τῆς Αἰγίνης καὶ ἡμεῖς τὴν δεχόμεθα ». Καὶ εἶδα εἰς τὴν ὁμιλίαν τοῦ τὴν φαντασίαν ὅπου εἶχεν ὁ Κόχραν καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὡς Ἕλληνα, φαντασμένῃ. Βγαίνοντας ἀναχωρήσαμεν καὶ ἐπήγαμεν πίσω στὴν Ἑρμιόνη καὶ ἐκρατήσαμε καὶ τὸν γενεράλη Τσούρτζε εἰς τὴν Ἑρμιόνη. Καὶ τότε ἐσμιξε ὁ Κόχραν μὲ τὸν Τσούρτζε καὶ ἐγιναν μίαν γνώμη διὰ νὰ μᾶς συμβιβάσουν. Ἐκεῖνες τὰς ὥρας ἔγραψαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὅτι εἶναι στενοχωρημένοι ἀπὸ στρατεύματα, καὶ τότε ἡ συνέλευσις μ' ἐπεφόρτισε νὰ στείλω στρατεύματα, καὶ διάταξα τὸν Γενναῖον καὶ ὅλες τὰς ἐπαρχίας, καὶ σὲ εἴκοσι ἡμέρας ἔγινε μὲ τρεῖς χιλιάδες, καὶ μὲ ὑποσχέθηκε ἡ συνέλευσις, ὅτι νὰ τοὺς πληρώσῃ ἡ συνέλευσις, τὸ ἔθνος, τοὺς λουρέδες, καὶ ἔτζι ἐμείναμε ἡσυχοί. Τότες ἤθελαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἔηρθε νὰ μᾶς ἐνώσουν, καὶ νὰ εὗρουν ἓνα τρίτον τόπον, διὰ νὰ τελειώσουν τὴν συνέλευσιν· καὶ ὁ τρίτος τόπος ἦτον ἡ Τροιζήνα, λεγόμενῃ Δαμαλᾶ. Ὅμως ἀποκριθῆκαμεν τῶν ἀρχηγῶν : « Ἡμεῖς πηγαίνομεν, ὅσα πρακτικὰ ἔχομε κάμει νὰ εἶναι ἐπικυρωμένα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, ἡ φρουρὰ νὰ μείνῃ ἡ ἰδίᾳ² (τὸν Νικηταρᾶ εἶχαμεν) καὶ ἂν σπαργθοῦν ἐρχόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Τροιζήναν ». Καὶ ἔτσι ἐστέργθησαν οἱ Αἰγινῆτες. Καὶ ἐσηκώθημεν καὶ τὰ δύο μέρη καὶ ἐσμίξαμεν εἰς τὴν Τροιζήνα, καὶ ἐνωμένοι εἰς τὴν Τροιζήνα ἀρχίσαμεν νὰ πρακτικὰ (ὅσα εἶχαμεν κάμωμένα ἡμεῖς ἐμείναν ἀσάλευτα) καὶ ἀρχίσαμεν ἐμπρός. Ἀπεφασίσαμεν νὰ ψηφίσωμεν τρία ἄτομα ἐπιτροπὴ κυβερνητικὴ διὰ νὰ τηρᾷ³ τὰ στρατεύματα, 15 τόσα ἄτομα διὰ τὸ Βουλευτικόν. Καὶ ἐψηφοφορήσαμεν, καὶ οἱ πλέον ψῆφοι ἔπασαν εἰς τὸ Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, Μακρῇ καὶ Νάκο, νὰ εἶναι ἐπιτροπὴ προσωρινή, ὅσο νὰ ἐκλέξομε πρόεδρο. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀσηκώθηκε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸν Πόρο, καὶ ἔμεινε ἡ συνέλευσις νὰ τελειώσῃ τὰ πρακτικὰ της. Ἡμεῖς εἶχαμεν γνώμην νὰ προβάλωμεν τὸν Καποδίστριαν (1827). Ὅλοι ἐδοκιμάσθησαν στὲς Κυβερνήσεις, καὶ ὅλο εἰς τὸ χειρότερο ἐπηγαίναμεν τὸ ἔθνος ἀπὸ τὰς διχονοίας μας. Τότε ἐξεφώνησα καὶ εἶπα : « Ἡμεῖς, τὰ ὅρματα, ἔρριζαμεν τὴν φιλοτιμίαν μας, καὶ ἔβαλαν τὸν Τσούρτζε Ἀγγλον, καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θαλασσινοὶ μας τὸν Κόχραν, τώρα, καὶ οἱ πολιτικοὶ πρέπει νὰ ρίξετε καὶ ἐσεῖς τὴν φιλοτιμίαν σας, νὰ ἐκλέξωμεν ἓναν Πρόεδρον νὰ μᾶς κυβερνήσῃ, νὰ ἰδοῦμεν οἱ Ἀγγλοὶ ὅπου ὑποσχέθησαν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν μας ». Μία τῶν ἡμερῶν ἔβλεπαν ὅτι ἤθελαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ ἔθνος, καὶ ἐκίνησαν ὀπλισμένοι νὰ ἐλθοῦν ἂν ἔμπορέσουν καὶ μᾶς φοβίσουν νὰ πάρουν τὰ πρακτικὰ, (ἦτον γεαυματικὸς ὁ Σπηλιᾶδης) κι ἐγὼ τοὺς ἐκατάλαβα μὲ τὴ σκοπὸν ἔλλαν· καὶ ἔκαμαν συνέλευσιν εἰς τοῦ Μαυρομιχάλη τὸ σπίτι, ἐπροσκάλεσαν καὶ ἐμένα, καὶ ἐπῆγα μόνος μου, καὶ ἀρχίνησαν νὰ μὲ ὠμιλήσουν περὶ τῆς συναλεύσεως, ὅτι δὲν βλέπουν καλὰ πράγματα εἰς τὴν συνέλευσιν. Ἐγὼ ἀποκρίθηκα μὲ πείσμα, ὅτι τὸ ἔθνος αὐτὸ θέλει, καὶ ὅποιος δὲν τοῦ ἀρέσει, ἅς τὸ χαλάσῃ ἂν ἔμπορέσῃ, καὶ ἐβγήκα χωρὶς ἄλλον λόγον ἔξω. Βλέποντας ὅτι δὲν εἶχαν δύναμιν, καὶ ἂν εἶχαν δοκιμάσει ἤθελε ἐντροπιασθοῦν, ἐδιалύθησαν. Σὲ δύο ἡμέρας ἐκάμαμε συνέλευσιν καὶ ἀπεφασίσαμεν τὴν αὐγὴν, ὅτι τὸ ἀπόγευμα νὰ ὑπογράψωμεν τὸν Καποδίστριαν⁴. Καὶ ἔτζι ἐπῆγα εἰς τὸ κανάκι μου, ἔφαγα ψωμὶ καὶ ἔπασα νὰ κοιμηθῶ. Βλέπω καὶ ἦλθε ὁ κύρ Γεώργιος Κουντουριώτης καὶ Καρακατζάνης Σπετσιώτης, καὶ Μακρῆς Ψαριανὸς νὰ μοῦ ὠμιλήσουν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Καποδίστρια, ὅπου θέλει ἀπογράψωμεν ἀπομεσήμερα. Μοῦ λένε, ὅτι : « Τὸ ἀπομεσήμερον θὰ ὑπογράψωμεν διὰ τὸν Καποδίστριαν ». « Τί μ' ἐρωτᾶτε ἐμένα, ἐγὼ δὲν εἶμαι πρόεδρος οὐδέ⁵ ἔθνος· ἔτζι ἀποφασίσανε τὴν αὐγὴν ὁ Πρόεδρος Σισίνης καὶ τὸ ἔθνος ». Μοῦ ἀπεκρίθησαν ὅτι : « Εἶναι καλὸ νὰ στείλωμεν νὰ πάρωμεν γνώμην ἀπὸ τὸν Ἀμιλτον, ἀραμένον εἰς τὸν Πόρον, ὅτι ἦταν φερμένος ἀπὸ τὴν Σμύρνη ». « Τί, νὰ στείλωμεν κανένα τυχοδιώκτην νὰ

1. Καὶ τὸν ἴδιον καιρὸν.

2. Νὰ μείνῃ ἰδίᾳ.

3. Τηρᾶν.

4. Ὁ Κουντουριώτης, ὅπου ἦσαν μὲ τὸ μέρος μας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ κάμωμεν ἐκεῖνον Κυβερνήτην, καὶ ἐγὼ εἶχα στὸ νοῦ μου τὸν Καποδίστρια.

5. Ὄχι.

λέγει ἄλλα καὶ ἄλλα νὰ μᾶς λέγει καὶ νὰ χαλάσει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔθνους. Ποῖον εὐρίσκειτε εὐλογον νὰ στείλωμεν ; Ἄν ἐμπιστευέσθε εἰς ἐμένα νὰ πάγω ἐγὼ ὁ ἴδιος». — «Σ' ἐμπιστευόμεθα»¹ πρὸς φρεῖς, μὲ εἶπαν, αὐτὸς ἐμπιστευόμεσθα». Ὁ Κουντουριώτης ἦτον μὲ μίαν γνώμην, ὅτι εἶχα εἰπεῖ τοῦ Ἀμιλτον, ὅτι δὲν θὰ ἐκλέξωμεν τὸν Καποδίστριαν, καὶ ἐνόμιζε ὅτι θὰ εὕρω ἀντίστασιν ἀπὸ τὸν Ἀμιλτον. Καὶ τότενες τοὺς εἶπα : «Σύρτε εἰς τὸ καλόν». Καὶ ἐσηκώθηκα καὶ ἐκραξά τὸν Μεταξᾶ, καὶ ἐπῆρα καὶ δέκα νομάτους, τὸ μεσημέρι, καὶ δὲν ᾔξευρε ἄλλος κανένας ποῦ ὑπάγω, μόνον τὸν Νικηταρᾶν ἐκραξά καὶ τοῦ εἶπα νὰ ἔχει τὴν ἐγνοίαν, νὰ μὴ γίνῃ κανένα σκάνδαλον, ἕως ὅπου νὰ ἔλθω. Ἡ συνέλευσις τῆς² ἤρχετο θαῦμα, μὴν ἠξεύροντας ποῦ ὑπάγω. Καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ ποτάμι τοῦ Πόρου, καὶ οἱ βάρκες τοῦ Ἀμιλτον ἔκαναν νερό, καὶ ἐμπήκαμεν εἰς μίαν βάρκα, καὶ ἐπῆγαμεν ἐπάνω στὴν φρεγάδα³. Μᾶς ἐδέχθηκα ὁ Ἀμιλτον καὶ ἐκῆτζαμεν εἰς ὁμιλίαν. Τοῦ λέγω : «Ποῦ σοῦ φαίνεται τώρα, ποῦ ἐνώθηκα ἡ Συνέλευσις καὶ κοντεῖται νὰ τελειώσῃ» — «Χαίρωμαι τὴν ἐνωσὶν σας, ἐκάματε πολλὰ καλὰ». Τοῦ εἶπα : «Καπιτάν Ἀμιλτον, ἦλθαμεν νὰ πάρωμεν τὴν συμβουλὴν σου, ὡς μᾶς συμβούλευες πάντοτε διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας. Σὲ γνωρίζομεν ὡς ἕναν εὐεργέτην ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους καλότερον». Μᾶς εἶπε : «Πέστε τὴν γνώμην σας, καὶ ἂν δύνανται καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς ἀποκριθῶ εἰς τὴν γνώμην σας». «Στοχάζομαι, Καπιτάν Ἀμιλτον, ὅτι τοὺς γνωρίζεις τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ ἐδῶ καὶ πόσους χρόνους. Τοὺς βάλουμεν ὅλους νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ ποτὲ δὲν μᾶς ἐκυβέρνησαν κατ'ὅς ἐπρεπε, καὶ βλέποντας ὅτι δὲν ἔχομεν ἄνθρωπον πολιτικὸν νὰ μᾶς κυβερνήσῃ, ἦλθαμεν νὰ σὲ πάρωμεν εἰς γνώμην, διὰτὶ ἐκεῖνο ὅπου ἤρχετο τῆς Συνελεύσεως ἀπὸ τὸ χέρι τῆς, τὸ διαρβώσαμεν, ἐβάλαμε τὸν Κόχραν ἀρχιθαλάσσιον, τὸν Τζώρτζ ἀρχιστράτηγον, τώρα χρειαζόμεθα ἕναν πολιτικόν. Τάχα δὲν μᾶς δίδει ἡ Ἀγγλία ἕνα πρόεδρον, ἕνα Βασιλέα;» Μᾶς ἀποκρίθηκε : «Ὁχι, ποτὲ δὲν γίνεται». — «Δὲν μᾶς δίδει ἡ Φράντζα;» — «Ὁμοίως» μᾶς ἀποκρίθη. — «Ἡ Ρουσία;» — «Ὁχι». — «Ἡ Πρωσία;» — «Ὁχι». — «Ἡ Ἀνάπολη;» — «Ὁχι». — «Ἡ Ἰσπανία;» — «Ὁχι, δὲν γίνεται». Ἀφοῦ ἐμελέτησα ὅλα τὰ βασίλεια : «Σὲν δὲν μᾶς δίδουν τοῦτες οἱ κύλεις, τί θὰ γίνωμεν ἡμεῖς;» — Μᾶς ἀποκρίθηκε, ὅτι : «Τηρᾶτε νὰ εὐρῆτε κανέναν Ἕλληνα». — «Ἡμεῖς ἄλλον Ἕλληνα ἀξιώτερον δὲν ἔχομεν, μόνον νὰ ἐκλέξωμεν τὸν Καποδίστριαν». Ἐγύρισε καὶ μ' ἐκοίταξε, ἀκούοντας τὸ ὄνομα Καποδίστρια, καὶ μοῦ εἶπε : «Δὲν ἤσουν ἐστὶ ποῦ μοῦ εἶπες δὲν τὸν δεχόμεθα τὸν Καποδίστρια, διὰτὶ εἶναι τῆς Ρουσίας μινίστρος;» — «Ναί, ἐγὼ, τοῦ εἶπα. Ἄλλος καιρὸς ἦτον τότε, καὶ ἄλλος τώρα. Διὰτὶ τὴν Ἀγγλίαν ποῦ ἔχομεν ὑπεράσπισιν, τὸ δεξιὸ χέρι τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ θάλασσα, καὶ ἐβάλαμεν Ἀγγλον ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ τὸ ζερβὸ χέρι Ἀγγλον, ὅπου εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἡρᾶς. Καὶ ἂν μᾶς ἐδίδο ἡ Ἀγγλία καὶ ἕναν πολιτικόν, καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐβάνουμεν καὶ δὲν ἐτζακίζαμεν τὸ κεφάλι μας στὸν ἕναν καὶ στὸν ἄλλον, καὶ δι' αὐτό, ὡς μοῦ λές, δὲν γίνεται. Πρέπει νὰ καλέσωμεν τὸν Καποδίστριαν». Μοῦ ἀποκρίθηκε ἐκ καρδίας : «Πάρτε τὸν Καποδίστρια ἢ ὅποιον διάβολον θέλετε, διὰτὶ ἐχαθήκατε». — Αὐτὸ ἤθελα νὰ ἀκούσω ἀπὸ τὸ στόμα του, τὸ ἄκουσα, καὶ ἀπέκει ἐτελείωσε ἡ ὁμιλία μας, καὶ τῆς εὐθὺς ἀνεχώρησα. Ἐχασομέρησα πολὺ εἰς τὴν φρεγάδα, καὶ τὸ ταμποῦρλο τῆς Συνελεύσεως ἀρχίναε νὰ κτυπᾷ. Ἀκούοντας τὸ ταμποῦρλο οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν νησιῶν ἀνεχώρησαν, καὶ ἐτράβηξαν καὶ ἐπῆγαν κοντὰ εἰς τὴν Παναγίαν⁴, διὰ νὰ πᾶνε εἰς τὸν Ἀμιλτον. Καὶ ὁ Ἀμιλτον τοὺς εἶδε μὲ τὸ κιάλε, καὶ ἐμπήκε εἰς τὴν φελοῦκα, καὶ ἦλθε εἰς τὴν Παναγιά. Καὶ ἐπῆγαν οἱ πληρεξούσιοι τῶν νήσων⁵, διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσουν καὶ ὁ Ἀμιλτον τοὺς ἠρώτησε : «Πῶς ἐφύγατε ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν;» — «Ἤλθαμεν νὰ σὲ πάρωμεν διὰ μίαν γνώμην». Καὶ αὐτὸς τοὺς ἀποκρίθηκε : «Ἐγὼ τὴν γνώμην τὴν ἔδωσα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ κάματε ὅ,τι σᾶς εἶπεῖ». Καὶ ἀνεχώρησε κατὰ τὴν φρεγάδα. Μιστὴ ὥρα ἦτον μακρὰν ἡ Παναγιά ἀπὸ τὴν συνέλευσιν· οἱ Ἰδρυαῖοι γυρίζουν. Ἐστειλαν καὶ μ' ἐκραξάν, καὶ τοὺς διεγρήθηκα ὅ,τι εἶπα. Τὴν αὐγὴν ἐσυναχθήκαμεν καὶ ὑπογράψαμεν διὰ τὸν Καποδίστρια. Ἀρχισαν καὶ ἔκαμαν τὰ γράμματα τῆς προσκλήσεως, τὰ ἔστειλαν ἀπὸ τρία μέρη, καὶ ἐτζι ἐτελείωσε ἐκεῖνη ἡ ὑπόθεσις. Ἐσυνάχθημεν τὴν ἄλλην ἡμέραν ν' ἀποφασίσωμεν πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ, νὰ ψηφοφορηθοῦν τὰ ἄτομα διὰ τὴν προεδρίαν. Ἐπετάονταν στὴν Συνέλευσιν τὴν ἄλλην ἡμέραν, τὸν Ζαῆμη, ἄλλος τὸν Μπαρλᾶ, ἄλλος τὸν Κουντουριώτη, ἄλλος τὸν Πρασᾶ ἀπὸ τὴν Ἀνδρούσα, καὶ ἔγινε χασμοειδία. Τὴν ἄλλην

1. Σὲν ἐμπιστευόμεθα.

2. Τοῦς.

3. Φρεγάτα.

4. Κατὰ τὴν Παναγία.

5. Τῶν Νησιῶν.

ἡμέρα πάλιν τὸ ἴδιον εἴκοσι νὰ ψηφοφορήσουν, τὴν ἄλλην 16. Εἶδα τὴν χασμωδίαν καὶ τὸ παράξενο τοῦ κόσμου. Ἐσημώθηκα ὁλόρθος : «Σεβαστὴ Συνέλευσις, ἡμεῖς καθήμεσθε¹ καὶ φιλονικοῦμεν διὰ Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ, καὶ ἡ πατρίς μας κινδυνεύει νὰ χαθεῖ καὶ ἔχομεν συνέλευσιν ἐπὶ τὰ μῆνες καὶ πρόεδρος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἶναι ὁ Κιουταχῆς, καὶ πρόεδρος τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἰμπραῖμης, καὶ ἡμεῖς καθήμεθα καὶ φιλονικοῦμεν, καὶ τώρα ἦλθε ὁ Μάης, καὶ ἡ Ἀθήνα κινδυνεύει καὶ ἡ Πελοπόννησος κινδυνεύει. Ἐχάθηκεν ἓνας ἀπὸ τόσους Ἑλληνας πληρεξούσιους νὰ κάμωμεν Πρόεδρον; Ὅμως καθήμεθα καὶ φιλονικοῦμεν!» Ἐκείταξα τριγύρω μου, καὶ εἶδα ἓνα γεροντάκι, καὶ ἐκάθηντο μετὰ τοὺς Κρητικούς, ἀλλ' οὔτε τὸ ὄνομά του ἐγνώριζα, οὔτε τὸν εἶδα, καὶ πηδάω μέσα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν καὶ τὸν ἀρπάχνω, καὶ τὸν πηγαίνω εἰς τὸ κάθισμα τοῦ προέδρου Σισίνη, καὶ τὸν κάθισα στὸ σκαμνί. Εἶπα : «Τοῦτος δὲν εἶναι ἄξιος;». Καὶ ὅλη ἡ Συνέλευσις ἔβαλε τὴν φωνήν : «Ἄξιος, ἄξιος» καὶ ἐχειροκρότησε, καὶ ἐτελείωσε. Τὸν πατέρα μου συγχωροῦσαν². Ὁ Ρενιέρης σὰν νὰ ἐφοβήθηκε. Ἐτῆς διαλύθηκε ἡ συνέλευσις.

Μετὰ εὐρὰ ἐπὶ Κουντουριώτῃ ἐπῆγξα εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ εἶπα τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι : οἱ Ρουμελιῶτες πληρώνονται, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐγδύθηκάν ἀπὸ τὸν Ἰμπραῖμην, καὶ δὲν ἔχουν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν· δὲν τοὺς πληρώνετε ὅπου ἐχάθηκάν ; Καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν 12.000 πρακτικούς, καὶ ὁ ἀριθμὸς νὰ εἶναι διὰ 15.000, ὅπου τὸ περιπλέον νὰ γίνονται ἀναλογία διὰ νὰ τοὺς ἔρχονται 30 γρόσια τὸ μῆνα. Μοῦ εἶπανε, νὰ δουλεύουν τρεῖς μῆνες, καὶ εἰς τρεῖς μῆνες νὰ ἔλθουν νὰ πάρουν τὰ μηνιαῖα. Πλάθανε τρεῖς μῆνες, καὶ ἔστειλα νὰ πάρω τὸ μηνιαῖον. Μοῦ ἀποκρίθηκάν, ὅτι : «Μιὰ μικρὴ δόσι; ἦλθε ἀπὸ διόμισιν μιλλιοῦνια, καὶ ἡ Κυβέρνησις εἶχε ἄλλες ἀναγκαῖες ὑπόθεσας, καὶ ἐδόθηκάν, ἡ ἐμπειρία σου ὅμως θὰ καταπραΰνει τοὺς στρατιώτας νὰ λάβουν ὑπομονήν».

Ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐδική μας δὲν ὁμοιάζει μετὰ καμμιάν ἀπ' ὅσας γίνονται τὴν σήμερον εἰς τὴν Εὐρώπην. Τῆς Εὐρώπης αἱ ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν διοικήσεών των εἶναι ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ ἐδικὸς μας πόλεμος ἦτον ὁ πλεόν δίκαιος, ἦτον ἔθνος μετὰ ἄλλο ἔθνος, ἦτον μετὰ ἓνα λαόν, ὅπου ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνωρισθεῖ ὡς τοιοῦτος, οὔτε νὰ ὁρκισθεῖ, παρὰ μόνον ὅτι, ἔκαμνε ἡ βία. Οὔτε ὁ Σουλτάνος ἠθέλησε ποτὲ νὰ θεωρήσῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν ὡς λαόν, ἀλλ' ὡς σκλάβους. Μίαν φορὰν, ὅταν ἐπῆραμεν τὸ Ναύπλιον, ἦλθε ὁ Ἀμύλτον νὰ μετ' ἴδῃ· μοῦ εἶπε ὅτι : «πρέπει οἱ Ἕλληνες νὰ ζητήσουν συμβιβασμόν, καὶ ἡ Ἀγγλίς νὰ μεσιτεύσῃ». Ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι : «Αὐτὸ δὲν γίνεται ποτέ, ἐλευθερία ἢ θάνατος. Ἐμεῖς, Καπετὰν Ἀμύλτον, ποτὲ συμβιβασμόν δὲν ἐκάμαμεν μετὰ τοὺς Τούρκους. Ἄλλους ἔκοψε, ἄλλους ἐσκλάβωσε μετὰ τὸ σπαθί καὶ ἄλλοι, καθὼς ἡμεῖς, ἐζούσαμεν ἐλεύθεροι ἀπὸ γενεᾶ εἰς γενεάν. Ὁ βασιλεὺς μας ἐσκοτώθη, καμμία συνθήκη δὲν ἔκαμε· ἡ φρουρά του εἶχε παντοτινὸν πόλεμον μετὰ τοὺς Τούρκους καὶ δύο φρούρια ἦτον πάντοτε ἀνυπότακτα». Μετὰ εἶπε : «Ποῖα εἶναι ἡ βασιλικὴ φρουρά του, ποῖα εἶναι τὰ φρούρια;» — «Ἡ φρουρά τοῦ Βασιλέως μας εἶναι οἱ λεγόμενοι Κλέφται, τὰ φρούρια ἡ Μάνη καὶ τὸ Σούλι καὶ τὰ βουνά». Ἐτῆς δὲν μετὰ ὁμίλησε πλεόν. Ὁ κόσμος μᾶς ἔλεγε τρελλοὺς. Ἡμεῖς, ὅν δὲν εἴμεθα τρελλοί, δὲν ἐκάναμεν τὴν ἐπανάστασιν, διατὶ ἠθέλαμεν συλλογισθεῖ πρῶτον διὰ πολεμοφόδια, καβαλλαρία μας, πυροβολικὸν μας, πυροτοφῆς μας, τὰ μαγαζιά μας, ἠθέλαμεν λογαριάσει τὴν δύναμιν τὴν ἐδικήν μας, τὴν τούρκικην δύναμιν. Γώρα ὅπου ἐνίκησαμεν, ὅπου ἐτελειώσαμεν μετὰ καλὸ τὸν πόλεμόν μας, μακαρίζομεθα, ἐπαινόμεθα. Ἄν δὲν εὐτυχοῦσαμεν, ἠθέλαμεν πρῶτον κατάρεις, ἀναθήματα. Ὅμοιάζαμεν σὺν νὰ εἶναι εἰς ἓνα λιμὲνα 50-60 καράβια φορτωμένα, ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ξεκόβει, κάνει πανιά, πηγαίνει εἰς τὴν δουλειά του καὶ μετὰ μιὰ μεγάλῃ φουρτούνῃ, μετὰ μεγάλῳ ἄνεμῳ, πηγαίνει, πουλεῖ, κερδίζει, γυρίζει ὑπίσω σῶον. Τότε ἀκοῦς ὅλα τὰ ἐπίλοιπα καράβια καὶ λέγουν : «Ἰδοὺ ἄνθρωπος, ἰδοὺ παλληκάρια, ἰδοὺ φρόνιμος, καὶ ὅχι σὺν ἡμεῖς ὅπου καθόμεθα ἔτῃ δειλοί, χαϊμένοι», καὶ κατηγοροῦνται οἱ καπαταναῖοι ὡς ἀνάξιοι. Ἄν δὲν εὐδοκίμοῦσε τὸ καράβι, ἠθελε εἰπεῖν : «Μὰ τί τρελλὸς νὰ σηκωθεῖ μετὰ τέτοια φουρτούνῃ, μετὰ τέτοιῳ ἄνεμῳ, νὰ χαθεῖ ὁ παλιάνθρωπος, ἐπῆρε τὸν κόσμον εἰς τὸν λιμὸν του». — Ἡ ἀρχηγία ἐνὸς στρατεύματος Ἑλληνικοῦ ἦτον μία τυραννία, διατὶ ἔκαμνε καὶ τὸν ἀρχηγό, καὶ τὸν κριτή, καὶ τὸν προντιστή, καὶ νὰ τοῦ φεύγουν καθὼς ἡμέρα καὶ πάλιν νὰ ἔρχονται νὰ βαστάξῃ ἓνα στρατόπεδον μετὰ ῥέμματα, μετὰ κολακείας, μετὰ παραμύθια· νὰ τοῦ λείπουν καὶ ζωοτροφίαι καὶ πολεμοφόδια, καὶ νὰ μὴν ἀκοῦν καὶ νὰ φρονιάζει ὁ ἀρχηγός· ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ἀρχιστράτηγος διατάπτει τοὺς στρατηγοὺς, οἱ στρατη-

1. Καθήμεθα.

2. Τὸν πατέρα μου συγχωροῦσαν, τὸν νόνο μου.

γοί τούς συνταγματάρχας, οί συνταγματάρχαι τούς ταγματάρχας καί οὕτω καθεξῆς. Ἐκανε τὸ σχέδιόν του καί ἐξεμπέρδευε. Νὰ μοῦ δώσῃ ὁ Βελιγκτὼν 40.000 στράτευμα τὸ ἐδιοικοῦσα, ἀλλ' αὐτοῦ νὰ τοῦ δώσουν 500 Ἕλληνας δὲν ἤμποροῦσε οὔτε μιὰ ὥρα νὰ τοὺς διοικήσῃ. Κάθε Ἕλληνας εἶχε τὰ καπρίτσια του, τὸ Θεό του, καί ἔπρεπε νὰ κάμῃ κανεὶς δουλειὰ μὲ αὐτοὺς, ἄλλον νὰ φοβερίζει, ἄλλον νὰ κολακεύει, κατὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Εἰς τοὺς 1826 Νοέμβριον, σὺν ἐκατέβηκα ἐγὼ εἰς τὴν Ἑρμιόνην γιὰ τὴν Συνέλευσιν, εἶχα τὸν Γενναῖον πίσω ἀφημένον, διὰ νὰ ἐμποδᾷ τοῦ Ἰβραήμ τὴν καταδρομὴν. Τότε ἡ ἐπαρχία τῆς Καρύταινας, καπεταναῖοι καί πρόκριτοι, τοῦ λένε ὅτι : «Ἄν ἡμπορεῖς ¹ νὰ ἐφκιανῃς ² τὸ κάστρο τῆς Καρύταινας, Γενναῖε, ἡμπορεῖς νὰ φυλαχθῇ τριγύρω ἡ Καρύταινα, τὸ Φανάρι καί ὅλες οἱ μεσότητες ἐπαρχίαι». Τὸν ἐκατάπεισαν τὸν Γενναῖον, καί εἶπε : «Νὰ στείλω τοῦ Πατέρου μου νὰ πάρω τὴν γνώμην καί νὰ ἴδωμε τί λέγει». Καί μοῦ ἔστειλε πεζὸν διὰ τοῦ κάστρου τὴν ὑπόθεσιν, καί τοῦ ἔδωσα τὴν ἀδειαν νὰ τὸ φτιάσῃ. Λαμβάνοντας τὴν ἀδειαν, ἔβαλε τῆς εὐθὺς καί ἐπλήρωσε τοὺς καμιναραίους διὰ χορήγι καί τοῦ ἔβγαλαν τέσσαρα καμίνια χορήγι, καί ἔστειλε καί ἔφερε καί μαστόρους, καί ἀρχίνησε καί τὸφτιανε. Καί ἐκεῖ ποὺ ἀρχίνησε νὰ τὸ φτιάσῃ, ἤρε τέσσαρα πέντε μάσκουλα καί τὰ ἐγέμιζε μπαρούτι καί τὰ ἔρριχνε, καί εἰπώθη ἠύρηκε κανόνια, καί ἡ φήμη οὕτως διεδίδετο. Κοινοῦ ἀνεγνώριμον δὲν ἄφηγε ν' ἀνέβῃ ἐπάνω, διατὶ ἦτον ὁ κόσμος προδότης. Καί ἀκούοντας ὁ Ἰμπραήμ ὅτι ἤρε κανόνια καί τὰ ἔρριχνε καθημερούσιον, δὲν ἐκίνησε νὰ πάει, διατὶ ἐστοχάζετο ὅτι κανόνια ἦτον. Ἐφκιασε πρῶτα τὰς πόρτας, ἐφκιασε τὰς στέρνες, καί ἀρχινώντας ἔφτιασε καί ἀπὸ τὸ Κάστρο ὅπου ἦτον ἀδύνατο κατὰ ὥρας, καί τότενες ἔβαλε φούρνους καί ἔκαμε καί παξιμάδι, καί ἔστειλε καί εἰς τὴν Δημητσάνα καί ἐπῆρε καί τρία τέσπερα φορτήματα μπαρούτι. Μολύβι ἔστοντας καί δὲν εὐρίσκονταν, ἔστειλε εἰς τὴν Ζάκυνθο καί ἀγόρασε πέντε ἑξ καντάρια βολύμι καί ἀγόρασε καί δυὸ κανόνια καί τὰ ἐκουβάλησε. Καί ἤφερε μαστόρους καί ἔφτιασε τὰ λέττα, καί τὰ ἔβαλε ἀπάνω στὸ κάστρο. Καί τότε δυναμώνοντας τὸ Κάστρο, ἡ ἐπαρχία Φαναριοῦ καί Καρύταινας ἤφεραν τὰ πράγματά τους, καί τὰ ἔβαλαν μέσα διὰ φύλαξιν, καί ἐδοῦλευσε ὅλον τὸν χειμῶνα ἕως τὸν Ἀπρίλιον, καί ἐφθιασε τρεῖς καζάρμες μέσα, καί τὰ ἐτελειώσε τὸ μέσα. Καί εἰς τὸν καιρὸν, εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Ἀλά, εἶχαν δύο κανόνια φερμένα ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά, ἦτον καρφωμένα εἰς ἓνα τόπον, τὰ ἤφερε μὲ πολλὰ ἔξοδα, καί τὰ ἔβαλε εἰς τὸ Κάστρο. Τότενες ἔβανε φρουρά 200 στρατιώτας – εἶναι ἀνάμεσα σὲ δύο ποταμοὺς εὐρέθησαν περικεφαλαῖες τῶν σταυροφόρων. - Εἶχε βάρδια εἰς ἓνα βουνὸ εἰς τὴν Τροπολιτζὰ κοντά, καί ὅντας ἔβγαιναν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Τριπολιτζάν, ἀπὸ ἐπήγαιναν πανταχοῦ λεηλατώντας εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ξάφνου ἐσκέλβωναν – ἦτον τότε βάρδιαι, ἂν ἔβγαιναν Τοῦρκοι, ἔδιδαν σημεῖον. Τὸ κάστρο ἔδιδε σημεῖον καί ὁλόγυρα οἱ φαμελιές, τὰ ζῶα ἔπεφταν κατὰ τὸ κάστρο καί πάλιν εἶχε βάρδια εἰς τὸ Ντερβένι τοῦ Λεονταριοῦ, καί ὅταν ἔκαναν φανὸ εἰς τὸ βουνό, ἔρριχναν δύο κανόνια, καί ἤξευραν ὅτι ἔρχοντο ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν οἱ Τοῦρκοι. Καί ἐτῆ ἐφυλάγονταν ὁ λαός, διατὶ ἐπήγαιναν οἱ γεωργοὶ καί ἀγεωργοῦσαν τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι φυλαγμένοι ἀπὸ τὴν περίστασιν αἰφνίδιαν τοῦ ἐχθροῦ, διατὶ ἐπέθαναν ἀπὸ τὴν πείναν, ὅτι οἱ γεωργοί, ἂν εἶχαν καί κανένα βόδι, δὲν ἐταλμεύσαν νὰ κατέβουν νὰ τοὺς βοηθήσουν, καί τότε κατέβαιναν μὲ τὴν προφύλαξιν τοῦ κάστρου. Καί οἱ βάρδιαι ἡμέρα νύκτα ἦτο παντοῦ διὰ νὰ κάμουν φανοὺς, καί ἕκτοτε δὲν ἐλεηλάτησε διόλου αὐτὲς τὰς ἐπαρχίας, καί ἐμψύχωσε τὸν λαὸν πολὺ, καί ὁλόένα ἐδοῦλευσαν οἱ μαστοροὶ μέσα. Καί τότενες ἕως τὸν Ἀπρίλιον ἐδοῦλεψε. Τότε κατὰ τὸν μήνα Ἀπρίλιον ἔλαβε τὴν διαταγὴν καί ἐπῆγε στὴν Ἀθήνα.

Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Συνελεύσεως τῆς Τροιζήνος τοῦ ἐστείλαμεν τοῦ Καραϊσκάκη εἰκοσιπέντε χιλιάδες γρόσια καί καβαλλαρία τὸν Ν[ατζή] Μιχάλη μὲ 120 ἄλογα. Τοῦ ἔγραφα ὅταν ἤμουν εἰς τὴν Τροιζήνα : «Κατὰ τὰς σέδρες, ποὺ κάνεις μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς, ἢ τοὺς ὀπλαρχηγούς θὰ φᾶς, ἢ τὸ κεφάλι σου».

Τὸν Μάιον μήνα ἐλευθερώθηκα καί ἐγὼ ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν καί ἐβγῆκα ἀπὸ τὸ Ἄργος, καί διελύθηκα τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων καί ἐγύρισαν τὰ στρατεύματα τὰ Πελοποννησιακά. Σὺν ἐβγῆκα εἰς τὸ Ἄργος ἔστειλα διαταγὰς εἰς ὅλες τὰς ἐπαρχίας, ὅσας δὲν εἶχαν Τοῦρκους. Εἰς τὴν Μεσσηνίαν δὲν ἔστειλα, διατὶ ἦταν τρία φρούρια καί πάντοτε ἐμποδοῦσαν τὰ ἄρματα τὰ Μεσσηνιακὰ τοὺς ἐχθροὺς. Εἰς τὴν Τριπολιτσά ἄφησα τὰ γειτονικά ἄρματα ἀπὸ φόβο τοῦ Μπραῖμη. Ἐστειλα

1. Ἠμπορεῖς.

2. Ἐφκιανῃς.

διαταγήν εἰς τὸν Μυστρά, διατὶ δὲν εἶχαν φόβον ἀπὸ τὸν Ἱμπραϊμην, ὅπου ἦσαν εἰς τὴν Πάτρα, καὶ ἔστειλα εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον εἰς Μονεμβασιά¹, καὶ μοῦ ἀποκρίθησαν, ὅτι νὰ φοβῶμαι στρατόπεδον καὶ τότε νὰ τοὺς διατάξω, καὶ ἔρχονται. Ἐγὼ ἐτράβηξα κατὰ τὴν Κόρινθον. Ὁ Γρίβας ἦτον στὸ Ἀνάπλι φρουρά, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ρουμελιῶτες, καὶ δὲν ἐκίνησαν, καὶ εἰς τὴν Κόρινθον² ἦτον ὁ Νικολὸς Γζαβέλας, καὶ ἐκράτουν καὶ ἐκεῖνοι τὰ κάστρα, τὴν Κόρινθον, καὶ δὲν ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ κάστρο – ἔκαμαν τὰ κάστρα κληρονομικά. Καὶ ἐγὼ εὐρέθηκα εἰς τὸν λόγγον (Ἁγ. Γεώργη) τῆς Κορίνθου μὲ 250 σωματοφύλακας μου καὶ ὁ Ζαΐμης εἶχε καὶ στρατεύμα, ὁ Παναγιώτης Νοταρᾶς, καὶ ἐκοίταζαν νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ τοῦ εἶπα : « Ἀφηστούς νὰ κάθονταί, μόνον νὰ συνάξωμεν στρατεύμα νὰ βοηθήσωμεν τὴν πατρίδα ». Τὴν ἴδιαν ὥραν ἔβγαλε ὁ Ἱμπραϊμης ἀπὸ τὴν Πάτρα καὶ ἐκραξε τὸν Νενέκο, καὶ ὁ Νενέκος ἐπροσκύνησε, καὶ τὸν ἔβαλε ὑμνοῦν νὰ κάμει νὰ προσκυνήσουν, καὶ ἐπροσκύνησαν τὰ δύο μέρη τῶν Καλαβρύτων, καὶ ἡ Πάτρα ὅλη, μέρη Βοστίτσας, καὶ ἦλθε τὸ προσκύνημα ἕως τὰ Καλάβρυτα, δύο ὥρες ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα, τὴν μητρόπολιν.

Ὁ Ἱμπραϊμης τόσον ἔλαυσε πάλιν τὸν λαόν. Τοῦρκος δὲν ἐκίνησε οὔτε ἀστάχην νὰ κόψει, καὶ ἔλα μὲ τὸν παρὰ, καὶ τοὺς ἔδιδε προσκυνοχάρτια καὶ μέρος. Καὶ ἐπροσκύνησαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι καὶ ἐπροσκύνησαν οἱ καπεταναῖοι τῶν ἀρχόντων. Οἱ Πετιμεζαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ἐπῆγαν καὶ ἐσωματώθηκαν καὶ ὁ λαὸς ὁ ἀπροσκύνητος ἐπῆγαν εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον, καὶ ἄλλοι στὰ βουνά, καὶ ἐκλείσθησαν μέσα. Τότενες, σὺν ἦταν ἀδύνατοι, ἐπῆγαν μίαν νύκτα καὶ ἐπρόδωσαν τὸν Βασίλη Πετιμεζᾶ, καὶ μόλις ἐγλύτωσε. Τότε ἔστειλε τὸν Νικολάκη τὸν ἀδελφὸ τοῦ καὶ ἦλθε καὶ μὲ εὗρηκε εἰς τῆς Κόρθος τὰ χωριά καὶ μοῦ εἶπε : « Γρέξε νὰ πάμε εἰς τὸ Σπήλαιον, γιατί τότε παραδίδεται τὸ Σπήλαιον καὶ χάνεται ὅλη ἡ ἐπαρχία ». Τότενες ἀποφάσισα τὸν Φῶτο, ἀγιογυάντη μου, καὶ τὸν μπαϊρακτάρη μου Καραχάλιο, καὶ τοὺς ἔδωσα τοῦ Νικολάκη τοῦ Πετιμεζᾶ νὰ πάνε εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον. Ἐγὼ ἐμάζωνα τὰ Κορινθιακὰ στρατεύματα. Ἐκεῖνοι ἐμπῆκαν εἰς τὸ μοναστήρι. Διὰ τρεῖς ἡμέρας ἔμασα 1.500 κα τοὺς ἔστειλα τὸν Παναγιώτη καὶ Γεωργάκη Χελιώτη, μὲ τοὺς καπεταναῖους τους, νὰ πάνε στῆς Βοστίτσας τὰ χωριά, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, στοῦ Φονιά, καὶ ἀκόμα δὲν εἴμεθα συγωμένοι κοντά, καὶ τὰ στρατεύματα τὰ προσκυνημένα ἐπῆραν τοὺς Τούρκους καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐχάλασαν τὸ Διαικιστὸ καὶ ἐπῆραν σιλάβους καὶ πράγματα ἀρκετά. Καὶ εἰς τὸ γύρισμα ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸ μοναστήρι, τοὺς κτύπησαν καὶ ἐσκότωσαν καμμιὰ σαρανταριὰ Τούρκους καὶ ἐπῆγαν πίσω στὸ ὄρδι, στὰ Καλάβρυτα καὶ ὁ Μπραϊμης ἐπῆρε καμμιὰ πενήνταριὰ καβαλλαρχίους καὶ ἀγνάντευε τὸ μοναστήρι. Τὸ θεώρησε μὲ τὸ καὶ ἄλλο· εἶδε πὼς δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὸ πολιορκήσῃ, διατὶ ἦτον τέπος κακός, καὶ ἐγύρισε πίσω. - Ἀπὸ τοὺς σιλάβους κακοπαθήσαμεν στὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὸν Χελμό Τούρκοι ἐπρόδωσαν τοὺς Πετιμεζαίους.

Ἐγὼ, ὄντας ἐβγῆκα εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἔγραψα γράμματα εἰς τὸ Γενναῖο καὶ εἰς τὸν Κολιόπουλον, ὅπου ἦτον συναγμένοι, καὶ ἐπετάχθησαν εἰς τὸ Λιβάρτζι, τὴν ἐπαρχία τὴν προσκυνημένη (Καλαβρύτων) καὶ τοὺς διέταττα : « Τζεκούρι καὶ φωτιά εἰς τοὺς προσκυνημένους ». Καὶ ἔτζι ἐπέρασαν εἰς τὸ Λιβάρτζι. Τότε ἔστειλεν ὁ Μπραϊμης καταπατητάδες νὰ ἰδεῖ ποῦ εἶμαι καὶ τί ἀσκέρι ἔχω, καὶ ἔδωσε ἐνός ρωμηοῦ 300 μπαρμπαύτια διὰ νὰ μάθῃ ποῦ εἶμαι νὰ μοῦ ριχθεῖ ἐπάνω, καὶ ἐγὼ τὸν ἐπίασα καὶ ἔστειλα εἰς τὴν δημοσίαν καὶ τὸν ἐκρέμασα εἰς τὰ Καλάβρυτα, δύο ὥρες ἀπέξω. Τὸν ἐκρέμασα μὲ ἓνα χαρτὶ ποῦ ἔλεγε τὸ εἰσαγγεῖο τοῦ « προδότης τοῦ ἔθνους » καὶ τοὺς ἄλλους δύο τοὺς ἔστειλα εἰς τὸ μοναστήρι, εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον, διότι δὲν ἦτον βεβαιωμένοι προδότες, καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Σπήλαιον. Καὶ μαθαίνοντας ὁ Μπραϊμης, ὅτι ἦλθαν στρατεύματα εἰς τὸ Λιβάρτζι, ὡς πέντε χιλιάδες, καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ δύο χιλιάδες, καὶ τὸ Σπήλαιον μακριὰ ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα ὅπου ἦταν δύο ὥρες, καὶ τέσσερες ὥρες ἦτον ὁ Κολιόπουλος μὲ τὸν Γενναῖον, τὸ ἄλλο στρατεύμα, μαθαίνοντας ὁ Μπραϊμης ὅτι ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Καρυτινά, ἐτράβηξε διὰ Τριπολιτζὰ καὶ Καρύταινα τὰ στρατεύματά του, καὶ ἔστειλε τὸν Ντελῆ Ἀχμέτ πασά καὶ ἐτραβήχθηκε στὴν Πάτρα μὲ τοὺς προσκυνημένους, καὶ εἰς τὸν δρόμον ὅπου ἐπέρασε εὗρηκε τὸν κρεμασμένον, καὶ ἔβαλε καὶ ἐδιάβασε τὸ χαρτὶ ποῦ τοῦ εἶχαμε στὴν πλάτη καὶ εἰς τὸ στήθος, καὶ ἐπίασε τὰ γένεια τοῦ καὶ ἐφοβέρισε τὴν Καρύταινα, καὶ ἐχώρισε ὅκτω χιλιάδες καβαλλαρχίους καὶ πεζοὺς, διαλεκτὸ

1. Μονοβάσια.

2. Κόρθο.

στράτευμα, διὰ νὰ περάσει στὲς Ἀκοβες καὶ Λαγκάδια, νὰ κάψει τὲς χῶρες Δημητσάνα, Ζυγοβίσι καὶ Στεμνίτσα, ὅτι, ἔλεγε, οἱ Ἕλληνες εἶναι τραβηγμένοι μὲ τὸν Γενναῖον. Καὶ μαθαίνοντας ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος ὅτι ἀνεχώρησε ὁ Ντελῆ Ἀχμέτ πασάς καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Πάτρα, καὶ ὁ Μπραϊμης τραβάει κατὰ τὴν Τριπολιτζά, ἐγύρισαν μὲ τὸ στράτευμά τους πίσω καὶ ἐφθασαν τὴν μπροστέλλα τοῦ Μπραϊμης, καὶ ἔκαμαν ἕναν ἀκροβολισμόν καὶ ἐσκότωσαν καμμιά δεκαπενταριά. Καὶ ὁ Μπραϊμης ἐτράβηξε διὰ τὴν Τριπολιτσά, καὶ τὸ στράτευμα ὅπου εἶχε στελμένο εἰς τὲς Ἀκοβες καὶ εἰς τὰ Λαγκάδια διὰ τὲς χῶρες οἱ Ἀκοβες καὶ τὰ Λαγκάδια ἦτον καημένες καὶ ὅ,τι ἦτον ἀκόμη τὸ ἀπόκαψε καὶ ἐβγήκε τὸ τούρκικο στράτευμα εἰς τῆς Δημητσάνας τὸν κάμπο. Καὶ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲν ἠξεύροντας ποῦ εἶχε νὰ τραβήξει, ἐγύρισε ὁ Κολιόπουλος καὶ ἐπῆγε τὴν Πλωδώρα, καὶ ὁ Γενναῖος ἐτράβηξε διὰ νυκτός, καὶ ἔπιασε μὲ πεντακοσίους μόνο τῇ Δημητάνᾳ, καὶ ἔπιασε ταμπούρια διὰ νὰ πολεμήσει, καὶ τὸ λοιπὸν στράτευμα Καρυτινὸν διεσκορπίσθη εἰς τὰ βουνά, ὅπου ἦτον οἱ φαμελιές, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν φαμελιῶν. Καὶ οἱ Τούρκοι ἐπῆγαν, ἐπέρασαν ἀπὸ τὰ φαμελιές καὶ ἐνίκησαν εἰς τῆς Δημητσάνας τὸν κάμπο. Οἱ στρατιῶτες τοὺς ἐπῆραν κατόπι νὰ τοὺς κλέψουν, νὰ τοὺς τουφεκίσουν· οἱ στρατιῶτες ποῦταν εἰς τὰ βουνά καὶ νὰ πάνε μετᾶν εἰς τὸν Γενναῖον ἢ εἰς τὸν Κολιόπουλον. Καὶ ὁ Γενναῖος μὲν ἠξεύροντας, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι περὶ τὸν εἰς τοὺς Τούρκους, βλέποντας τοὺς Τούρκους εἰς τὸν κάμπο, ἀπεφάσισε διὰ νυκτός νὰ τοὺς κυπῆσει μὲ τοὺς πεντακοσίους, καὶ ἔτσι ἐκίνησε, καὶ ἐπῆγε διὰ νυκτός εἰς τὸν κάμπο, καὶ ἐξυγώσε κοντὰ εἰς τὸ στράτευμα τὸ τούρκικον, καὶ τοὺς ἔρριξε μὲ μπαταριά τουφεκία, καὶ βλέποντας οἱ Ἕλληνες τὴν μπαταριά τὴν πείκασαν ὅτι εἶναι ὁ Γενναῖος, καὶ τότε ἔρριξε ὁ πᾶσα Ἕλληνας τὴν μπαταριά του, ἀπ' ὅπου καὶ ἂν εὐρέθη ἀγνάντια εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ τότε οἱ Τούρκοι ἀκούοντας ὅτι εἶναι περιτριγυρισμένοι, ἐσυνάχθησαν εἰς τὸν κάμπο, ἔβαλαν βάρητες τὴν καβαλλαρία καὶ ἐξενίκησαν εἰς τὸ πόδι· οἱ Τούρκοι ἡττῶ χιλιάδες. Ἐτραβήχθηκε ὁ Γενναῖος καὶ ἔπιασε τὸν δρόμον ὅπου εἶναι κατὰ τὴν Δημητσάνα, διὰ νὰ ξημερώσει νὰ ἰδεῖ ποῦθεν θὰ πᾶν οἱ Τούρκοι, καὶ ἂν ἔρθουν κατὰ τὴν χώρα νὰ μπεῖ μέσα, ὅπου εἶχε τὰ ταμπούρια φτιαγμένα, διὰ νὰ πολεμήσει. Οἱ Τούρκοι, βλέποντας τὴν μπαταριά τῶν Ἑλλήνων, ἐπέκασαν ὅτι εἶναι τὰ στρατεύματα ποῦτον μὲ τὸν Γενναῖον καὶ Κολιόπουλον. Ἐφοβήθηκαν καὶ γύρισαν πίσω κατὰ τὴν Τριπολιτσά. Ὁ Γενναῖος μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τοὺς ἔπεσε ἀπὸ κοντὰ καὶ ἐτράβηξαν οἱ Τούρκοι εἰς τὸ διάσελο τῆς Ἀλωνίσταινας διὰ νὰ περάσουν. Οἱ Ἀλωνιστιῶτες ἐβγήκαν μπροστὰ εἰς τὸ διάσελον καὶ τοὺς πτωδρόμησαν εἰς ἄλλον δρόμον, καὶ οἱ Τούρκοι ἐπέρασαν κοντὰ εἰς τὸ Ἀρκουδόρεμα, καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς πῆγαν ἀπὸ κοντὰ καὶ τοὺς ἐπῆγαν ἵσια εἰς τὰ Τρίκορφα. Εἰς ἐκαῖνον τὸν κνηγνημὸν ἐσκοτώθηκαν μερικοὶ Τούρκοι, καὶ τοὺς πῆραν καὶ ἄλογα, καὶ ἐμπῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτσά οἱ Τούρκοι. Σὺν ἐσυνάχθηκε ὅλον τοῦ τοῦ ἀσκέρι εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐτράβηξεν νὰ πᾶγει εἰς τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας, καὶ ὁ Γενναῖος μὲ 4.000 Καρυτινοὺς τοὺς ἐπῆρε ἕως εἰς τὴν Μεσσηνίαν διὰ νὰ μὴ σκλαβώσουν κόσμῳ εἰς τὸ πέραμά τους· καὶ ὁ Γενναῖος ἐπῆγε ἵσια μὲ τὰ Φλυσιτζαροκάμαρα, ἀπὸ τὴν Καλαμάτα δύο ὥρες, καὶ ἔκαμε στάση. Ἐγὼ μαθαίνοντας ὅτι ὁ Μπραϊμης ἀνεχώρησε διὰ τὴν Τριπολιτζά, ἐτράβηξα κατὰ τοῦ Καλαβρύτου τὰ χωριά, ὅπου ἦτον προσκυνημένα, καὶ ἔστειλα τὸν Βασίλη τὸν Πετμεζᾶ κατὰ τὸν Ἅγιον Βλάση, τὰ χωριά τὰ προσκυνημένα, μὲ 1.500, διὰ νὰ πάρει τὰ προσκυνοχάρτια καὶ νὰ στείλει τοὺς προύχοντας καὶ νὰ τοὺς δώσω προσκυνοχάρτι τοῦ Γένους. Τὴν ἴδιαν ὥραν ἦλθαν καὶ 500 Ἀργεῖοι, καὶ τοὺς ἔστειλα στὸν Βασίλη Πετμεζᾶ. Κεφαλὴ αὐτῶν εἶχε ὁ Τσόκρης τὸν Νέζον καὶ τὸν γυναικάδελφόν του. Καὶ ἔπιασε τὸν Ἅγιον Βλάση καὶ μοῦ ἔστειλεν τὰ προσκυνοχάρτια.

Τότενες εἵμεθα εἰς τὸ Σπίλαιον, ἐγὼ, ὁ Λόντος, οἱ Πετμεζαῖοι ὅλοι, Λεχουρίτης, Σωτὴρ Θεογαρόπουλος, καὶ Μπενιζέλος Ροῦφος. Ἦτον καὶ τὸ χρευάμενον στράτευμα τοῦ Γιάννη Νοταρᾶ μὲ τὸν Λόντον. Τοὺς εἶπα : «Αἰτεστε νὰ πᾶμε εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά, καὶ νὰ τραβήξωμεν κατὰ τὴν Πάτρα». Αὐτοὶ μοῦ εἶπαν, ὅτι : «Τράβα ἐμπρός, καὶ αὔριο ἐρχόμεθα» καὶ ἔμειναν ἕως 400 εἰς τὸ μοναστήρι. Ἐγὼ ἐπῆρα τοὺς ἐδικοὺς μου καὶ ὁ Γκολφίνος Πετμεζᾶς 400 καὶ ἐπήγαμε εἰς ἕνα χωριὸ λεγόμενον Πετζάκου. Ἐστειλα εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά νὰ μοῦ στείλουν τὰ προσκυνοχάρτια τῶν Τούρκων καὶ νὰ τοὺς δώσω τοῦ Ἑθνους. Πρὶν νὰ κινήσω διὰ τὰ προσκυνημένα χωριά, ὅπου ἔμουν εἰς τὸν Ἅγιον Παύλῳ, ἔγραψα ἕνα γράμμα εἰς τὴν Κυβέρνηση καὶ τῆς ἔλεγα : «Νὰ μὲ στείλουν στρατεύματα, πολυμορφία, διατὶ ἡ πατρίς κινδυνεύει ἀπὸ τὸ προσκύνημα, καὶ ἂν ἠξεύρετε καμμιά

μηχανή νά τρέφονται μέ τὸν ἄέρα τὰ στρατεύματα, σᾶς παρακαλῶ νά μοῦ τὴν σταίλατε. "Αν ἤξεύ-
ρατε ὅτι εἶναι καμιὰ μηχανή νά κάνει τὸ γῶμα μπαρούτι καὶ τὲς πέτρες μολύβι, σταίλατέ μου τὸν
μηχανικὸν διὰ νά τὸ κάμωμεν, ἐπειδὴ καὶ ἀκόμη τέτοια ἐφεύρεση δὲν τὴν ἔκαμαν οἱ ἄνθρωποι, σᾶς
λέγω σταίλατέ μου ὅλα αὐτά». Τὸ γράμμα τὸ ἔδωσα ἐνὸς καλόγηρου καὶ τὸν ἐπιφορτίσα νά ὁμιλήσει
εἰς τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὸν κίνδυνον τῆς Πατρίδος. Ὁ καλόγηρος ἐπῆγε εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ τοῦς
εἶπε νά συναχθοῦν εἰς τὸ Βουλευτικὸ νά τοῦς διαβάσει ὅσα ἦτον ἐπιφορτισμένος νά τοῦς εἰπεῖ ἀπὸ μέ-
ρους μου. Ἐπῆ: ἐσυνάχθησαν, ἐδιάβασαν τὸ γράμμα, τοῦς εἶπε ὅσα τοῦ εἶχα παραγγυλή, ὡς
εἶπεῖ στοματικῶς. Ἐνας βουλευτὴς εἶπε: «Τί τὰ θέλει τὰ πολυμορφία; Αὐτὸς ἔχει πενήντα ἄν-
θρώπους». Ὁ καλόγηρος τοῦς ἐβεβαίωσε, ὅτι ἔχω 4.000 πλὴν δὲν τὸν ἐπίστευσαν. Ἐστειλε τὸ
Βουλευτικὸ τὸν Ἀναγνώστην Ζαφειρόπουλον ἀπὸ τὸ Ζυγοβίτσι καὶ τὸν Ἀναγνώστη Παπαγιαννα-
κόπουλον διὰ νά ἰδοῦν τὴν κατὰστασιν τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτοὶ ἦλθαν εἰς τὸν Ἀ-
γιον Γεώργιον· τοῦς εἶπα ὅτι: «Ἢ Πατρίς μας κινδυνεύει». Μὲ εἶπαν τὰ ὅσα ἦτον ἐπιφορτισμένοι
νά μὲ εἰποῦν: «Νά κατέβω εἰς Ἀργεὺς νά ἐνωθεῖμεν καὶ ἔπειτα νά κινήσωμεν ὅλοι πανστρατιά». Ἐγώ,
ὅν τοῦς ἤκουα καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀργεῖ, ἡ Πατρίς ἐχάνετο, διὰτὶ οἱ περισσότερες ἐπαρχίαι ἤθελαν
προσκυνῆσαι, ἀκούοντας ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης πάει κατὰ τὸ Ἀργεῖ. Τοῦς εἶπα: «Νά πᾶτε πίσω νά
τοῦς εἰπῆτε στοματικῶς καὶ τὸ κάμω καὶ διαγράψω: ὅτι νά κινήθωμεν ὅσοι βαστοῦν ἄρματα καὶ
πιστεύουν Χριστὸ καὶ ἀγαποῦν τὴν Πατρίδα. Κρήτες, Αἰβυλιῶτες, ὅτι εἶδες στρατεύματα καὶ ἂν
ἦτον, καὶ ἂς ἔλθοῦν νά ἀπαντήσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν μεγάλον κίνδυνον, καὶ ἐγὼ γίνομαι μικρότερος ἀπὸ
ὅλους. Νά μοῦ πτεῖλουν καὶ πολυμορφία καὶ διὰ ζωοτροφίας θὰ κάμω ὅ,τι ἤμπορέσω. Μὲ νερὸ καὶ μὲ
τὰ λείψανα τῶν προβάτων ἤμποροῦμε νά περάσωμεν». Ἐπῆγαν καὶ οὔτε ἀπόκρισιν μοῦ ἔδωσαν,
οὔτε ζωοτροφίας, οὔτε πολυμορφία, οὔτε χαρτὶ νά γράψω διαταγές, οὔτε τοῦλάχιστον ἓνα παρηγο-
ρητικὸ γράμμα δὲν ἔστειλαν εἰς τὲς ἐπαρχίας, καὶ ἀμπαντονάρισαν² καὶ ἐμένα καὶ τὸν λαὸν τῆς Πε-
τιμεζῆς. Σὺν εἶδα αὐτῇ τους τὴν ἀδιαφορίαν, ἐκίνησα γιὰ τὸ Μέγα Σπήλαιον καὶ ἐνέργησα ὅσα
εἶπα³ ἐκείναι.

Ὁ Ντελῆ Ἀχμέτ πασᾶς ἀπὸ τὴν Πάτρα ἐβγήκε, ἐπλάκωσε μὲ τὰ προσκυνημένα στρατεύματα
τοῦς Κρινθίους καὶ μέρος ἀπροσκυνήτων Βοσταντζάνων εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευή, καὶ ἐσχότωσε
περίπου τῶν 100 Ἑλλήνων· οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ἐπὶ κεφαλῇς ὁ Χελιώτης. Ἐσκατώ-
θησαν καὶ δύο καπεταναῖοι καλοί. Ὁ πασᾶς ἐγύρισεν εἰς τὴν Πάτρα. Ὅταν ἐβγήκα εἰς τοὺς Πετζά-
κους, ἐπῆγαν εἰς τὴν Πάτρα οἱ προσκυνημένοι καὶ εἶπαν τοῦ πασᾶ, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἔχει ὀλίγους
στρατιῶτες καὶ ὁ Βασίλης Πετιμεζᾶς, καὶ νά ἔλθουν νά μᾶς χαλάσουν. Ὁ Ντελῆ Ἀχμέτ Πασᾶς
ἐδέχθηκα τὴν γνώμην τους, ἐκίνησε μὲ 6.000 Τούρκους, καὶ ὁ Νενέκος μὲ 2.000 προσκυνημένους
Ἑλλήνας. Ἦλθαν εἰς τὲς Λάπατες, 3 ὥρες μακρὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦτο ὁ Πετιμεζᾶς, καὶ μίαν ὥραν ἀπὸ
ἐμένα. Εἶχα γράψαι εἰς τὸ μέγα Σπήλαιον νά ἔλθοῦν ὁ Λόντος, Στ. Θεοχαρόπουλος, Ν. Πετιμεζᾶς,
Λεωκρίτης, καὶ μοῦ ἔλεγον σήμερον-αὔριον ἀκόμη, καὶ δὲν ἦτον φερμένοι. Ἐνὸς καπετάνιος ἀπὸ τοὺς
προσκυνημένους ἐκίνησε ἀπὸ τὸ ἴδιον χωριὸ ποῦ ἤμουν ἐγώ, ἀπὸ τοὺς Πετζάκους, ἐπῆγε εἰς τοὺς Τούρ-
κους, εἶπε ὅτι: «Ὁ Κολοκοτρώνης εὐρίσκεται μὲ μόνον 400 εἰς τοὺς Πετζάκους καὶ νά πᾶμε νά τὸν
κτυπήσωμεν.» Ἀκούοντας ὁ πασᾶς τοῦ καπετάνιου τὰ λόγια, εὐθὺς τὸ βράδυ ἐπὶνιζε ὅλους τοὺς
καπεταναῖους, νά κάμουν⁴ συμβούλιον διὰ νά ἔλθοῦν νά μὲ βαρέσουν. Ἐκεῖ ὅπου ἐσυνάχθησαν,
ὁμιλήσεν ὁ πασᾶς καὶ τοὺς εἶπε, ὅτι: «Μοῦ ἔλαθε εἰδοσις ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι εἰς τοὺς Πετζά-
κους μὲ 400 καὶ νά πᾶμε νά τὸν κτυπήσωμεν.» Ἐνὸς καπετάνιος προσκυνημένος λεγόμενος Σταμάτης
Μποτιώτης εἶπε: «Δὲν πᾶμε εἰς τοὺς Πετζάκους. Ἐμεῖς ἓνα βασιλέα ἔχομε, δὲν πᾶμε νά τὸν χαλά-
σωμε καὶ αὐτόν». Τοῦ τὸ εἶπαν τοῦ πασᾶ καὶ ὁ πασᾶς ἐγέλασε καὶ τοὺς εἶπε: «Ποῦ θέλετε νά πᾶμε
λοιπὸν νά βαρέσωμεν;» Ὁ ἴδιος καπετάνιος ἀπεκρίθη, ὅτι: «Νά πᾶμε νά κτυπήσωμεν τὸν Πετιμεζᾶ,
ὅπου εὐρίσκεται μὲ 2.000 εἰς τὸν Ἅγιον Βλάστη». Ἐπῆ ἔμειναν μὲ τὴν ἀπόφασιν νά πᾶν νά κτυπήσουν
τὴν νύκτα τὸν Β. Πετιμεζᾶ.

Δύο ἀδελφία ἀπὸ τοὺς προσκυνημένους κόβουν καὶ μοῦ λέγουν, ὅτι: «Ὅτ' ἔλθουν ἐπάνω σουν»
Ἐγώ, καὶ δὲν τὸ εἶπα τῶν Ἑλλήνων, ἀφῆκα τὸν ἀγριωτᾶντε μου καὶ Οἰκονομόπουλον ἀπὸ Στεμνίτσαν

1. Ἡ λέξις εἶναι ζακυνθινή, καὶ σημαίνει παραγγεῖλαι. Ὁ Κολοκοτρώνης σ' ὅλην τὴν ἀφήγησιν χρησιμοποιοῖ
πολλὰς ζακυνθινὰς λέξεις. Αὐτοῖς, φυσικὰ, ἀρεῖται στὴν μακροχρόνια διαμονὴν του στὴ Ζάκυνθο.

2. Ἡ ζακυνθινὴ λέξις. Ἀμπαντονάρω καὶ ἀμπαντονάρισμα ἐγκαταλείπω καὶ ἐγκατάλειψη.

3. Διὰ νά κάμω.

καὶ τὸν Καραχάλιο μπαϊρακτάρη μου, καὶ τοὺς ἄφηκα εἰς τὸ χωριό, καὶ τοὺς εἶπα, βγαίνω ἔξω ὃ κοιμηθῶ – καὶ τὸ χωριὸν ἦτον δυνατόν νὰ πολεμήσῃ με τὸν στοχασμό : ἂν εἶμαι ἔξω τοὺς βγάλω, ἂν δὲν εἶμαι δὲν ἔρχονται εἰς βοήθειά μου. Καὶ ἔτσι ἐβγήκα εἰς τὸ κεφάλι τοῦ χωριοῦ, εἰς ἓνα κατράχι, καὶ ἐστάθην καραούλι, βάρδια, ὅλη τὴ νύχτα με 10 νομάτους. Καὶ οἱ Τούρκοι ἐξημερώθησαν στὴν Ἁγίον Βλάση, στὸν Βασίλη τὸν Πετιμεζᾶ, καὶ εἰς τοὺς Ἀργεῖους, καὶ ἔκαμαν ὀλίγον ἀκροβελισμόν, καὶ ἀνεχώρησαν οἱ δικοί μας. Αἵματα δὲν ἐχύθησαν εἴτε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, εἴτε ἀπὸ τὸ ἄλλο. Καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Ἄργος. Ὁ Βασίλης Πετιμεζᾶς δὲν τοὺς εἶδε, οὔτε ἐγώ. Ἐτσι ὁ Βασίλης ἔμεινε εἰς τὰς Θέσεις, Ἁγίον Βλάση, καὶ οἱ Τούρκοι ἐπίστρεψαν εἰς τὴν Πάτραν μ' ὅλους τοὺς προσκυνημένους. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἦλθεν ὁ Λόντος, ὁ Νικολάκης Πετιμεζᾶς, ὁ Θεοχαρόπουλος, ὁ Ροῦφος, ὁ Λεχουρίτης με τοὺς τετρακοσίους ποῦτον εἰς τὸ μοναστήρι, καὶ ἐγὼ ὀρδνιαζόμενα ἀπὸ τοὺς Πετζάκους νὰ φύγω, γιατί δὲν ἤξευρα ποῖοι οἱ προσκυνημένοι καὶ ποῖοι ὄχι, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Κερπινή¹ ποῦναι δυνατότερος ὁ τόπος. Καὶ ὁ Λόντος μοῦ εἶπε με τοὺς ἄλλους : «Γέροντά μου, νὰ κάτσουμε ἐδῶ». Τοὺς εἶπα : «Εἴσθε ὅλοι ἄπιστοι καὶ δὲν ἤξεύρω τί νὰ κάμω. Ἐγὼ ἀναχωρῶ νὰ κάμω στράτευμα ἐδικό μου καὶ ἐσεῖς μέινετε στὴ θέσῃ τὴν ἐδικήν μου». Πηγαινάμενος εἰς τὴν Κερπινή, ἐστειλά τὸν ἀγιευτάντε μου τὸν Φωτάκο, καὶ ἐπῆγε γυρεύοντας διὰ νὰ φθάσῃ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος. Καὶ ὁ Γενναῖος ἦτον εἰς τοῦ Φρετζάλη, καὶ ὁ Κολιόπουλος ἐσύναξε στρατεύματα καὶ σὲ 5 ἡμέρες ἔφθασαν 5 χιλιάδες. Μαθαίνοντας ὁ Λόντος καὶ ἡ συντροφιά του, ὅτι ἔφθασαν τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικά μου, ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Ἄργος, καὶ ὅχι ὅτι ἔφθασαν τὰ στρατεύματα τὰ ἑδνικά μου, ἀλλ' ἔμαθαν ὅτι ὁ Δελῆ Ἀχμέτ πασᾶς ἐπήγαινε νὰ συνάξῃ τὴν σταφίδα. Ἀφοῦ ἀπελπίσθησαν νὰ συνάξουν αὐτοὶ τὴν σταφίδα, τότε ἀνεχώρησαν, ἐπειδὴ δι' αὐτὸ ἐκεῖ ἐκάθοντο. Ἀπλώσα τὰ στρατεύματα εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά, καὶ ἔκαμα διαταγές, ὅτι ὅποιος χωριὸν δὲν γυρίσῃ πίσω εἶναι τὰ σπίτια του καημένα, τὰ ἀμπέλια τους καημένα, θὰ τοὺς ἀφανίσω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ ὅτι ἂν ἐπιστρέφῃ, τὸ ἔθνος θὰ τοὺς συγχωρήσῃ, καὶ ἄλλα περισσά, φοβέρες. Ἐάν στοχασθῇτε, ὅτι ὁ Ἱμπραήμης θὰ σᾶς δώσῃ ἀπὸ 500 νὰ φυλάττε τὰ χωριά σας, εἴσθε γελασμένοι, διατί δὲν ἔχει τόσο στράτευμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος θὰ φεύγουν ἐκεῖνοι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο θὰ ἐρχόμεθα ἐμεῖς νὰ καῖμε, καὶ νὰ σκοτώνουμε». Λαμβάνοντας τὰς προπταγές τὰς ἐδείξαν τοῦ Ἱμπραήμης, καὶ εἶπε ὅτι : «Ἐγὼ θὰ δείξω πόλεμος τοῦ Κολοκατρώνη». Καὶ ἔτσι ἐγύρισαν ὀπίσω τὰ χωριά, ὅπου ἦταν προσκυνημένα, καὶ ἐπαίρνανε ὀπίσω τὰ προσκυνοχάρτια, καὶ τοὺς δίδαμε τοῦ ἔθνους. Καὶ ἔτσι ἐγύρισαν ὀπίσω εἰς τὰ χωριά τους, διὰ νὰ μὴ τοὺς κάψουν τὰ σπίτια τους. Καὶ ἐτράβηξα με 8.000, καὶ ἐτραβήξαμε κατὰ τὴ Βοστίτζα, καὶ βγαίνοντας στὴν Βοστίτζα ἀγνάντια στὰ ψηλόμετα, ἐβγάλαμε ἀνθρώπους νὰ τοὺς πλανέσουμε διὰ νὰ ἐβγοῦν εἰς πόλεμον. Οἱ Τούρκοι δὲν εἶχον σκυπὸν νὰ πολεμήσουν, ἀλλὰ νὰ τρυγήσουν, καὶ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ κάμπου εἶχαν τὴν καβαλλαρία τους, διὰ νὰ μὴν κατεβαίνουμε. Καὶ ἐκαθήσαμεν δύο ἡμέρες καὶ ἐπροκάλεσα, καὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν τὸν νοῦν τους διὰ πόλεμον. Βλέποντας ὅτι εἴμεθα ἄχρηστοι καὶ δὲν ἔχομε καὶ προβιζιόνες νὰ σταθοῦμε ἐκεῖ, ἐπῆρα τὸν Γενναῖον με τὸ μισθὸ στράτευμα, καὶ ἐτράβηξα εἰς τὸν Ἁγίον Βλάσην καὶ τὸν Κολιόπουλον, Μελετόπουλον, Πετιμεζᾶδες, τοὺς ἄφηκα Πάτρας καὶ Βοστίτζας χωριά. Πηγαινάμενος εἰς τὸν Ἁγίον Βλάση, λαβαίνοντας ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸ φρούριον τῆς Καρύταινας, καὶ λέγει ὅτι : «Ἡ Μεσσηνία πρᾶγματεῖται νὰ προσκυνήσῃ τὸν Νικήτα εἶχα ἀφήσῃ στὴν Μεσσηνία με στράτευμα καὶ οἱ στρατιῶτες τοῦ ἔφυγαν² ἀπὸ τὴν πείναν μόνον νὰ φθάσετε τὸ γληγορότερον νὰ μὴν πάθουμε καμμίαν». Ἀφηκα τὸν Γενναῖον, καὶ ἐπαράγγειλα καὶ τοῦ Κολιόπουλου νὰ σταθοῦν νὰ παρατηροῦν τὰ κινήματα τοῦ Δελῆ Ἀχμέτ πασᾶ, καὶ τὸ προσκύνημα, ποῦ ἀρχίνησαν εἰς τὴν Γαστούνη καὶ Πύργον, καὶ ἐγὼ ἀνεχώρησα με 200 σωματοφύλακας. Ὁ πασᾶς ἀπὸ τὴν Πάτρα συνάξῃ τὰ στρατεύματα καὶ τοὺς προσκυνημένους, καὶ πάει κατὰ τὸν Κολιόπουλο εἰς τὴν Καυκαριά – δυνατός τόπος – μόνον ἓνα ἔκαμε ὁ Κολιόπουλος, ὅπου δὲν ἔδωκε εἶδῃσιν τοῦ Γενναῖου³, ποῦτον ὁ ὥρες μακρά· πλὴν ὁ Κολιόπουλος δὲν ἐνόμισε ὅτι πάνε ἐπάνω του οἱ Τούρκοι· καὶ ὥς ἐπήγαιναν ἀπάνου του, ἔκαμε ἓναν πόλεμον δυνατόν. Ἐσκοτώθησαν ἕως 150 Τούρκοι, καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας δὲν ἔπαθε κανεὶς τίποτε. Ἦτον με τὸ Κολιόπουλον ὁ Χρίστος Φωτομάρας, ὁ Μελετόπουλος, ὁ Νικ. Πετιμεζᾶς, καὶ ἄλλοι, ἦτον 2.000 καὶ

1. Γκέρπενχ.

2. Ἐφευγαν.

3. Δὲν ἐπῆγε ἐγκαίρως ἡ εἶδησις.

οἱ Τούρκοι 8.000· καὶ ἔτι ἐτράβηξε πάλιν ὁ πασὰς Δαλῆ Ἀχμέτης καὶ ἐκατέβη εἰς τὴν Πάτραν καὶ εἰς τὴν Γαστούνην· ἔκαμε κατὰ τὴν Δίβρην ἀμέσως καὶ ἡ Δίβρη καὶ τᾶλλα χωριά ἐπροσκύνησαν. Ἀφοῦ ἔμαθεν ὁ Γενναῖος, ποῦ ἦτον εἰς τὸ Αἰβάρτζι ἐναντίον των Τούρκων καὶ τῶν προσκυνημένων, καὶ ἐστρατοπεδεύθη εἰς τοὺς Παραλόγγους, ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου τοῦ Τούρκου μίαν ὥραν. Μαζὶ ἦτον καὶ ὁ Χρύσανθος, τὸ Σισινόπουλο¹ καὶ Θάν. Κουμκουώτης. Βλέποντας οἱ Τούρκοι τὸν Γενναῖον, σπρώχθηκαν καὶ ἐτράβηξαν κατὰ τοῦ Αἰάλα. Ἐστειλεν ὁ Γενναῖος κοντά τους διάφορα σόματα καὶ ἐκτυπύονταν, καὶ ἐβάρησαν τὴν πισινὴν τοῦ Τούρκου, καθὼς ἐκτυπήθηκε, καὶ μ' ἓνα μπουλούκι εἰς τὸ γεφύρι τῆς Νεμούδας. Εἰς αὐτὸν τὸν ἀκροβολισμὸν ἐσκοτώθηκαν 40 Τούρκοι, πέντε ἐπιιάσθηκαν, καὶ τρεῖς Ἕλληνες ἐσκοτώθηκαν. Ἐτράβηξεν ἐκεῖ ὁ πασὰς βιαίως ἀπὸ Γαστούνης καὶ Πάτρα, ὁ δὲ Γενναῖος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Δίβρην διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς προσκυνημένους καὶ νὰ τοὺς γυρίσῃ εἰς τὸ ρωμαῖκον, καθὼς καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ ἔθνος καὶ αὐτοὶ καὶ ὅλα τὰ περίξ χωρία. Ἐπροσκύνησε καὶ ὁ Πύργος καὶ τοὺς ἔγραψε δύο γράμματα ὁ Γενναῖος, καὶ ἔχι μόνον δὲν ἤκουσαν, ἀλλ' ἐπροσκύλησαν καὶ τοὺς ἐπαρχιώτας τοῦ Φαναρίου νὰ προσκυνήσουν καὶ αὐτοί. Ὅθεν ἐβιάσθη ὁ Γενναῖος διὰ νὰ πᾶγῃ νὰ κάμῃ μερικὰς ζημίας· ἔκαψε σπίτια διὰ νὰ παραδειγματισθοῦν καὶ ἄλλοι πρὸς σωφρονισμὸν.

Ἐγὼ ἐτράβηξα, ὡς εἶπα, καὶ ἐπέρασα τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτου, Καρύταινας καὶ Λεονταρίου, καὶ ἐπέρασα στὴν Μεσσηνίαν, ὅπου ἦτον ὁ Νικήτας, εἰς τὸ χωριὸν Ζαβάζικα, κάτω εἰς τὰ καλύβια, στὴν Καλαμάτα δύο ὥρες. Καὶ εἰς τὸν πηγαϊὸ μου ἐμάζευα στρατεύματα καὶ ἐγινήκαμε ὡς χίλιοι Ἀρμελιανοί, Ἀνδρουσανοί ἢ Μηλακιῶτες διὰ τρεῖς ἡμέρας χίλιοι. Τροφάς² δὲν εἶχα· ἐδιάταξα τὰ χωριά καὶ ἐπῆρα διακόσια πινάκια γέννημα καὶ χίλια σφαχτὰ διὰ τὸ στράτευμα. Οἱ Πατραῖοι, οἱ Καλαβρυτινοὶ καὶ μέρος Φαναρίτες, ὅπου ἦτον προσκυνημένοι, γράφουν τοῦ Ἱμπραῖμη νὰ μὴ μᾶς τυραννάει. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡμεῖς, ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ Καρύταινα. Ὅσο ἡ Καρύταινα ζωντανή, δὲν ἡσυχάζομεν. Τὸ προσκύνημά μας δὲν ὠφελεῖ. Ὁ Ἱμπραῖμης ἐπῆρε ἓνα μέτρο, καὶ ἔστειλε τὸν Κεχαγιά του μὲ χίλιους μὲ τσεκούρια καὶ μὲ ἄρματα καὶ ἔστειλε στὴν Μεσσηνίαν νὰ βάλουν φωτιά καὶ τσεκούρι. Ὅσα δὲν ἐκαίονταν, νὰ βάνῃ τσεκούρι, ἐλαιῶνες, σικιές, μουριές. Ἐστειλε καὶ πέντε χιλιάδες καβαλλαρχίους γιὰ νὰ στέκουν εἰς τὴν ἄκρην, στοὺς κάμπους, νὰ μὴν κατεβαίνουν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς πολεμοῦν. «Καὶ ἡ ζωὴ σου, ἔλεγε στὸν Κεχαγιά, θὰ μὲ πληρώσῃ τὴν ζωὴν ὅποιοιδήποτε φονευθεῖ, διότι δὲν σὲ στέλνω νὰ πολεμήσῃς, ἀλλὰ νὰ καύσῃς». Καὶ ἐκεῖνος ἐσύναξε τὸ στράτευμα καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ζαχάρω, τὸ λοιπὸ ποῦ τοῦ ἔμεινε· καὶ ἐπρόσταξε νὰ συναχθοῦν οἱ προσκυνημένους ἐπαρχίες νὰ πᾶν νὰ χαλάσουν τὴν Καρύταινα. Τοῦ Κεχαγιά του τοῦ ἔδωκε μίαν προσταγὴ νὰ στείλῃ νὰ προσκυνήσουν εἰς τοὺς Μεσσηνίους, εἰμὴ καὶ δὲν προσκυνήσουν, νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον του· καὶ τὴν προσταγὴν τὴν ἔδωκε εἰς δύο σκλαβωμένους Γαστουναίους σκλάβους καὶ τὴν ἤφεραν ἐκεῖ ὅπου ἔντεσα καὶ ἐγώ. Διαβάζοντας τὴν διαταγὴν, ποῦ ἦτον τόσον σφοδρά, τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅχι ἀπὸ μέρος μου, ἀπὸ μέρος τοῦ λαοῦ τῆς Μεσσηνίας, ὅτι : «Αὐτὸ³ ὅπου μᾶς φοβερίζεις, νὰ μᾶς κόψῃς καὶ κάψῃς τὰ καρποφόρα δένδρα μας, δὲν εἶναι τῆς πολεμικῆς ἔργον, διὰτὶ τὰ ἄφύχα δένδρα δὲν ἐναντιώνονται εἰς κανένα, μόνον οἱ ἄνθρωποι ὅπου ἐναντιώνονται ἔχουνε στρατεύματα καὶ σκλαβώνεις· καὶ ἔτι εἶναι τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου· μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅχι μὲ τὰ ἄφύχα δένδρα· ὅχι τὰ κλαριά νὰ μᾶς κόψῃς, ὅχι τὰ δένδρα, ὅχι τὰ σπίτια ποῦ μᾶς ἔκαψες, μόνον πέτρα ἀπάνω στὴν πέτρα νὰ μὴν μείνῃ, ἡμεῖς δὲν προσκυνοῦμε. Τί, τὰ δένδρα μας ἂν τὰ κόψῃς καὶ τὰ κάψῃς, τὴν γῆν δὲν θέλει τὴν σπρώσῃς καὶ ἡ ἴδια ἡ γῆς ποῦ τὰ ἔθρεψε, αὐτὴ ἡ ἴδια γῆ μένει δική μας καὶ τὰ ματακάνει. Μόνον ἓνας Ἕλληνας νὰ μείνῃ, πάντα θὰ πολεμοῦμε καὶ μὴν ἐλπίζεις πῶς τὴν γῆν μας θὰ τὴν κάμῃς δική σου, βγάλτο ἀπὸ τὸ νοῦ σου». Λαβαίνοντας τὴν ἀπόκρισιν ὁ Κεχαγιάς, τῆς εὐθὺς ἔβηκε τὸ ἔργον του, φωτιά καὶ τσεκούρι. Καὶ ἡμεῖς τὸ κεντήσαμε τὸ στράτευμά του εἰς πόλεμον, καὶ αὐτοὶ δὲν ἐκινῶταν εἰς πόλεμον, μόνον τὸ ἔργον τους. Καὶ πᾶνε τῇ νύκτι μερικοὶ Ἕλληνες καὶ ἔπιασαν τέσσερους Ἡουλγάρους ζωντανούς καὶ τοὺς ἐξέτασα καὶ μοῦ εἶπαν τὴν προσταγὴν νὰ μὴν κάμουν πόλεμον, μόνον νὰ κοιτάξουν τὴ δουλειά. Ἐγὼ τότενες ἐπέρασα εἰς τὸ Ἀρμυρὸ καὶ ἐκεῖ ἐσυνομίλησα μὲ τοὺς καπετα-

1. Σισινόπουλος.

2. Θροφάς [ἢ λ. Θροφή συνηθίζεται, ἀπὸ παλιότερα, πολὺ στὴ Ζάκυνθο].

3. Ἐφτό.

ναίους και άλλους Μανιάτες, να βρούμε ένα καίκι να στείλουμε εις τους ναυάρχους το γράμμα του Ιμπραήμη και την απόκριση του λαού, όπου ήταν άνοιχτά απ' έξω από τη Μεσσηνία, ή όπου τους βρούν. Και είχε ο Παναγιώτης Καπετανιάνος Γιαννέας μία σκαμπαβία και της δώσαμε δέκα πέντε τάλλαρα και τὰ γράμματα και ένα γράμμα μου, και έλεγα: «Ίδού τί κάνει ο έγθρὸς τῶν Ἑλλήνων». Και επήγε γυρεύοντας βθεν τοῦς εἵρει. Και ἐγὼ ἐτράβηξα και επήγα με τὸν Μούρτζινο και είπα: «Γὶ κάνετε, ἀδέρφια; Νὰ πιάσωμεν τὸν Ἄρμουρ ποὺ ἔχω και χίλιους στρατιώτας Πελοποννησίους». Και ἔτσι ἐσυναχθήσαν και ἐκίνησαν, και ὁ Ἀναστάσης Μαυρομιγάλης και ἄλλοι καπεταναῖοι τῆς Μάνης και επήγαν εις τὸν Ἄρμουρ. Τὴν ἴδια ἡμέρα έλαβα ένα γράμμα ἀπὸ Καρύταινα ἀπὸ τὸν Βασίλη Ἀλωνιστιώτη, ὅτι: «Τὸ Φανάρι ἀρχίζει νὰ προσκυνεῖ, μόνε πάρε μέτρα». Τῆς εὐθὺς ἔκραξα τὸν Μούρτζινο και τοὺς καπεταναίους και τὸν Νικήτα, και ἐγὼ παίρνω διακουσίους νὰ περάσω ἀπὸ τὴν Καρύταινα, Λεοντάρι νὰ μάσω στρατεύματα, νὰ πάω κατὰ τὸ Φανάρι, νὰ ἔχω και ἔγνοια, ὅτι ὁ Ιμπραήμης ἦτον εις τὴν Ζαχάρω και ἐσυναζε στρατεύματα. Και ἔτσι σὲ εἰκοσιτέσσερες ὥρες εὐρέθηκα στὴν Καρύταινα, και ἔστειλα στρατεύματα κατὰ τὸ Φανάρι. Ἡ μὲν σκαμπαβία ἔντεσε νὰ εὔρει τὴν γαλλικὴν ἀρμάδα και δίνοντας τὰ γράμματα τοῦ ναυάρχου τοῦ Γάλλου, ἔκαμε συνιάλο και ἐμαζώχθηκαν και οἱ τρεῖς Ναύαρχοι και ἐδιάβασαν τὰ γράμματα και δὲν ἐπίστευσαν, ὅτι εἶναι ἀληθινὸ ἐκεῖνο ὅπου κάνει ὁ Μπραῖμης, γιατί αὐτοὶ τοῦ εἶχαν στείλει πρῶτα νὰ παύσει τὸν πόλεμο, πλὴν ἐκεῖνο τὸ σκυλὶ δὲν ἄκουε και ἐτήρχε τὴν ἔχθρα, τὸ πάθος ὅπου εἶχε εις τοὺς Ἕλληνας. Τότε ἔκραξαν τὸν ἀείμνηστον και μακαρίτην Ἀμιλτον και μία φραντσέζικη και ρούσικη φρεγάδα, και ἦλθαν εις τὸ Ἄρμουρ νὰ ἰδοῦν ἂν τὰ γραφόμενα ἦτον ἀληθινά. Και ἦλθαν εις τὸ Ἄρμουρ και ἐβγήκαν και εὐρέθηκαν τοὺς καπεταναίους ποὺ ἦτον μεινεμένοι ἐκεῖ. Ἀπὸ τὸ Ἄρμουρ ἔως τὴν Καλαμάτα εἶναι μιάμιση ὥρα ὁ τόπος ποὺ ἔκοβαν και ἔκαιαν, και οἱ καπεταναῖοι τοὺς ἔδειχναν τὸ τί κάνει ὁ Ιμπραήμης. Ἐμβήκαν σὲ τρεῖς ψελούκες οἱ τρεῖς κομαντάντηδες και ἐβγήκαν εις τῆς Καλαμάτας τὸ ποτάμι, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸ Ἄρμουρ ὥρα μιάμιση, και ἔκραξαν τὸν Κεχαγιά και τοῦ εἶπαν νὰ παύσει τὴν φωτιά και τὸ πσεκούρι. Και αὐτὸς τοὺς ἀπεκρίθηκε: «Ἡ προσταγή μου εἶναι νὰ καίω: καὶ νὰ κῆβω ἀπὸ τὸν ἀνώτερόν μου». — «Διατί οἱ τρεῖς δυνάμεις τοῦ ἔστειλαν γράμμα νὰ κάμει ἀνακωχή, και αὐτὸς κάνει πράγμα ποὺ δὲν εἶναι πράγμα τοῦ πολέμου¹ και τῆς ἀνθρωπότητος» αὐγὼ δὲν τὸ ἐξεύρω αὐτό, τὴν προσταγή τοῦ ἀνωτέρου μου κάνω, και οἱ Ναύαρχοι και ὁ Ιμπραήμης ἄς κάμουν ὅ,τι θέλουν». Και τότε ἀνεχώρησαν οἱ κομαντάντηδες και εὐθὺς ἔκριναν πανιὰ και επήγαν εις τοὺς Ναυάρχους, και τοὺς ὁμολόγησαν τί εἶδαν και ἤκουσαν ἀπὸ τὸν Κεχαγιά τοῦ Ιμπραήμη. Και τότενες ἀπεφάσισαν ὁ γεννησιότατος Κόδριγκτον και οἱ γεννησιότατοι Ρούσος και Γάλλος και επήγαν εις τὸ Νιόκαστρο, και τοῦ ἔκαψαν τὴν ἀρμάδα. Και τότενες ὅπου εἶχαν εις τὸ Ναβαρίνο νὰ ἦθελε εὐρεθοῦν και δύο χιλιάδες Ἕλληνες ἦθελαν σκοτώσουν τὰς πεκαπεντε χιλιάδες Τούρκους, γιατί ἔμεναν² εις ἀπελπισίαν, καίοντες τὴν ἀρμάδα. Και τότενες ἔπαυσε και τὴν φωτιά, και ἀναχώρησε διὰ τὸ Νιόκαστρο και ὁ Ιμπραήμης, ποὺ ἦτο στρατοπεδευμένος και νὰ πάει στὴν Καρύταινα, ἦλθε στὸ Ναβαρίνο, και τότενες ἔπαυσε ὁ θυμὸς τοῦ πολέμου, στὸν Ὀκτώβριον μῆνα. Ἐκίνησε τὴν χρονιὰ ἔδωσε ὁ Καρύταινα 900.000 γρόσια εις τοὺς στρατιώτας διὰ μισθοὺς διὰ πέντε μῆνας, ἀπὸ τὸν Ἰούνιον, Ἰούλιον, Αὐγουστον, Σεπτέμβριον, Ὀκτώβριον. Δὲν ἐστεκόμεν πουμενά, πότε εις τὴν Καλαμάταν, πότε εις τὴν Μεσσηνίαν, εις τὸ Λεοντάρι, Πάτρα, Καλάβρυτα, ποτὲ δὲν ἐξεκαβάλληγα. Διὰ ἑξ μῆνας εἶχα 200 σωματοφύλακας, οἱ ὅποιοι με ἀκολουθοῦσαν παντοῦ. Ἀπὸ τὴν πολλὴν καβάλλα ἀρρώστησα, ἐφούσκωσαν τὰ πόδια μου και τὰ ἄχραμνά³ μου, ὅπου ἂν δὲν εἶχα τὸν Ἀγαμέμνον ἐχάνουμουν. Αὐτὸ τὸ καλοκαίρι ἐχάλασα 20 ρίζιμα χαρτὶ εις γράμματα και εις διαταγὰς. Ἡ Κυβέρνησις ἐτραβήχθηκε εις τὴν Αἴγινα και δὲν τὴν ἔμελλε τίποτε, και ἐκεῖ ἔμεινε, και εἶχε μόνον τὰς ἐλπίδας τῆς εις τὴν μεσιτείαν τοῦ Στρατφὸρ Κάνιγγ εις τὴν Κωνσταντινούπολιν⁴. Εἶχα ἑξ γραμματικούς και ἔγραφαν ἡμέρα και νύκτα, και δὲν ἐπρόφθαναν. Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ προσκυνήματος ἐφοβήθηκα μόνον διὰ τὴν πατρίδα μου, ὅχι ἄλλη φορὰ, οὔτε εις τὰς ἀρχάς, οὔτε εις τὸν καιρὸν τοῦ

1. Πού δὲν εἶναι τοῦ πολέμου.

2. Ἐμειναν.

3. [Συνήθης ζακυνθινὴ ἐκφραση των γεννητικῶν μορίων].

4. Ἐμοίραζε και ἡ τότε Κυβέρνησις τὰς ... [Τὰ ἀποσιωπητικὰ στὸ χειρόγραφο] και δὲν εἶχε ἔγνοια ἂν ἐχάνοταιν ὁ κόσμος.

Δράμαλη, όπου ἦλθε με 30.000 στρατεύμα ἐκλεκτά, οὔτε ποτέ· μόνον εἰς τὸ προσκύνημα ἐροβήθηκα. Ἡ Ρούμελη ἦτον ὅλη προσκυνημένη, ἡ Ἀθήνα πεσμένη, τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα διαλυμένα, μόνον ἡ Πελοπόννησος ἦτον μεινεμένη μετὰ τὰ ἰσθμ. νησιά, Ἕδρα καὶ Σπέτζες, όπου εἶχαν δυνάμιν. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε πάρει προσκυνοχάρτια, ἐπάσχιζε νὰ πάρει καὶ ἡ Ἱμπραῖμης, διὰ νὰ τὰ στείλει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὅταν ἦ ὁ μινίστρος τῆς Ἀγγλίας ἢ ἄλλης δυνάμεως ἐμεσίτευαν εἰς τὸν Σουλτάνο διὰ τὴν Ἑλλάδα, νὰ τοὺς ἀποκριθεῖ: «Ποῖα Ἑλλάδα; Ἡ Ἑλλάς εἶναι προσκυνημένη, νὰ τὰ προσκυνοχάρτια τους. Ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὶ κακοὶ ἄνθρωποι, ἰδοὺ οἱ ἄλλοι ἐπροσκύνησαν». Τότε αἱ δυνάμεις δὲν εἶχαν τίποτε νὰ ἀποκριθοῦν, καὶ ἡμεῖς ἐχανόμεθα. Διότι, ἂν δὲν ἐπρόφθανα τὸ προσκύνημα, καὶ ἐπροσκύναε ἡ Πελοπόννησος, τότε τί ἤθελε κάμει καὶ ἡ Ἕδρα καὶ οἱ Σπέτζες; Ἦθελε χαθοῦν. Ἐβάσταξα τὸν κόσμον ἕως ὅτου ἔγινε ἡ ναυμαχία εἰς τὸ Νεόκαστρο, ἦλθε ὁ Κυβερνήτης καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Φραντζέζων. Εἰς τὰ 1826 ἀρχίνησα διὰ νὰ παρρύνω τὸν κόσμον, καὶ ἔφτιασα τὰ σπίτια ἀπ' ἑξω ἀπὸ τὸ κάστρο, καὶ πύργον, καὶ ὁ κόσμος ἔλεγε, ὅτι ἂν ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἤξευρε ὅτι θὰ² ἐλευθερωθοῦμε, δὲν ἔκτιζε σπίτια, οὕτε ἐβαζε ἀμπέλια σ' ἐθνικὴ γῆ. Καὶ διὰ νὰ ἰδεῖ ὁ κόσμος κύττον, ὅτι ἔκανε σπίτια, ἐμψυχώνετο ὁ κόσμος, ἐλάμβανε ἐλπίδες, καὶ ἔτσι τοὺς ἐνθάρρυνα.

Εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἦλθε ὁ Κυβερνήτης εἰς τὸ Νάπλι³, καὶ ἐστάθηκε μία ἡμέρα (διὰτὶ ἦτον κοιμάντο ὁ Θεόδωρος⁴ Γρίβας), καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Αἴγινα. Τὸν ἐδέχθη τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, ὡς Καποδίστριαν· καὶ τότες ἔκλμαν συνέλευσιν, καὶ τοῦ ἔδωσαν τὰ ἡνία τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ περάσαντας πέντε - ἑξὶ ἡμέρες ἐδιέλυσε τὸ Βουλευτικόν, καὶ ἔκαμε συμβούλους, Πανελλήνιο, καὶ ἄλλα συστήματα πού εἶχαν οἱ Ἕλληνες, τὸ σύστημα τὸ πολιτικόν. Καὶ ἀρχίνησε νὰ ὁδηγήσῃ καὶ τὰ στρατεύματα καὶ ἔκαμε στρατάρχην τὸν Ὑψηλάντη, καὶ τὸν ἔστειλε στὴν Ἐλευσίνα, στὰ Μέγαρα, καὶ ἐστάθηκε μερικὸν καιρὸν. Καὶ ἔστειλε καὶ ἔβαλε Ἀστυνόμην, ἔλλαξεν ὅλα τὰ συστήματα, ἔβαλε τὸν Κουντουριώτην εἰς τὸ Οἰκονομικόν. Καὶ τότε πού ἐκκτάσθηκε ὁ Κυβερνήτης ἦτον τὰ Πελοποννησιακὰ στρατεύματα κατεβασμένα ἕως τρεῖς χιλιάδες μετὰ τὸν Γενναῖο διὰ νὰ πολεμήσουν τὴν τυραννίαν τοῦ Γρίβα,—διὰτὶ ἐλογάριαζε νὰ πάει νὰ χαλάσῃ τὸ Κρανίδι... ἔγραψε ἡ ἐπαρχία. Ὀλίγες ἡμέρες ἀρχύτερα ἦτον σκοτωμένοι οἱ Ἀργεῖοι μετὰ τοὺς στρατιώτας τοῦ Γρίβα, καὶ ἐσκοτώθηκαν δέκα. Οἱ στρατιῶτες τοῦ Γρίβα εἶχανε πάρει καὶ ἑνδεκα χιλιάδες γιδοπρόβατα ἀπὸ τοὺς Βαλτιτσαίους ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ τους, διὰτὶ ἐκρατοῦσε τὸ Παλαμῆδι ὁ Γρίβας, (τότε ἐχάλασαν καὶ τὸν ἐλαιῶνα, ἔκαψαν καὶ τὸ χωριὸ Φράρη) καὶ τὸ Ἰτζ Καλὲ ἐκρατοῦσε ὁ ἐξάδελφός του Στράτος. Καὶ ὁ Γ. Στράτος ἐκυνήγχε τοῦ Γρίβα τὸ κόμμα, καὶ ὁ Γρίβας ἐκυνήγαε τὸ δικό μας. Τότε ἔπιασε τὸν Γ. Τσόκλη καὶ τοῦ ἐπῆρε δέκα χιλιάδες γρόσια, καὶ ἔπιασε τὸν Ν. Μπούκουρα καὶ τοῦ ἐπῆρε εἴκοσι χιλιάδες καὶ ἄλλα τόσα κακὰ ἔκαναν. Ἐγὼ ἄρχησα διὰ νὰ πάω εἰς τὴν Αἴγινα, καὶ ἔγραψε ἕνα γράμμα διὰ νὰ πάω. Εἶπε τοῦ Ἀναστάση Λόντου, τότε Ἀστυνόμου: νὰ τὸ στείλεις χωρὶς νὰ τὸ δώσεις εἰς ἄλλου χέρια. Καὶ ἐγὼ ἔμουν κινημένος ἀπὸ τὴν Καρύταιναν, καὶ ἦλθα εἰς Ἀργεῖς πού ἦτον ὁ Γενναῖος καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα, καὶ ἐπῆγε εἰς τὸν Γενναῖον ὁ ἀποσταλμένος:—«Δόμου του», καὶ δὲν τοῦ ἔδωκε, καὶ ἔτσι ἦλθε εἰς τὸ κονάκι μου καὶ μοῦ τὸ ἔδωκε. Λαβαίνοντας τὸ γράμμα ἐκίνησα μετὰ διακονίους καὶ ἐπῆγα εἰς τὰ Ἐπίδαυρα, καὶ ἄλλους καπεταναίους, Τσόκλη καὶ ἄλλους πολλούς. Καὶ ἄφησα τοὺς στρατιώτας εἰς τὰ Ἐπίδαυρα, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Αἴγινα. Πηγαينάμενος καὶ ἐπαρρησιάζεσθαι καὶ μ' ἐδέχθηκε, γιατί εἴμασθε γνωρισμένοι ἀπὸ τὰ 1807, ὅταν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ρωσίαν⁵, καὶ δευτέρα τὸν εἶχα ἀνταμώσει εἰς Κορφοῦς, ὅταν ἦλθε καὶ ἐπισκέφθηκε τὸν πατέρα του. Ὅταν ἐκτέβηκε εἰς τὴν Πίζα, καὶ ἔκαμε στάσιν ἐκεῖ, οἱ μερικοὶ φίλοι μας, τοὺς τήσους χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχαν γράμματα ἐναντίον μου, καὶ ἡ φήμη ἀπὸ τῆς φευτιῆς τοῦ κόσμου, (ὡς καὶ τώρα όπου ἦλθε ὁ Βασιλέας μας) ὅτι ἔκαμα καλὸ εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ περισσότερο κακόν. Ἐπῆ τοῦ εἶχαν γεμίσει τὴν ἀκοήν του μετὰ φήμην ψεύτικη, ὅτι ἔγδυσα τὸν κόσμον, ὅτι ἐτυραννοῦσα, καὶ ἄλλες κακουργίες τοιαῦτες, καὶ δὲν με ἐτήραε μετὰ καλὸ μάτι. Καὶ ἐγὼ τὸ ἐκτάλλαβα, ὅμως εἶπα, τώρα

1. Καὶ τότε στά.

2. Δὲν θά.

3. Ἀνάπλι.

4. Θεόδωρος.

5. Ρωσία.

πού ἦλθε, ὥς τοιοῦτος ἄνθρωπος πού εἶναι προκομμένος, θέλει καταλάβει εἰς ἓνα δύο μῆνες, ἂν καλὸ ἢ κακὸ ἔκαμε εἰς τὴν πατρίδα. Ἀπὸ ἐκεῖ μ' ἐπῆρε, διορθώνοντας τὰ πράγματά του καλὰ, τῆς Κυβερνήσεώς του, καὶ τότε μ' ἐπῆρε καὶ ἐπήγαμε εἰς τὸν Πόρο μὲ τὴν φρεγάδα τὴν Ἑγγλέζικη, ὅπου ἦτον φερμένος μὲ δαύτην, καὶ ἐχασαμερήσαμε εἰς τὸν Πόρο δύο - τρεῖς ἡμέρες, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐμβῆκε πάλι εἰς τὴν φρεγάδα καὶ ἐτραβήξαμε καὶ ἐπήγαμε εἰς τ' Ἀνάπλι. Ὦντας ἀριβάραμε εἰς τ' Ἀνάπλι, μ' ἐπρόσταξε νὰ ἐβγῶ ἔξω εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθην, ὅτι : «Στ' Ἀνάπλι δὲν βγαίνω, γιατί εἶμαι μαλωμένος μὲ τὸν Γρίβα, καὶ αὐτὸς νὰ κάμω καλὸ, ἢ μπορῶ νὰ κάμω κακὸ τῆς Κυβερνήσεώς σου μὲ τέτοιους πρελλοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ ἐξοχότης σου κάμε μὲ τὸν ἀκατάστατον Γρίβα. Ὑπάγω εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ὅταν τελειώσει ἡ ὑπόθεσις τ' Ἀναπλιοῦ, πρόσταξέ με πού νὰ πάγω». Καὶ ὁ Κυβερνήτης ἐβγήκεν ἔξω καὶ ὁμίλησε τοῦ Γρίβα, καὶ ἐκατέβη ἀπὸ τὸ Παλαμήδι, τοῦ ἐπαράδωσε τὸ Παλαμήδι, καὶ τοῦ ἔταξε διὰ νὰ παραδώσει τὸ Παλαμήδι νὰ τοῦ συμπαθῇσαι ὅσα σφάλματα ἔκαμε. Καὶ ὁ Γρίβας ὑποσχέθη νὰ πάρει 4 χιλιάδες καὶ νὰ πάει εἰς τὸν Ἰσούρτζε, καὶ ἄλλα πολλὰ ταξίματα εἰς τὸν Κυβερνήτην καὶ ὁ Γρίβας ἐσκιάζονταν νὰ πάει εἰς τὸν Πόρον διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τὰ κακὰ ὅπου εἶχε καμωμένα, ἐφοβούνταν καὶ τὸν ἴσκιό του. Τὰ στρατεύματα δὲν ἦτον ἀκόμη διαλυμένα, καὶ τὸν ἔτρωγε ἀκόμη ὑποψία. Ἐδιόρθωσε τὰ κάστρα ὁ Καποδίστριας, καὶ εἶπε τοῦ Γρίβα, ὅτι : «Πᾶμε μαζὶ εἰς τὸν Πόρο, ἂν φοβᾶσαι, μὲ ὄρκο». Καὶ ἔτσι διορθώνοντας τὰ κάστρα τὸν ἐπῆρε καὶ ἐκείνον διὰ ξηρᾶς, καὶ τότε ἔστειλε εἰς τὸ Ἄργος τὸν γέροντα Βλασόπουλο, διὰ νὰ μὲν εἰπεῖ νὰ πάω εἰς τὸν Πόρο καὶ νὰ λύσω ὅσα στρατεύματα καὶ ἂν ἔχω, τὰ στρατεύματα ὅπου εὕρισκοντο εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὰ Ἐπίδαυρα, τὰ στρατεύματα τὰ Πελοποννησιακὰ ὅλα. Δὲν ἔλειψα νὰ διατάξω τὰ στρατεύματα νὰ λυθοῦν, διὰ νὰ πάει κάθε ἓνα εἰς τὸν τόπον του, καὶ ὅσους εἶχα λουφετζήδες Ρουμελιῶτες, ἔστειλα, εἶπα τοῦ Γεωαίου νὰ τραβηχθοῦν εἰς τὴν Καρύτωνα καὶ νὰ τοὺς διδῶ τροφάς, ἕως νὰ λάβω δεύτερη διαταγὴ ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη. Καὶ ἔτσι ἐμπῆκα εἰς τὴν φρεγάδα καὶ ἐπήγα εἰς τὸν Πόρο. Σὺν ἐπήγε μὲ τὸν Γρίβα εἰς τὸν Πόρο, τὸν ἄφησε ἔξω τοῦ Πόρου, καὶ ἔστειλε καὶ ἦλθε ὁ Ὑψηλάντης καὶ τὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ὁ δὲ Γρίβας ποῦτον ἐκεῖ καὶ ἄλλα στρατεύματα (πού τοῦ ἔταξε νὰ δώσει 4.000), τοῦ εἶπε, νὰ συνάξει ὅσους στρατιώτας δύναται καὶ τὸν ἀδελφόν του τὸν Γαρδικιώτη, νὰ πάει εἰς τὴν Βόνιτζα. Καὶ ἐπῆγε ὁ ἴδιος Καποδίστριας, διὰ νὰ ἐμπαρκαρισθοῦν στὸ καστέλι τοῦ Πόρου, πού εἶχε φτιασμένο ὁ Ἐιδέκ. Καὶ ἀπὸ τὰς 4.000 πού τοῦ ἔταξε, ἐπαρρησίασε νὰ ἐμπαρκάρει 270, καὶ ἐν παρρησίᾳ τοῦ Κυβερνήτου ἄρχισαν τὴν ἀκαταστασίαν, καὶ ἐγύρευαν τοὺς λουφέδες πρὶν μισεῖουν. Καὶ ἐθύμωσε καὶ ἐστράφη εἰς τὸν Πόρον, καὶ ἐκεῖνοι ἐμπαρκαρίσθησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν γενεράλ Τσαύρτζε. Καὶ ἐχασαμερήσαμε 5 ἢ ἡμέρας διὰ νὰ διορθώσει καὶ ἄλλα πράγματα. Καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ὅπου ἦτον ὁ Ὑψηλάντης μὲ τὰ ἄλλα στρατεύματα καὶ ἔκαμε στρατάρχῃ τὸν Ὑψηλάντη, καὶ ἐβγήκε εἰς τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα. Καὶ τότες ἐγύρισε πίσω εἰς τὴν Αἴγινα νὰ διοργανίσει τὸ ἔθνος, καὶ ἐδιοργάνισε 20 τάγματα ἀπὸ τὰ Ρουμελιώτικα στρατεύματα, καὶ ἀπὸ τὰ Μοραῖτικα κανένα. Τότενες, ὅταν ἐγύρισε, τοῦ εἶπα, ὅτι : «Ἐξοχώτατε, διατί δὲν κάνεις καὶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον τάγματα ; Τὰ ἔρματα τῆς Πελοποννήσου τί θενὰ γένουν ; Τί θενὰ γένουν οἱ κόποι τους ;» — Τότε μὲ ἀπεκρίθηκε : «Θεωράκη (διατί ἔτσι μὲ ἔλεγε πάντοτε) δὲν καταλαβαίνεις τὰ ἐξωτερικά, διατί τὸ κάνω αὐτό. Νὰ ἡξεύρεις οἱ πρεῖς δυνάμεις ἀποφασίζουσιν μόνον τὴν Πελοπόννησον καὶ μέρος νησιᾶ, καὶ δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ μᾶς πλατύνουν τὰ σύνορα. Καὶ ἐγὼ τὸ κάνω μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅτι νὰ εὕρισκονται τὰ στρατεύματα τὰ Ρουμελιώτικα εἰς τὰ ἔρματα εἰς¹ τὰ σύνορά τους, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, ἂν κάμουν ἔρματα Πελοποννησιακὰ, οἱ σύμμαχοι θὰ εἰποῦν, τί θέλει ὁ Κυβερνήτης τὰ ἔρματα εἰς τὴν Πελοπόννησον, πού ἡ Πελοπόννησος εἶναι ἐλεύθερη. Τηράει νὰ δυναμώνει τὰ στρατεύματα του καὶ δὲν τηράει ἐμᾶς πού εἴμαστε διαφεντευτάδες τῶν Ἑλλήνων, καὶ κάνω κακὸ καὶ ἔχι καλὸ. Ὅμως, εἶπέ, εἰς τὰ στρατεύματα καὶ καπατχαναίους τῆς Πελοποννήσου, νὰ ἰδοῦμε τί ὁ καιρὸς μὲ² διδάσκει καὶ νᾶναι ἡσυχαιῶν. Καὶ τότενες μ' ἔκαμε ἓνα γράμμα διὰ τοῖς προσκυνημένους Πάτρα καὶ λοιπὰ καὶ τοὺς συγχωράει ἡ Κυβέρνησις, καὶ νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τοῖς Τούρκους. Καὶ τὴν ἔκαμε τὴν διαταγὴ ἐπάνω εἰς ἐμένα καὶ ἐγὼ νὰ γράφω νὰ ἡσυχάσουν καὶ νὰ μὴν ἀνακατώνονται πλέον μὲ τοὺς Τούρκους. Τὴν διαταγὴ μὲ τὴν ἔδωκε στὰ ἔβγα τοῦ Γεωαίου καὶ ἔκαμε διαταγὰς εἰς

1. Καὶ εἰς.

2. Μᾶς.

έλας τὰς ἐπαρχίας, καὶ ἔτσι οἱ προσκυνημένοι ἐτραβήχθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὁ δὲ Νενέκος εἰς τὰς 26 τοῦ Μαρτίου ἐπῆρε τοὺς Τούρκους καὶ ἐπῆγε καὶ ἐχάλασε μία οἰκουγένεια Καρυτινὴ ἀπὸ ἧτον ἀπὸ παλαιὰ εἰς τὴν Πάτρα¹, ἐσκλάβωσε τὰ παιδιὰ, οἱ ἄνδρες ἐγλύτωσαν μόνον μὲ τὸ κορμί, μὲ τὸ τουρέκι στὸ χέρι. τοὺς πῆρε 6.000 σφαχτά. Εἰς τὰ 26, ὅταν ἐπρωτοπροσβύνησε, εἶχα διατάξει ἕναν λεγόμενον Σαγιᾶ νὰ τὸν σκοτώσει. Ὁ Σαγιᾶς μοῦ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν καὶ ἐγὼ εἶχα τὴν ὁρῶν, καὶ πάλιν ἔταν ἄκουσα καὶ ἐσκλάβωσε τοὺς Ἕλληνας τὸν ἐντεμπίχισα μὲ ἕνα γράμμα: «Ἀπιστε, διατί δὲν τὸν σκοτώνεις, ποὺ ἀκόμη μὲ τοὺς Τούρκους εἶναι, ἀφοῦ ἦλθε ὁ Κυβερνήτης;» Τότε ὁ Σαγιᾶς ἔσμιξε τὸν Νενέκο καὶ ἐσκοτώθη² ὁ Νενέκος. Εἰς τὰ 1828 ἔγιναν παράπονα. Ὁ Νενέκος εἶχε φερμάνι ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ τὸν ἔλεγαν Μπέη Νενέκο.

«Διατί τοὺς Ρουμελιῶτες τοὺς ἔκαμα τάγματα καὶ τοὺς ἔβαλα στὰ σύνορα; Διὰ νὰ λέγουν ὅτι αὐτοὶ εἶναι εἰς τοὺς τάφους τῶν γονέων τους καὶ εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των, καὶ δὲν ἤμπορῶ νὰ τοὺς ἐμποδίσω διὰ τὰς φαρμακείας τους, βιὼς ποὺ ἔχασαν³, καὶ διὰ τοῦτο δὲν βάνω Πελοποννησίους· πλὴν καὶ τοῦτοι θὰ εὗρουν τὴν καιρὸν τους καὶ θὰ εὗρουν τὰ δίκαιά τους». Ἦτον τέγνη του διὰ νὰ μακρύνει τὰ σύνορα καὶ νὰ ἔχει καὶ τὰ συνόρκα δυναμωμένα ἀπὸ τὰς καταδρομὰς τῶν Τούρκων. Τοῦτοι ὀρκώθησαν εἰς τὰς συνελεύσεις νὰ πεθάνουν ἔλοι μαζί ὅσοι σηκώθηκαν στὰ ἄρματα καὶ ἂν κινδυνεύσουν οἱ Ρουμελιῶτες νὰ πᾶνε οἱ Πελοποννήσιοι πρὸς βοήθειάν τους.

Τὸν Μάϊον μῆνα ἔφθασαν καὶ τὰ στρατεύματα τὰ Παλλικά, ἀρχηγὸς ὁ Μαιζὸν μὲ 14.000 καὶ μὲ ὅλην τὴν ὅλην τὴν πολεμικὴν, θαλάσσιον καὶ ξηρᾶς. Τότες ὁ μακαρίτης ὁ Κυβερνήτης ἦλθε διὰ θαλάσσης στὸ Πεταλίδι, καὶ ἀκούοντας καὶ ἐγὼ ποὺ ἤμουν εἰς τὴν Καρύταινα, ἐπῆρα καμμιὰ ἑκατοστὴ ἀνθρώπους καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἦτον καὶ ὁ Νικηταρᾶς. Ἐπισυνέμιλησε καὶ ὁ Κυβερνήτης μὲ τὸν γκυερὰλ Μαιζὸν καὶ ὁ γκυερὰλ Μαιζὸν ἔστειλε γράμματα εἰς τὸν Ἰβραῖμη, πὼς εἶναι προσταγμένος ἀπὸ τὰς τρεῖς Δυνάμεις νὰ ἔλθει μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀκόμη προσταγμένος νὰ σοῦ γράψω νὰ συνάξεις τὰ λείψανα τῶν καρabiῶν σου καὶ τὰ στρατεύματα, νὰ τραβηχθεῖς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἂν παρακούσεις καὶ δὲν τραβηχθεῖς, εἶμαι προσταγμένος νὰ σὲ πολεμήσω στεριᾶς⁴ καὶ θαλάσσης. Καὶ τὸ στράτευμα ὅλο τὸ εἶχε βγαλμένο εἰς τὸ Πεταλίδι ἔξω εἰς τὴν ξηράν, καὶ ἀρχίνησε καὶ ἔφτιανε ἐργαλεῖα, κοφίνια καὶ ἄλλα διὰ μπαταρίες. Καὶ ἐζήτησε τοῦ Κυβερνήτου νὰ τοῦ ἀφήκει ἕνα στρατηγὸν μὲ ὀλίγους διὰ ὁδηγόν, νὰ εἶναι ὁδηγὸς τοῦ στρατεύματος διὰ τὸν τόπον, καὶ τοῦ ἀφῆκε τὸν Νικηταρᾶ. Καὶ ἐπῆρε τὰ στρατεύματα καὶ ἐπῆγε μέρος κατὰ τὴν Κορώνη καὶ μέρος κατὰ τὸ Νεόκαστρον, καὶ ἐγὼ ἀνεχώρησα διὰ τὴν Καρύταινα.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὅσοι ἦτον εἰς τὴν Κορώνην Τούρκοι, δύο - τρεῖς χιλιάδες, ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ τὸν Ἰμπραῖμη, βλέποντας τὴν δύναμιν τῶν Φραντζέζων καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἰμπραῖμη, καὶ ἐτραβήχθησαν μὲ σκοπὸ νὰ ὁμιλήσουν μὲ ἐμένα καὶ νὰ τοὺς σιγουράρω τὴν διάβασιν ἀπὸ τὸ Δερβένι νὰ περάσουν τὴ Ρούμελην, καὶ ἐτράβηξαν καὶ ἦλθαν ἴσια μὲ τὴν Ἀρκαδίαν - τὸ σύνορον. Καὶ μαθαίνοντας ὁ Ἰμπραῖμης ὅτι ἐβγήκαν, ἔστειλε καὶ τοὺς ἐπολέμησε καὶ ἐσκοτώθηκαν καμμιὰ ἑκατοστὴ τακτικοί. Καὶ μοῦ ἔστειλαν νὰ μιλήσουμε νὰ κάμωμε τρατάτο διὰ νὰ περάσουν. Καὶ ἐγὼ ἐδέχτηκα τὸ τρατάτο καὶ ἔστειλα τὸν Γενναῖο καὶ τὸν Καλιόπουλο εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταριοῦ, καὶ ἀνταμώθηκαν καὶ ὁμίλησαν: «Ὅσους σκλάβους ἔχουν νὰ τοὺς ἐλευθερώσουν. Καὶ ἐστρέφθησαν καὶ ἐβγήκαν εἰς τῆς Καρύταινας τὸν κάμπο μαζί μὲ τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικά μας· εἰς τὴν Καρύταινα 2.000 καβαλλάρια καὶ 1.000 πεζοί. Εἰς τὴν Καρύταινα ἦλθαν οἱ μπέηδες καὶ μὲ ἀντάμωσαν ἀπὸ ἐκεῖ ἐτράβηξαν διὰ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐπέντωσαν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Καὶ αὐτοὶ ἐσκόπευαν νὰ πιάσουν τὸν Γενναῖον καὶ τὴν Καλιόπουλον διὰ ἐνέχυρον, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶχα τεμπέχι νὰ μὴ πηγαίνουν στὸ ὄρδι. Καὶ ὁ Γενναῖος μίαν ἡμέραν ἐπῆγε μόνος του στὸ ὄρδι—(κάλλι νὰ τὸν σκοτώσω ἐγὼ, παρὰ νὰ τὸν πᾶνε σκλάβο), καὶ ἐσηκώθηκα καὶ ἐγὼ καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐπολέμασα... Καὶ ἐπῆγε ἕνας Ἕλληνας τζασίτης καὶ τοὺς εἶπε: «Αὐτοῦ ποὺ πᾶτε διὰ τὰ Δερβένια σᾶς ἔχουν χωσιὰς νὰ σᾶς σκοτώσουν». Καὶ τότε ἐγύρισαν οἱ Τούρκοι στὸν κάμπο

1. Καὶ βγαίνει.

2. Ἐσκοτώθηκεν.

3. Ποὺ τὸ ἔχασαν.

4. Ξηρᾶς.

νά πᾶνε εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐγὼ μὲ τὸ στράτευμα ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀχλαδάκαμπο. Τοὺς πήγαμε πάντοτε πίσω στὸ πλευρό. Καὶ κατέβηκαν¹ εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, καὶ ἔρριξαν τὸ ὄρδί τους. Ὁ γκενεράλες ὁ Φραντζέζος μὲ τὸν Κυβερνήτη ποὺ ἦτον εἰς τὴν Μεσσηνία, τοῦ εἶπα, ὅτι: «Νὰ μὴ σκοτώσουν οἱ Πελοποννήσιοι τοὺς Τούρκους, μόνε νὰ στείλεις τὸν ἀδελφόν σου». Τότε ἔστειλε ὁ Κυβερνήτης τὸν ἀδελφόν του στοὺς Μύλους καὶ ἔκαμε γράμμα νὰ περάσουν οἱ Τούρκοι ἀπαίραγοι. Ἐρχόμενος ὁ Αὐγουστίνος, μὲ ἀντάμωσε καὶ μοῦ ἔδωσε τὴν διαταγὴν τοῦ Κυβερνήτου, ὅπου ἔγραφε νὰ πᾶνε σάικοι, καὶ στέλνω καὶ τὸν Αὐγουστίνον νὰ τοὺς συνοδεύσεται. Τότενες λέγω τοῦ Αὐγουστίνου: «Ἐγώμα τρατάτο νὰ ἔβγουν, πλὴν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς σκλάβους». «Αὐτὸ ποὺ ἔχετε μιλημένο, κάμετέ το». Τότε ἔκραξα τοὺς μπέηδες, τὰ κουμάντα τῶν Ἀρβανίτων, νὰ τοὺς ὁμιλήσω διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῶν σκλάβων, καὶ μοῦ ἀποκρίθησαν, ὅτι: «Στείλε ἀνθρώπους μέσα καὶ ἴσα παιδιὰ εὔρουν ὅς τὰ πάρουν». Ἐστειλα δύο καπεταναίους καὶ ἔβγαλαν καμιὰ 80 παιδιὰ ποὺ εἶχαν τουρκεμένα καὶ 20 γυναῖκες 100· καὶ εἶχαν δύο - τρεῖς γυναῖκες ἐνδυμένες ἀντρίκια καὶ τὲς ἐπῆρα σταυρικῶς καὶ τοὺς ἐλευθερώσαμε ὅλους, καὶ τοὺς ἔδωκα ὁδηγοὺς κοντὰ καὶ ἀπὸ πίσω μὲ τὸν Αὐγουστίνον καὶ ἐπηγαίναμε νὰ περάσουν τὴν Κόρινθον², καὶ ἐτράβηξαν τὴν ἡμέρα, καὶ ἔρριξαν τὸ ὄρδί τους στὸν Ἅγιον Βασίλη, καὶ ὁ Αὐγουστίνος μοῦ λέγει: «Νὰ πᾶμε καὶ ἐμεῖς στὸν ἴδιον τόπον». Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Δὲν εἶναι δική σου δουλειά, ἡμπορεῖ νὰ μᾶς κάμουνε ἀπιστιά, πιάνοντες ἐμᾶς ἡμποροῦν νὰ πᾶνε ὅπου θέλουν, καὶ τὸ δικό μας στράτευμα 400 ἀνθρώπων». Καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον μίαν ὥρα ἀλλόργα, καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐτράβηξαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐπῆγαν ἀπὸ κάτω στὴν χώρα, διατὶ στὸ κάστρο ἦτν φρουρὰ Ἑλληνική καὶ τὴν χώραν τὴν κρατοῦσαν Ἕλληνες. Καὶ ἐτῆ ἐπῆγαμεν ἐμεῖς μὲ τὸν Αὐγουστίνον καὶ εἶχαμε κονάκι ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο, διατὶ πάντοτε ἐφοβούμασθε. Καὶ ἔστειλαμε τοῦ Ὑψηλάντη, ποὺ ἦτον στὴ Λευσίνα, νὰ ἔλθει εἰς τὴ Λουτράκι μὲ τοὺς ταγματάρχας διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν, κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Κυβερνήτου νὰ ἔλθοῦν νὰ περάσουν εἰς τὸ Δερβένι. Καὶ ἐρχόμενοι ἐπῆγαμε καὶ τοὺς ἀνταμώσαμε εἰς τὸ Λουτράκι μὲ τὸν Αὐγουστίνον. Τότενες οἱ Φραντζέζοι ἔστειλαν ἕνα κορβέτο, διὰ νὰ ἰδεῖ ἐὰν τοὺς Ἀρβανίτες τοὺς ἀφήνομε νὰ περάσουν (ἀπὸ τὴν Πάτρα τὸ ἐβάρεσαν), καὶ ἦλθε νὰ παρατηρεῖ τὰ κινήματα τὰ ἐδικὰ μας. Καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ ἀφήκουν τὰ ἄρματα τους καὶ τὰ ἄλογά τους καὶ τότε νὰ περάσουν· ὅτι καὶ ἐμεῖς δυνάμεθα νὰ τοὺς βαρέσουμε στὴν Πελοπόννησον, ἂν ἠθέλαμε νὰ τοὺς σκοτώσουμε, τοὺς σκοτώνουμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως εἶναι νὰ περάσουν, ἐγὼ τοὺς εἶχα ἐνέχυρα διὰ τὴν διάβασίν τους. Οἱ Τούρκοι, βλέποντας τὴν ἀκαταστασίαν ἐκίνησαν μὲ τὰ ἐνέχυρα μίαν αὐγὴν διὰ τὰ Μαῦρα Λιθάρια, περνοῦν ἀπὸ Βοστίτζα εἰς Πάτρα, καὶ ἡμεῖς ἐκινήσαμε στρατεύματα διὰ νὰ τοὺς κτυπήσωμεν, ἐπειδὴ ἐπαράβηκαν, παίρνοντας τὰ ἐνέχυρα. Ἄν ἐπιάνουμε τὰ Μαῦρα Λιθάρια, δὲν ἐπέρναε κανεὶς.

Ὁ καπετὰν Χρίστος Ἀλεξανδρόπουλος ἀπὸ Στερνίτσα μὲ λέγει τὰ ἀκόλουθα: Οἱ Τούρκοι στρατοπεδεύοντι ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Πάτρα. Ἐστειλε ὁ Ντελή Ἀχμέτης ἕναν ἀνθρώπὸ τοῦ νὰ πᾶνε οἱ Ἀρχηγοὶ νὰ κουβεντιάσουν. Ἐσχηώθηκαν οἱ δύο μπέηδες οἱ χαλδούπηδες, ποὺ ὄριζαν τὴν καβαλλαρίαν καὶ ἐπῆγαν μέσα διὰ νὰ τοὺς κουβεντιάσει· τοὺς ρώτησε «διατὶ φεύγετε ἀπὸ τὸν Ἱμπραῖμη;» «Δὲν μᾶς ἔδωκε τοὺς μισθοὺς μας». «Ἐγὼ σᾶς δίδω τοὺς μισθοὺς σας νὰ καθήσετε μεταμένα». Ἦλθε καὶ ὁ μπέης ὁ Ἀρβανίτης καὶ ὁμιλήσε μὲ τὸν πασά διὰ νὰ μείνει, αὐτὸς δὲν τὸ ἔσπερξε διὰ νὰ μείνει, ἔτσι τὸν ἐκτύπησε ὁ πασάς, τὸν ἐβάρεσε μὲ τὸ σπαθί· τότε τοῦ φωνάζει: «μὴ βαρεῖς», καὶ ἔβγαλε τὴν κουμπούρα καὶ τὸν ἐφόνευσε. Τότε καὶ οἱ ἄλλοι νεοφερμένοι ἐπῆραν τὸ κάστρο. Ὁ Μπέης ποὺ ἐσκοτώθηκε ὀνομάζετο Μουσάμπης Γαρδικιώτης. Οἱ Ἀρβανίτες καὶ οἱ χαλδούπηδες ἔπειτα ἀπὸ ἕξ ἡμέρες ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Πάτρα· πᾶνε εἰς τὰ Ἰωάννινα· τὰ ἐνέχυρα ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἀρβανιτιά. Τότες ἐγὼ καὶ ὁ Αὐγουστίνος ἐπῆγαμεν ἕως τὰ Τρίκαλα καὶ ἐγυρίσαμε πίσω εἰς τ' Ἀνάπλι. Τότε ἐπαραινόμεθα καὶ τὸν Κυβερνήτη καὶ ἐσήκωσε τὴν Κυβέρνηση καὶ ἦρθε εἰς τ' Ἀνάπλι.

Ἀλησμόνησα νὰ εἰπῶ, ὅτι τὸν Ἀπρίλιον, εἰς τὰ 1827, ἔταν ἤκουσε [ὁ] Ἱμπραῖμης ὅτι ἔρχονται στρατεύματα φραντζέζικα, ἐπῆγε εἰς τὴν Τριπολιτζὰ μὲ ὅλα του τὰ στρατεύματα, ἐγκρέ-

1. Τὴν κυρίαν στροφὴν.

2. Κόρινθος.

μισε τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτζᾶς ἐκ Θεμελίων, καὶ ἔλα τὰ σπίτια τῆς Τριπολιτζᾶς, καὶ ἔσπειρε ἀλάτι. Ἀφοῦ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά, ἔπιασε 2^ο ἐδικοὺς μας Ἀλωνιστιώτας, ὅλους συγγενεῖς μας. Ὅταν ἐπῆγαινε εἰς τὸν κάμπον τοῦ Λεονταρίου ὁ Σαχνετζίτης, εἶπε τοῦ Ἱμπραήμη καὶ τοὺς ἔστειλε μὲ ἓνα γράμμα εἰς τὴν Καρύταινα τοῦ Γενναίου. Ὁ Γενναῖος ἠρδίνισσε μιὰ ἐκατοστὴ σιλλάβους ὅπου εἶχε καὶ τοὺς ἔστειλε εἰς τὴν Μοθώνην.

Ὁ Ἱμπραήμης μοῦ ἐπαράγγειλε μιὰ φράσιν, διατὶ δὲν στέχω νὰ πολεμήσωμεν. Ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα ὅτι, ὥς πάρει πεντακόσιους - χίλιους, καὶ παίρνω καὶ ἐγὼ ἄλλους τόσους, καὶ τότε πολεμοῦμε, ἢ ἂν θέλει, ὥς ἔλθῃ καὶ νὰ μονομαχήσωμεν οἱ δύο. Αὐτὸς δὲν μὲ ἀποκρίθηκε εἰς κανένα. Καὶ ἂν ἤθελε τὸ δεχθεῖ, τὸ ἔκαμα μὲ ὅλην τὴν καρδιά, διότι ἔλεγα : ἂν ἔχανόν μου, ὥς ἐπῆγαινε ἂν τὸν χαλοῦσα, ἐγλύτωνα τὸ ἔθνος μας.

Ὁ Κυβερνήτης ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον, πηγαίνει εἰς τὴν Αἴγιναν, ὅπου ἦτον ἡ Ἀντικυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ καὶ τὸ Βουλευτικόν. Ἐκεῖ ἐπῆγαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔγινε δοξολογία καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ ῥηκωθεῖ πρὶν νὰ κάμῃ τὰς παρατηρήσεις του. Εἶπε ὅτι : ἂν θέλατε νὰ διοικήσω, νὰ διαλυθεῖ τὸ Βουλευτικόν, διότι ἐγὼ δὲν ἔμπορῶ νὰ δουλεύσω. Ἐχει ἡ κατρίε μας καὶ ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἢ ἂν¹ καὶ δὲν θέλατε, ἐγὼ μένω καὶ θέλει δουλεύσω ὅσο εἶναι δυνατόν, ὥς μερικός. Τοὺς εἶπε κῆτια ἐξωτερικά. Διελύθηκε μόνον τοῦ τὸ Βουλευτικόν, καὶ ἂν ἦτον κανένας βουλευτὴς δυσχεροσθημένος, ἦτον περισσότερον διὰ τοὺς μισθοὺς του. Ὁργάνισε τὸ κράτος, ἔστειλε ἐπάρχους, ἐκτάκτους ἐπιτρόπους, ἄρχισε ἀνταπόκριση τακτικὴ, ὁ καθένας νὰ γνωρίζῃ τὰ χρέη του. Ὁ στρατιωτικὸς ὡς στρατιωτικός, ὁ πολιτικὸς σὰν πολιτικός. Ἐσύστησε τὸ Πανελλήνιον καὶ τοὺς ἔβαλε ὅλους τοὺς ἄρχοντας μέσῃ τὸν Κουντουριώτην τὸν ἔκαμε πρόβουλον τῆς Οἰκονομίας, τὸν Ζαΐμην πρόβουλον τοῦ Ἑσωτερικοῦ. Μολαταῦτα ἄρχισαν κάτι νὰ μιλοῦν, κάτι νὰ ἀντενεργοῦν, παρὰ μυστικά. Καὶ πρὶν νὰ ἔλθῃ ὁ Κυβερνήτης, ἐγύρευαν νὰ ἀντενεργήσουν μερικοί, διατὶ ἐπρόβλεπον ὅτι ἔταν συστηθεῖ μία τακτικὴ Κυβέρνησις δὲν ἤμπορεῖ ὁ καθένας νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει. Ὁ Κυβερνήτης αὐτοὺς ὅπου τοῦ ἀντιστάθηκαν, αὐτοὺς εἶχε ἀγκαλιάσει πρῶτα. Τὰ ζιζάνια ἄρχισαν νὰ ἐμβαίνουν. Οἱ ἀδελφοί του, ποὺ νὰ εἶχαν κόψει τὸ ποδᾶρι τοὺς ἐκεῖ ποὺ ἐκίνησαν νὰ ἔλθουν² εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔφθασαν καὶ ἐκεῖνοι. Ἦλθε καὶ ὁ Ριμποπιέρης καὶ ὁ Καλεμινός, ὁ πρέσβης ὁ Γάλλος, διὰ νὰ λάβουν πληροφορίας διὰ τὰς γαῖας τὰς ἐθνικὰς καὶ διὰ τὰ λοιπὰ. Ἐκαμε ὁ Κυβερνήτης καὶ ἐπιτροπὴ διὰ νὰ³ ἐξετάσῃ αὐτά. Ἐδιορίσθησαν καὶ ἔλοι οἱ ἐπαρχοί, διὰ νὰ δώσῃ ὁ καθένας πληροφορίας. Μία ἡμέρα ἐπῆγα ἐγὼ καὶ ὁ Ρίξος... εἰς τὸν Ριμποπιέρην. Ἐκεῖ ἦλθε ἡ ὁμιλία καὶ ὁ πρέσβης μᾶς λέει, ὅτι τοῦ Σουλτάνου πόσον θὰ τοῦ παραξενεφάνηται νὰ βλέπῃ τὴν σημαίαν τὴν Ἑλληνικὴν νὰ περνάει ἀπὸ ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια του, καὶ ἀπὸ τέτρα. Ἀρχισε καὶ ὁ Ρίξος νὰ τοῦ λέγῃ, πλὴν φοβισμένα ἀλλὰ πολίτα. Ἐγὼ τοῦ λέγω : «Κύρ Ρίξο, ἄφησέ με νὰ εἰπῶ καὶ ἐγώ. Ἐξοχώτατε, λέγετε πῶς θὰ ὑποφέρει ὁ Σουλτάνος νὰ βλέπῃ τὴν σημαίαν μας νὰ περνάει ἀπὸ ἐμπροσθὶά του, καὶ ὅτι τοῦ κακοφαίνεται — καὶ δὲν μᾶς κακοφαίνεται καὶ ἐμᾶς ὅπου τοὺς ὑποφέραμεν τόσον καιρὸν εἰς τὴν γῆν τῶν προγόνων μας, καὶ κάθεται ἀκόμη εἰς τὰ πατρικά μας σπίτια καὶ τοὺς ὑποφέρομεν ἀκόμη, καὶ ἐκεينوῦ θὰ τοῦ κακοφανεῖ διατὶ θὰ περνάει ἡ σημαία μας ; Αὐτὰ ἔλα νὰ τὰ εἰπῇς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, σὲ ὁρμίζω εἰς τὴν τιμὴν σου νὰ τοῦ τὰ εἰπῇς».

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ Κυβερνήτης μοῦ λέει : «Θεοδωράκη, τί εἶναι αὐτὰ ποὺ εἶπες !» — «Ἄν δὲν εἶναι⁴ καλὰ, νὰ μὲ συμπαθήσετε, τέτοιας λογῆς εἶμαι μαθήμενος». — «Ὅχι, καλὰ ἀποκρίθηκες».

Ὁ Κυβερνήτης μὲ εἶπε καὶ ἐχαιρέτησα τοὺς τρεῖς μινίστρος στὸν Πόρο καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἰγγλέζο καὶ ἦτον ἓνας συγγενὴς του πελαχμένος καὶ ὅσο ποὺ τὸν ἐχαιρέτησα μόνον. Καὶ ἔπειτα ἐπῆγα εἰς τὸν Γκιλμινὸ⁵ καὶ μὲ ἐρώτησε διὰ τὴν ἐθνικὴν γῆν καὶ τοῦ ἀπεκρίθηκα μὲ τί τρόπο λέγεται ἐθνικὴ γῆ : «Ὅντας ἦλθε ὁ Τοῦρκος καὶ ἔκαμε ζάπι τὴν Πελοπόννησον στὰ 1717, ποὺ ἐπῆρε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἔκαμε ζάπι, ἔμειναν Τοῦρκοι καθ'αυτὸ ἕως εἴκοσι φαμιλιὰς μεγάλας,

1. Ἡ δέ.

2. [Ἐπογραμμισμένη ἡ φράσις στὸ χειρόγραφο].

3. Νὰ τὰ ἐξετάσῃ.

4. Ἄν δὲν εἶπα.

5. Γκιουλεμινός.

ἔφηκε στήν Πάτρα δύο φαμιλιές, ἔφηκε στήν Γαστρούνη τοὺς Λωταμναίους, ἔφηκε εἰς τὸ Νιό-
 καστρά τὸν Ἄμμο, ἔφηκε εἰς τὴν Κορώνη τὸν Σαλήμ Χατζῆ, τοὺς μπέηδες τῆς Κορώνης, ἔφηκε
 εἰς τὴν Μοθώνην ἄλλη μία οἰκογένεια, ἔφηκε εἰς τὴν Ἀνδρούσα τὸν λεγόμενον Μουσάγα, ἔφηκε
 εἰς τὸ Λεοντάρι Πιγλί καὶ Σελδαρόγλη, ἔφηκε εἰς τὸν Μυστρά τοὺς μπέηδες, ἔφηκε εἰς τὴν Τρι-
 πολιτσά τὸν Ἀρναούτογλου καὶ Δερτέρ Κεχαγιά καὶ ἄλλους, ἕνα - δύο φαμιλιές. Ἄφηκε εἰς τὴν
 Μονεβασιά δύο οἰκογένειες, ἔφηκε εἰς τ' Ἀνάπλι ἄλλες τρεῖς οἰκογένειες μπέηδες, ἔφηκε εἰς τὴν
 Κόρθο τοὺς Χαληλιμπέηδες, εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ εἰς τὴν Βαστίτσα καὶ Καρύταινα. Ἐπῆγαν στερ-
 νότερα Τοῦρκοι καὶ κατοίκησαν καὶ στήν Καρύταινα, ὁ καθένας ἀπὸ ἑκατὸν ψυχές, καὶ τοὺς ἐχά-
 ρισεν ὁ τότε Σουλτάνος μέρος γῆς γιὰ τοὺς κήπους τους καὶ ὁ ἄλλος ἔμεινε εἰς τὸν λαόν. Ἀπὸ
 τὴν τυραννίαν τῶν Τοῦρκων καὶ ἀπὸ τὴν δοξομανίαν ἀρχίνησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐγένονταν Τοῦρκοι,
 καὶ ὡς ἐτούρκιζαν ἐκαῖνοι, ἐλέγετο καὶ ὁ τόπος τους τούρκικος. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ βαρύ-
 τατα δοσίματα τῶν Τοῦρκων τοὺς ὑποχρέωναν καὶ ἔπαιρναν τὸν τόπον τους καὶ τοὺς ἔφηκαν σκληρά-
 βους. Τοὺς πῆραν ὅλον τὸν τόπον μὲ δυναστείαν. Εὐρίσκειτο ἕνας τρίτος τόπος ἐλληνικός, τὰ βουνά,
 καὶ ὁ ὁμφαλὸς τῆς Πελοποννήσου, ὁ κάμπος, ἔγινε τούρκικος, καὶ ἂν εἶχε μείνουν ἀκόμη οἱ Τοῦρ-
 κοί, βέβαια δὲν εὐρίσκειτο σπιθαμὴ γῆς ἰδιόκτητος, διατὶ οἱ Τοῦρκοι τὸ κυρίευσαν διὰ τὶ οἱ Ἕλλη-
 νες τόμου ἐτούρκιζαν εἶχαν τὴν ἡσυχίαν τους καὶ ὅσοι ἦταν χριστιανοὶ πάντα τοὺς ἀδικοῦσαν, καὶ
 ἂν ἦτον κανένα ἔθνος ἄλλο, ἤθελε τουρκίσουν ὅλοι, μόνον ἦτον σκληρογνώμονες, διατὶ οὔτε ὁρ-
 κώθησαν ποτὲ νὰ τὸν γνωρίσουν βασιλέα. οὔτε ἐπροσκύνησαν ὅλοι, διότι εἶχαν τὴν Σπάρτη ἀπάνω
 εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ δὲν τὰ ἔδωκε ποτὲ τὰ ἄρματα τῆς, καὶ τότενες εἶχαν καταφύγιον καὶ
 οἱ Ἕλληνες, λεγόμενοι Κλέφτες, καὶ ἐτρώγονταν μὲ τοὺς Τοῦρκους ἐπάνω εἰς τὴν Πελοπόννησον,
 καὶ ἐφυλάγονταν ἐπάνω εἰς τὴν Μάνην ἕως τὰ 1780. Ἐτότενες ἦλθεν ὁ Καπετὰν Πασάς, καὶ ἄρχισε
 μπεηλίκι καὶ ἐπλήρωναν 43 πουργιά ἄσπρα τὸ χρόνο, λεγόμενο χαράτσι, καὶ τὰ ἔπαιρναν ὁ Κα-
 πετὰν Πασάς, καὶ ἔπειτα πού ἔγιναν ὀκτώ - ἑννέα μπέηδες, ἕως ὅτου ἐσηκώσαμεν τὰ ἄρματα,
 καὶ ἔφθασε νὰ δίδουν ἕως 200.000 γρόσια. Ποτὲ τὰ ἄρματα δὲν τὰ ἔδωκαν οἱ Μανιάτες, διατὶ
 καὶ πρῶτα ὅπου ἐπῆραν τὴν Πελοπόννησον ὅλην ἔμεινε νὰ πάρουν καὶ τὴν Μάνη. Πλὴν τί νὰ κά-
 μουν εἰς τὴν Μάνη πού ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ δίψα, καὶ δὲν τοὺς ἔδιδε χέρι νὰ κατοική-
 σουν. Ἐγύρευαν τὸν ἡμέρον τόπον καὶ ὄχι τὸν ἄγριον, καθὼς εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅλοι οἱ ἄγριοι,
 τόποι ἔγιναν ἰδιόκτητοι. Τί διάφορον εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν πετρώδη τόπον; Οἱ ἴδιοι κάτοικοι
 ἐτρώμαζαν νὰ τὸν δουλεύουν. Ἐτσι ἐτελείωσεν ἡ ὁμιλία μας. — Εἶπε : «Δὲν τὸ γνωρίζει ἡ Εὐ-
 ρώπη ἔτσι».

Ἐτσι, ἀπὸ τὴ Μεσσηνίαν ὁ Κυβερνήτης ἐβγῆκε εἰς τὴν Καλαμάτα, καὶ φοβούμενος ὅτι ἀκόμη
 οἱ Τοῦρκοι ἦτον εἰς τὰ κάστρα, διὰ νυκτὸς ἐπέρασε εἰς τὸ Λεοντάρι, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Τριπο-
 λιτσά, καὶ ἦλθεν εἰς τ' Ἀνάπλι, καὶ ἔκανε τὰς ἐργασίας τῆς Κυβερνήσεώς του. Σὰν ἐκουβέντισας
 ὁ Μαιζόν μὲ τὸν Ἰμβραῖμη, ἔστειλε στρατεύματα εἰς τὴν Πάτρα διὰ νὰ ἀναχωρήσουν οἱ Τοῦρκοι
 τῆς Πατρῆς, ἡ ὅσοι ἔχουν ἰδιοκτησίες, ἂν εὐρουν μυστηρήδες νὰ τὰς πούλῃσουν. Καὶ ἔτσι ἐπού-
 λησαν μερικοί, ὅμως ἡ πούλησίς τους ἦτον κακὴ, ἐπειδὴ δὲν ἦτον ἀκόμη τρατάτο μὲ τὸν Σουλ-
 τάνο, καὶ ἀνεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Πάτρα. Μερικοὶ Τοῦρκοι ἐργένηδες ἐπίασαν τὸ Κα-
 στέλι, καὶ εἶπαν εἰς τοὺς Φραντσέζους : «Δὲν τὸ δίνουμε, θέλομε τόσες χιλιάδες γρόσια, εἴτε μὴ
 ἔχουμε τουφέκι». Τῆς εὐθὺς οἱ Γάλλοι ἀρχίνησαν μὲ τὴν πολεμικὴ τους τέχνη καὶ τοὺς ἐπῆγαν
 ἴσια μὲ τὰ τείχη καὶ τοὺς ἔβαλαν τὸ κανόνι καὶ ἐκρήμνισαν ἕνα μέρος τοῦ Καστελιού, καὶ τότε
 ἐπαρουσιάσθησαν καὶ τοὺς πῆραν τ' ἄρματα καὶ τοὺς ἐπέρασαν εἰς τὸν Ἐπαχτο, εἰς τὸ Καστέλι
 ἄντικρυς. Καὶ ἔτσι ἐλευθερώθη ἡ Πάτρα ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους καὶ ἔμειναν Φραντζέζοι. Καὶ ὁ Κυ-
 βερνήτης ἔστειλε φρουρὰν διὰ τὸ κάστρο τὸν Βρέδ, καὶ ἐπίασε τῆς Πάτρας τὸ κάστρο, καὶ ἔμει-
 ναν καὶ οἱ Φραντσέζοι ἐκεῖ. Τὸν δὲ Ἰμβραῖμη τὸν ἐμβαρκάρισαν εἰς τὸ Νεόκαστρον καὶ ἐτράβηξε
 διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τὸ μὲν Νεόκαστρο καὶ Μοθώνη τὸ ἐκράτησαν¹ οἱ Γάλλοι, τὴν δὲ Κο-
 ρώνη ἔστειλε ὁ Κυβερνήτης τακτικὴ φρουρά. Ἐτσι ἔμειναν οἱ Γάλλοι ἕως 3.000, ἕως πού ἦλθεν
 ὁ βασιλέας καὶ οἱ ἄλλοι ἐμβαρκαρίσθησαν διὰ τὰ Παρίσια. Ὅσο ἦταν ἀκόμη εἰς τὴν Μεσσηνίαν,
 ἐσηκώθηκεν ὁ Μαιζόν νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ Ἀνάπλι καὶ ἐγὼ εὐρισκόμουν εἰς τὴν Καρύταινα καὶ μοῦ
 ἔστειλεν ὁ Κυβερνήτης νὰ ἔβγω εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταρίου μὲ 100 ἀνθρώπους, διὰ νὰ τοὺς συν-

1. Ἐκρατοῦσαν.

τροφεύσω ἕως τ' Ἀνάπλι. Καὶ ἦταν τῇ μεγάλῃ ἐβδομάδα¹, καὶ ἐγὼ μὴν ἡξεύροντας ποίαν ἡμέραν ἤθελε νὰ ἔλθῃ, ἔστειλα βάρδια εἰς τὸ Δερβένι, καὶ μαθαίνοντας ὅτι ὁ Μαιζὼν ἔρχεται, νὰ μοῦ δώσουν εἶδῃσιν μὲ σινιάλο νὰ ἔβγω εἰς τὸ Λεοντάρι. Τὰ φορτώματα τοῦ Μαιζὼν ἤλθαν εἰς τὸ Ντερβένι, καὶ ἐρώτησαν οἱ ἄνθρωποι μου καὶ τοὺς εἶπαν ὅτι ἐπῆγε εἰς τὴν Μεσσηνία, εἰς τὴν Ἰωώμη, νὰ ἴδῃ τὰς παλαιότητες, καὶ αὐτοὶ οὐ νὰ ἔλθῃ. Καὶ αὐτὸς ἐπῆγε βίαια εἰς τὰς παλαιότητες, καὶ ὥστε νὰ μοῦ κάμουν σινιάλο ὅτι ἔρχεται, ἐπροσπέρασε εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἔστησε τὰ τσαντήρια του εἰς τοῦ Ἀναπλιοῦ τὴν πόρτα, καὶ δὲν ἐμβῆκε εἰς τὴν χώρα. Καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ ἀπὸ κοντὰ καὶ ἐκόνεψα εἰς τὴν χώρα, καὶ ἐπῆρα 5-6 κοντὰ μου καὶ ἐπῆγα νὰ τοῦ πάρω τὰ συμπάθεια, ὅτι εἶχα προσταγὴ ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη νὰ τὸν περιμένω εἰς τὰ Δερβένια τοῦ Λεονταρίου, καὶ μὲ ἐγέλασαν οἱ βάρδιες καὶ προσπέρασε καὶ νὰ μὲ συμπαθήσεις. Καὶ μοῦ εἶπε, ὅτι : «Ἐγὼ δὲν πάω ὡς Γενεράλης, ὑπάγω ἄγνωστος καὶ δὲν βλάβει». Τὴν αὐγὴν ἐκαβάλληκε διὰ τ' Ἀνάπλι, καὶ ἐγὼ ἐπῆρα τοὺς στρατιώτας μου καὶ ἐπῆγα κοντὰ καὶ τὸν ἐπῆγα ἕως εἰς τὸ Παρθένι. Καὶ τότενες ἐξεκαβάλληκε καὶ μὲ ἐπαρκαλάσε πολὺ διὰ νὰ γυρίσω ὀπίσω, καὶ ἐγὼ λέγω τοῦ Κυβερνήτου, τὸν παρκαλάσεσσι ἐγὼ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ ἐγύρισε πίσω. Ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταινα ὅπου ἦτον Λαμπρὴ τὴν ἄλλη μέρα, καὶ ὁ Μαιζὼν ἐπῆγε εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ τὸν προὔπαντησε ὁ Κυβερνήτης, καὶ τοῦ ἔκαμαν δεξιμάτια πολλὰ. Ἐπῆγε καὶ εἰς τὴν Αἴγινα· ἔπειτα πάγει εἰς τὴν Μεσσηνία καὶ ἀναχωρεῖ.

Ὁ Κυβερνήτης ἐνέργει τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κυβερνήτης μὲ τὸ Πανελλήνιον ἔρριξαν τὰ ποίμνια νὰ δώσουν εἴκοσι παράδες τὸ ἓνα, καὶ μὴν ἡξεύροντας τὸν τρόπον τῆς μετρούσεως καὶ τῆς πληρωμῆς, ἔβγαλαν ἄνθρώπους ἀδοκίμαστους νὰ μετρᾶν καὶ νὰ μαζώνουν γρόσια, καὶ μὴν ἡξεύροντας τί θὰ νὰ μαζώνουν καὶ νὰ παίρνουν ἀπὸ τὸ δέκα ἓνα τὰ μαζωχτικά τους. Ἕνα πράγμα τυφλὸ διὰ νὰ καζαντήσουν ἄνθρωποι καὶ εἰς τὴν κάσα νὰ μὴν πάγῃ τίποτες. Ἐγὼ ἐκίνησα ἀπὸ τὴν Καρύταινα καὶ ἔφθασα εἰς τὸν Ἀχλαδοκαμπο, καὶ ἐπῆγαινα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Βγαίνουν οἱ Ἀχλαδοκαμπίτες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, καὶ μὲ πιάνουν εἰς τὸν δρόμον καὶ μοῦ λέγουν : «Τί ἄδικον εἶναι τοῦτο, διὰ τὰ ἀπομείναντα πράγματα ποὺ μᾶς ἔμειναν νὰ δώσωμεν μισὴ γρόσι τὸ ἓνα, καὶ μετρώντας καὶ παίρνοντας ; Ἐμεῖς, μᾶς ἐμέτρησαν 16.000 πρόβια καὶ θὰ δώσωμεν 8.000 γρόσια, ποῦ θὰν τὰ εὐρομε ; Πρέπει νὰ τὰ στικώσωμε μὲ διάφορον, νὰ μᾶς κάτσει τὸ διάφορον ἓνα γρόσι τὸ ἓνα ; Καὶ τότε ἀπορασίζομεν καὶ τὰ πουλοῦμε, γιατί ἀπὸ αὐτὰ προσμένουμε νὰ τὰ κουρέψωμε, νὰ πάρωμε τὸν καρπὸ (τὸ φρούτο) τὸ Μάη, καὶ νὰ κάμῃ ἡ κυβέρνησις ἔλεος». Ἐκραῖξα ἐκεῖνον ὅπου εἶχε τὴν διαταγὴ λαβωμένην, τὸν μεγαλείτερον : «Δώσε μου τὴν διαταγὴν». Καὶ καθὼς τὴν ἐδιάβασα, τοῦ τὴν ἔδωκα ὀπίσω καὶ τοῦ εἶπα : «Σὲ παρακαλῶ, νὰ προσμείνεις δύο ἡμέρες, νὰ μὴν πειράξεις τὸν λαὸ νὰ δώσῃ τὰ γρόσια, καὶ ἂν δὲν σοῦ ἔλθῃ δευτέρη διαταγὴ, κάμε ἐκεῖνο ὅπου προστάξωσαι». Καὶ ἔτσι ἔμεινα ἥσυχος τὰς τρεῖς ἡμέρας. Καὶ πηγαίνάμενος εἰς τ' Ἀνάπλι, ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Οἰκονομίαν ὅπου ἦτον ὁ Βιζρέτος, καὶ ἀρχινῶ νὰ τοῦ ὁμιλήσω : «Τί ἄδικον γίνεται εἰς τὸν λαόν, ποὺ ἐστείλετε ἄνθρώπους καὶ οἱ ἴδιοι νὰ μετροῦν καὶ οἱ ἴδιοι νὰ παίρνουν (ποίμνια), τυχὰρ τὰ εἶχετε ἄλλη φορὰ μετρημένα, καὶ νὰ ξεῦρετε ἀπάνου κάτου ; Ἐκεῖνος ὅπου θὰ μετράει θὰ γίνῃ ὑπέρπλουτος, καὶ ἡ κάσα δὲν θὰ ἔχει παράδες. Καὶ ὁ τσοπάνης θενὰ τσερεμευθεῖ ἀδίκως καὶ ἡ κάσα δὲν θὰ ἀπολαμβάνει». — Μὲ ἀποκρίθηκε : «Ἐτσι μὲ εἶπαν καὶ ἔτσι ἔκαμαν». — «Ποῦς σὲ τὸ εἶπε ;» — «Τὸ Συμβούλιον» — Τοῦ εἶπα : «Κακὰ ἐκάμανε, διατὶ ὁ λαὸς δὲν ἔχει παράδες εἰς τὸ χέρι νὰ δώσῃ, τώρα καὶ πρέπει νὰ σκώσῃ μὲ διάφορον». — Τότενες μοῦ λέγει : «Μὲ τί τρόπο νὰ τὸ κάνομε ;» — «Νὰ διατάξῃ ἡ Κυβέρνησις τοὺς μετρητάδες νὰ μετρᾶν τὰ πράγματα καὶ νὰ παίρνουν ἓνα δεφτέρι ἐκεῖνοι καὶ ἓνα οἱ χωριάτες, καὶ τὸν Μάϊον μῆνα ποὺ πουλᾶν τὸ μαλλὶ τους, τὸ βούτυρό τους, νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς διοικητὰς εἰς καθὲ ἐπαρχίαν, νὰ παρουσιάζει τὸ δεφτέρι τοῦ μετρητῆ καὶ τὸ ἄλλο τὸ δεφτέρι τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὸν κόπον τῶν μετρητῶν εἶναι νοικοκύρης ἡ Κυβέρνησις νὰ πληρώσῃ ὡς θέλει». Καὶ ἔτσι ἔκαμε δευτέρη διαταγὴ, καὶ ἔτσι ἀκαλούθησε τὸ μέτρο. Μανθάνοντες οἱ Πελοποννήσιοι, ὅτι θὰ δώσουν 20 παράδες τὸ ἓνα, ἐβαγγοῦσαν, διατὶ δὲν εἶχον ποτὲ πληρωμένον εἰς τῆς Τουρκίας τὸν καιρό. Ἐδίδαν δύο παράδες, καὶ ἓνα παρὰ τοῦ σπαῆ, ἐγίνοντο τρεῖς. Τὸ μέρος τὸ ἀρχοντικὸ ποὺ δὲν τοὺς ἔβαλε εἰς δουλειά, μὴν εὐρίσκοντες ἄλλη σκαρί, ἔλαβαν

1. Μεγαλοβδομάδα.

αίτιαν, καὶ εἶπαν τοῦ λαοῦ, μὴν πληρώνετε ! Οἱ Δεληγιανναῖοι καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ συνθητισμένο τους, ὅπου δὲν ἔπαυσαν ποτὲ καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως, ἔστειλαν ἄνθρωπους εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ τοὺς ἐσήμεσαν τὸ μυαλό, καὶ εἶπαν ὅλοι ὅτι δὲν πληρώνομε, καὶ ἐτήρασαν οἱ ἄλλες ἐπαρχίες τὴν Καρύταινα, καὶ ἡ Καρύταινα ἐκοίταε τὴν Ἀλωνίσταινα καὶ τὸ Ἀρκουδόρεμμα, καὶ ἔτσι ἦτον ἑτοιμοὶ νὰ ἀντισταθοῦν μετὰ τὸ τουφέκι. Ἐγὼ βλέποντας τὴν ἀκαταστασία, ἤμουν εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἔγραψα τοῦ Κυβερνήτη νὰ φέρει ἓνα - δύο τάγματα ἀπὸ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα νὰ τοὺς βιάσουν νὰ πληρώσουν, διατὶ ἂν δὲν πληρώσουν τώρα ποτὲ λαὸν δὲν κάμνεις ὑπῆκοον. Οἱ δὲ Ἀναπλιῶτες ὅσοι ἦταν παντοῦ ψεῦτες, ἔλεγαν ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς βάνει νὰ μὴν πληρώσουν. Ἐστειλε διαταγὴς καὶ ἐμβῆκε ὁ Τζαβέλας μετὰ τὸ τάγμα του, καὶ ὁ Κώστας Βλαχόπουλος μετὰ τὸ ἑδικό του· τρία τάγματα ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Πάτρα, καὶ τοὺς ἔλεγε ἡ διαταγὴ τους. ὅπου σὰς διατάζει ὁ Κολοκοτρώνης νὰ πάτε, νὰ ἀκοῦτε τὰς ὁδηγίαις του, γιατί ἐκεῖνους ὅπου ἤθελε μεταχειρισθῶ εἰς ἐκστρατεῖαν ἦταν ἐναντίοι, διατὶ δὲν ἤθελαν νὰ πληρώσουν, ἔθεν ἦτον ἀνάγκη νὰ ἔλθουν ξένοι. Ἐστειλα ταχυδρόμους νὰ ἔλθῃ τοῦ Κίτσου τὸ τάγμα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ τοῦ Κώστα Βλαχόπουλου νὰ μένει εἰς τὴν Γαστούνη ἕως τὴν δευτέρη διαταγὴ, καὶ τὸ τρίτο τάγμα νὰ ἔλθῃ στὰ Τριπόταμα ἀνάμεσα Καλάβρυτα, Καρύταινα καὶ Γαστούνη. Ἐρχόμενος ὁ Τζαβέλας, δὲν ἔλειψα νὰ κινήσω εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, καὶ εἰς τὸ Ἀρκουδόρεμμα, γιατί ἐκεῖ οἱ ἄλλες ἐπαρχίες ἐκοίταζαν. Σὰν ἐπῆγα, βλέποντας τὴν βίαν, ἡ τόσες χιλιάδες γρόσια θέλω ἀπὸ τὸ κάθε χωριὸ διὰ τὰ ζωντανά σας, ἢ νὰ τὰ μετρήσω. Καὶ ἔτσι ἄρχισα νὰ μετρήσω, τότες ἄρχισαν καὶ ἐπλήρωναν, καὶ τοῦ ἔστειλα εἰς τὴν Καρύταινα εἰς τὸν Διοικητὴ τί πληρώνουν καὶ ὁ Διοικητὴς νὰ μοῦ στέλνει ἀπὸ κάθε χωριὸ πού ἔλαβε τὴν πληρωμὴν τί σηκώνομε. Ἀκούοντας ὅτι πληρώνει ἡ Καρύταινα, ἔστειλαν οἱ Διοικηταὶ καὶ τοὺς ἔστειλαν δύναμη καὶ ἐσυνάχθησαν ὅλη ἡ πληρωμὴ τῶν ζωντανῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔμειναν οἱ ραδιοῦργοι μετὰ τὰς ραδιοργάνσεις τους, ὡς ψεῦσται καὶ κατεργαράοι πού ἦταν. Ἐμετρήθησαν τὰ ζωντανὰ ὅλα καὶ ἐπλήρωσαν ἀπὸ εἴκοσι παρὰδες, παρ' ἑξὼ τὰ μικρά. Ἐγίνε τὸν Ἀπριλομάη. — Ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὅσοι ἦταν δυσανεστικμένοι ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην, ἐπειδὴ εἶδαν ὅτι δὲν ἀνεκατόθηκε ὁ τόπος, ἐστοχάσθησαν νὰ κάμουν συνέλευση καὶ νὰ περιορίσουν ἢ νὰ πετάξουν τὸν Κυβερνήτην καὶ νὰ μείνωμεν εἰς ἀναρχία, ὡς πρῶτα. Ὁ Κυβερνήτης ἄκουσε ὅπου ἔλεγαν Συνέλευση, Σύνταγμα, ἐπρόσταξε εἰς τὴν ἐπικράτειαν νὰ γίνῃ Συνέλευσις εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἀρχίνησαν καὶ ἐμαζωνόντανε. Ἐστειλε καὶ ἐμένα, καὶ ἐκατέβηκα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐβγήκε καὶ ὁ Κυβερνήτης καὶ κόνευσε εἰς τοῦ Τσόκλη τοῦ σπῆτι. Ἐβγήκαμε μίαν ἡμέραν καὶ τοῦ ἔδειχναν οἱ τοπικοὶ διὰ νὰ κάμομε συνέλευσιν εἰς ἓνα περιβόλι, πού τότες ἦταν ἀρχὴς Ἰουλίου καὶ ἔκανε κάψες πολλές, καὶ τοῦ ἔδωκα γνώμη νὰ μὴ γίνῃ εἰς τὸ περιβόλι, μόνε νὰ διορίσωμε τὸ θέατρο πούνα στὴν Παναγιὰ κοντά, καὶ μοῦ ἀπεκρίθη : «Θέλει ἔξοδα». Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα : «Ἄς πᾶνε τόσα ἔξοδα, διατὶ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ ἐξοδεύουν νὰ βλέπουν ἐκεῖνες τὰς πέτρες, καὶ ἐμᾶς εἶναι τιμὴ νὰ καθαρίσωμεν τὰς πέτρες νὰ φαίνονται καὶ νὰ κάμομε τὴν συνέλευσίν μας». Καὶ ἔτσι ἔσπερξε καὶ ἔβαλε ξυλοκὴ καὶ ἄλλα, καὶ ἔφτιασε ἓναν ὀρασιότατον τόπον τῆς συνελεύσεως. Ἐτσι ἐσυνάχθηκα ὅλη ἡ συνέλευσις καὶ ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς καὶ ἐπεκύρωσε τῆς Τροϊζήνης τὰ πρακτικὰ καὶ τοῦ Κυβερνήτου τὰ ὅσα ἔκαμε. Ἡ βᾶσις ἦτον τῆς συνελεύσεως, ὅτι ἐκυρίευσεν ἡ γνώμη ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτου.

Ἐἰς μίαν ἀπὸ τὰς συνεδριάσεις ἔγινε λόγος περὶ παρασήμεν τοῦ Σωτήρος καὶ ἐγὼ ἀντιστάθηκα. Ὁ Σταυρὸς εἶναι τοῦ καθενὸς ἡ ἐκδούλευσις, καὶ σὰν ἀποκτήσωμεν βασιλέα, τότε ἂς κάμει ὅ,τι θέλει.

Καὶ ἔτσι, μετὰ ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ τὴν γνώμην ὅλης τῆς Κυβερνήσεως, τὸν ἀποφασίσαμεν Κυβερνήτην πληρεξούσιον, ὡς ἦταν καὶ ἀπὸ τὰς τρεῖς δυνάμεις, καὶ νὰ δώσῃ τὸν λογαριασμὸν εἰς τὴν συνέλευσιν, αἱ ἔλαβε, τί ἔδωκε. Καὶ ἡ συνέλευσις εὐχαριστήθηκε μετὰ τὰ πρακτικὰ του καὶ πάλι τὸν ἀπεφάσισε. Ἀνήμερα τοῦ Σωτήρος ἐτελείωσεν ἡ Συνέλευσις καὶ ἔμεινε νὰ ἐκλέξῃ ὁ ἴδιος τοὺς γεροσυριστάς, διατὶ τοῦ ἔδωκε ἡ Συνέλευσις ὀνόματα. Τὰ 20 νὰ ὀρίζῃ ἡ Συνέλευσις καὶ τοῦ ἄφησεν ἐπὶ τὰ ἑκατοῦ. Τότε ἀπεφασίσθη τὸ δάνειον.

Ἦθελαν οἱ ἀντενεργοῦντες στὴν Συνέλευση νὰ τοῦ δώσουν νὰ ρωτᾷ. Καὶ τί κάμνει ! Τοῦ ἔδωκε τέλειαν πληρεξουσιότητα, γιατί ἦτον ὁ μόνος ἄνθρωπος ἱκανός.

--

1. Καὶ τὸ κάμνει.

Τὰ ψηφίσματα τῆς συνελεύσεως εἰς τὸ "Ἄργος ἔβαλαν βάσεις συνταγματικῆς κυβερνήσεως. Ἀφοῦ ἐκλέχθη ἡ Γερουσία, ἐσύστησε ὁ Κυβερνήτης καὶ ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ σύνταγμα. Μερικοὶ προύχοντες ἐδυσχερεστήθηκαν· κοντὰ εἰς αὐτοὺς οἱ Ὑδραῖοι, διὰτὶ δὲν τοὺς εἶδε ὁ Κυβερνήτης εὐθὺς τὰ ὅσα εἶχαν ἐξοδεύσει εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ Νῆοι, διὰτὶ τοὺς ἐζήτησε λογαριασμὸν. Ἐκακοφάνηκε καὶ μερικῶν λογιωτάτων, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἡμεριδος. Ἐζήτησαν σύνταγμα, καὶ ἔτζι οἱ προύχοντες οἱ παραπονεμένοι, ἐνωμένοι μὲ τοὺς Ὑδραῖους καὶ ¹ ἄλλους δυσχερεστημένους, ἔβγαλαν ἐμπροστὰ διὰ πρόφασιν τὸ σύνταγμα. Ἡμπορεῖ μεταξὺ τῶν προκομμένων νὰ ἐπίστευαν, ὅτι εἶναι καλὸ τὸ σύνταγμα διὰ νὰ ἔμβει εἰς ἐνέργειαν εὐθὺς, πλὴν οἱ κοτσαμπασήδες καὶ μερικοὶ ἄλλοι τὸ μεταχειρίστηκαν ὡς πρόσχημα. Ἐμῶν καὶ ξένος δάκτυλος καὶ ἐρέθιζε τὰ πράγματα. "Ἐβγαλαν κλέφτες· ἐπῆγα, ἡσύχασα τὸν τόπον. Ἐστειλαν οἱ Ὑδραῖοι νὰ ἀποστατήσουν τὰ νησιά, ἐστάθησαν ὑποχρεωμένοι νὰ γυρίσουν ὀπίσω εἰς τὴν Ὑδραν. Ὑποπτευόμενοι οἱ Ὑδραῖοι διὰ νὰ μὴν ἐτοιμάσῃ τὴν φρεγάδα τὴν «Ἑλλάδα» ὁ Κυβερνήτης ἐναντίον τῶν Ὑδραίων, ἔστειλαν τὸν Μισούλην καὶ τὴν ἑκαύσε, ἑκαύσε καὶ ἄλλα δύο καράβια, ἔβαλε φωτιὰ εἰς τὸν Ναύσταθμον εἰς τὸ Βαπόρει, πλὴν ἐκατέρωθεν ἄνθρωποι τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὰ ἔσβησαν. Ὁ Μισούλης μὲ αὐτὸ τὸ κάμωμα ἀμαύρωσε τὴν ὑπόληψίν του, διότι ἕως τότε ὁ Μισούλης δὲν εἶχε ἀνακατευθεῖ εἰς κανένα ἐσωτερικόν, καὶ ἦτον ἡ ὑπόληψίς του καθαρή. Τὰ καράβια ἦτον ἰδιοκτησίαι τοῦ ἔθνους, καὶ ὄχι τοῦ Καποδίστρια. Ἐμπορεύσε νὰ ρίξῃ τὰ κατάρτια, νὰ τὰ γιομίσει θάλασσα καὶ ἔτσι ἔμεναν ἐκεῖ". Ἐπειτα ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθηκε εἰς τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831. ἔταν ἐπὶ γυναικὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον Μαυρομιχάληδες. -- Αὐτὴ ἡ φαιμελιά εἶναι μιὰ φαιμελιά ὅπου ἔγινε πολὺ κίμα διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, ἀλλ' εἶναι φαιμελιά ὅπου ἔκλινε εἰς τὰς δολοφονίας. Ὁ μακαρίτης Ἡλίας ἐσχότωσε τὸν Θεῖον τοῦ Θεόδωρον Κουμουνδουράκη, ὅπου εἶχε τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατέρα τοῦ διὰ γυναῖκα. Ὁ Γεωργάκης μὲ τὸν Κατζάκο ἐπροσκέλεσαν νὰ ὀμιλήσουν μίαν ἡμέρα τοῦ Νικολάκη Πιεράκου, ξαδέλφου τους, καὶ ἀφοῦ ὀμίλησαν καὶ ἐκατέβαιναν εἰς τὴν σκάλαν, τοῦ ἔρριξαν καὶ τὸν ἐλάβωσαν εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ ἐτρόμαξε νὰ γλυτώσῃ. Ἐγιατρεύετο διὰ ἕξ μῆνας. — Πρὶν νὰ σκοτωθεῖ ὁ Κυβερνήτης, ἠκολούθησαν καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τὴν Ὑδραν ἔστειλαν μίαν ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Παπαλεξήπουλον, τὸν Σπηλιωτόπουλον καὶ ἄλλους εἰς τὴν Μάνην, ἰδῶσθαι μὲ τὸν Κατζάκο, ἐκήρυξαν τὸ σύνταγμα, ἔστειλαν καὶ τρία καράβια οἱ Ὑδραῖοι διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ κινήματα τῶν Μανιατῶν. Ἦμουν εἰς τὴν Καρύταιναν· τότε ἔλαβα ἕνα γράμμα ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην, διὰ νὰ στείλω στρατεύματα εἰς τὴν Καλαμάτῃν, διὰ νὰ φυλάξω αὐτὴν τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν Μανιατῶν. Ἐστειλα ² τὸν Γενναῖο μὲ ἕνα τάγμα ρουμελιώτικον καὶ μὲ πολλοὺς Πελοποννησίους. Ἐπῆγε εἰς τὴν Καλαμάταν, ἦλθον οἱ Μανιάτες ἐπολιόρκησαν τὸν Γενναῖον. Τὸ τάγμα τὸ ρουμελιώτικον τοῦ Ἀλεξάκη (καὶ ὁ Κώστας δὲν ἦτον ἐκεῖ) ἀπίστησε καὶ ἐγύρισε μὲ τοὺς Μανιάτες. Ἐρχεται ὁ Ρικάρδος, τότε ἡ ἰδίᾳ ἐπιτροπὴ καίει τὰ δύο καράβια τὰ Ἑθνικὰ καὶ ἕνα Ὑδραῖον τὸ περίλαβε ὁ Ρικάρδος. Κινῶ μὲ 400 καβαλλαραίους τακτικούς καὶ ἀπάκτους, καὶ ἔστειλαν καὶ ἦλθον ἕως 4.000 ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας. Οἱ Φραντζέζοι σὺν ἔμαθον ὅτι ἐγὼ ἐσύναξα στρατιῶτες διὰ νὰ βαρέσουν τοὺς Μανιάτες, ἔστειλαν ἕνα τάγμα χωρὶς πρόσκλησιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπίασαν τὴν Καλαμάταν καὶ ἐκήρυξαν ὅτι οὔτε τοῦ ἑνός, οὔτε τοῦ ἄλλου μέρους δέχονται. Ἐπῆγα εἰς τὸ Νησί ⁴ καὶ ἦλθε ἕνα τάγμα γαλλικόν, καὶ μοῦ εἶπε ὁ ἀρχηγὸς των, ὅτι εἶναι προσταγμένος ἀπὸ τὸν στρατηγὸν σου νὰ ἔμβει μέσα εἰς τὸ Νησί. Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Ὅταν ἐσὺ εἶσαι προσταγμένος ἀπὸ τὸν στρατηγὸν σου, ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ τὴν Κυβέρνησίν μου νὰ πιάσω τὸ Νησί. Ἄν θέλετε, σᾶς δέχομαι μέσα, καὶ σᾶς δίδω ὅτι σᾶς χρειάζεται». Αὐτὸς μοῦ λέει ὅτι εἶναι προσταγμένος νὰ ἀναχωρήσετε καὶ νὰ ἐμβοῦμεν μέσα. Ἐγὼ τοῦ εἶπα ὅτι: «Εἶμαι διαταγμένος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησίν μου νὰ μείνω καὶ ἂν θέλετε ἄς γράψῃ ὁ στρατηγὸς σας εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἂν μὲ διατάξῃ ὁ Κυβερνήτης, ἀναχωρῶ». Ἐκεῖνοι μὲ ἀπεκρίθησαν: «Ὅτ' ἐμβοῦμεν, καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ πόλεμος εἶναι εἰς βᾶρος σου». Ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα ὅτι: «Ἄν ἀρχίσω ἐγὼ τὸν πόλεμον εἶναι εἰς βᾶρος μου, εἰδὲ καὶ ἂν ἀρχίσετε ἐσεῖς εἶναι

1. Καὶ μέ.

2. Ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε στρατεύματα εἰς τὸν Πόρον καὶ ὁ Ρικάρδος ἔστειλε ἕνα καράβι ρωσικόν καὶ ἀπέκλεισε διὰ θάλασσης, οἱ Ὑδραῖοι ἐκτίπησαν τὰ ρωσικά.

3. Ἐστειλαν.

4. Εἰς τὸ Νησί ἐκεῖ.

τὸ βάρος ἐδικόν σας». Ἐνόμιζαν νὰ μὲ φοβίσουν καὶ νὰ τραβηχθῶ. Ἐκάθησαν τρεῖς ἡμέρες ἀπέξω ἀπὸ τὸ Νησί καὶ ἔβρεχε, τοὺς εἶπα νὰ ἔμβουν καὶ νὰ πιάνουν ἓνα μαχαλά, καὶ γράψετε εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἂν αὐτὴ μὲ διατάξει νὰ ἀναχωρήσω, εὐθὺς ἀναχωρῶ καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι μου ἂν ἦτο. Βλέποντες ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ μὲ βγάλουν, ἐτραβήχθησαν ὅλοι εἰς τὴν Καλαμάτα. Ὅταν ἀνεχώρησε ὁ Γενναῖος ἀπὸ τὴν Καλαμάταν, τὴν ἔγδυσαν οἱ Μανιάτες, καὶ μόνον ἐγλύτωσαν τὰ σπίτια μερικῶν συνταγματικῶν. Οἱ Ὑδραῖοι, ἀφοῦ εἶδαν τὸν Ρικόρδο νὰ ἔρχεται, ἔκαψαν τὰ δύο καράβια, ὅπου ἦτον ἐθνικά, καὶ τὸ τρίτο καράβι, ὅπου ἦτον ιδιόκτητον, τὸ ἔφησαν σῶο καὶ τὸ ἐπῆρε ὁ Ρικόρδος. Οἱ Μανιάτες ἔγδυσαν τὴν ἐπιτροπὴν τὴν σταλμένη ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ ὅλους τοὺς Ὑδραίους, ὅπου εἶχαν φύγει ἀπὸ τὰ καράβια, τοὺς περίλαβαν τὰ φραντζέζικα καὶ τοὺς ἔστειλαν εἰς τὴν Ὑδραν. Αὐτὴ ἡ ἐπιτροπὴ ἦλθε εἰς τὴν Μάνη καὶ ἐκήρυξε σύνταγμα, ἐλευθερίαν, νὰ μὴ πληρώνει παρὰ ἓνα στὰ δέκα, καὶ τοὺς ἔπαιρναν ἐννέα στὰ δέκα, καὶ ἐζήμιωσαν καὶ τὴν Καλαμάταν μὲ 500.000 γρόσια. Τέτοιον σύνταγμα ἐκήρυτταν, σύνταγμα ἀρπαγῆς. Ἐμαθα ὅτι ἦλθε τότε ὁ Ρικόρδος εἰς τὸ Ἀλμυρὸ καὶ ἐκίνησα μὲ ὅλην τὴν καβαλλαρίαν, τακτικὴν καὶ ἄτακτη. Εἰς τὴν τακτικὴν καβαλλαρία ἦτον ὁ Καλλέργης, εἰς τὴν ἄτακτη ὁ Κατζῆ Χρίστος. Τὸν ἀντάμωσα καὶ ἐπέστρεψα εἰς τὸ Νησί· ὁ Ρικόρδος ἐπῆγε εἰς τὴν Τζίμοβα, ἔκατέβηκε ἡ μάνα τοῦ Μαυρομιχάλη, ὁμίλησε μὲ αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἐκίνησε διὰ τὸ Ναύπλιον.

Ὅταν ἔκαψε ὁ Μιαούλης τὰ καράβια, ἐβόγγησε ὅλο τὸ ἔθνος διὰ τὴν ἀδικίαν ὅπου ἔκαμε, νὰ κάψει τὰ ἐθνικὰ καράβια. Μερικοὶ βλέποντες, ὅτι οὔτε μὲ ἐπιτροπὰς, οὔτε μὲ ἀποστασίας δὲν ἔκμιναν τίποτε, ἐσυμβουλευθήκαν μερικοὶ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην. Ἐκεῖνες τὲς ὥρες ἔλαβα διαταγὴ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ νὰ πάρω μαζί μου καὶ τὴν τακτικὴν καβαλλαρία, καὶ τὴν ἄτακτη μὲ τὸ πεζικὸ στράτευμα νὰ τὰ ἀφήσω μὲ τὸν Γενναῖον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, διὰ νὰ ἐπαγρυπνοῦν τὰ κινήματα τῶν Μανιατῶν, νὰ μὴν ἔβγουν καὶ λεηλατήσουν¹ τὸν τόπον. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης εἶχε φύγει τὸν χειμῶνα κρυφίως ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ περάσει εἰς τὴν Ζάκυνθον, διὰ νὰ ὑπάγει εἰς τὴν Μάνην. Ὁ καιρὸς τὸν ἔρριξε κατὰ τὸ Κατάκολον. Ὁ ἐκεῖ τότε διοικητὴς Ἀναγνωστόπουλος τὸν παρέλαβε καὶ τὸν ἔστειλε εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ τὸν ἔβαλε εἰς φύλαξιν ἀναπαυτικὴν, καὶ εἶχε ὅλα τοῦ τὰ ἀναγκαῖα πλουσιοπάροχα. Τὸν Γιάννην Κατζῆ τὸν ἔπιασε καὶ τὸν ἔβαλε εἰς τὸ Παλαμήδι, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον Μαυρομιχάλην καὶ Κατζάκο εἶχε ὑπὸ φύλαξιν, νὰ εὐρίσκονται εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀναπλιοῦ. Ὁ Κατζάκος ἔφυγε καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Μάνην καὶ ἔκαμνε τὰ συντάγματα αὐτά. Εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν εἶναι ὅπου ἐσυμβουλευθήκαν νὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην. Τοὺς ἐγύρισαν τὰ μυαλά, τάζοντές τους χιλιάδες τάλλαρα καὶ ἄλλα, καὶ ἂν δὲν ἐπαρακινουῦντο αὐτοὶ ἀπὸ μεγάλας ὑποσχέσεις, καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ γλυτώσουν, δὲν τὸ ἀποφάσιζαν ποτέ. Ἐτῆ, ὡς προεῖπα, ἐπῆγαν εἰς τὴν πόρταν τῆς ἐκκλησίας τὴν Κυριακὴν τὴν αὐγὴν, ἐχαίρετησαν τὸν Κυβερνήτην· ὁ Κυβερνήτης εἶχε μόνον δύο, ἓνα κουλοχέρη καὶ ἓναν ἄλλον. Ἐμβαίνοντας εἰς τὴν πόρταν, ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ ἔρριξε μιὰ πιστόλα εἰς τὸ κεφάλι, ὁ Γεωργάκης μιὰ μαχαίριαν εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἔμεινε ὁ Κυβερνήτης νεκρὸς, ξαπλωμένος εἰς τὴν πόρταν. Ἀφοῦ ἔκαμαν αὐτά, ἔτρεξαν νὰ φύγουν· ὁ Κωνσταντῖνος ἐλαβώθηκε θανατηφόρον ἀπὸ τὸν κουλοχέρη τὸν Κρητικόν, ὁ δὲ Γεωργάκης κατέφυγε εἰς τοῦ Βασιάνου τὸ σπίτι. Εἶδε ὅτι ἐκεῖ δὲν ἔμπορεῖ νὰ βασταχθεῖ καὶ ἐπῆγε εἰς τοῦ Ρουὰν τὸ σπίτι. Ὁ πολιτάρχης Παναγιώτης Καλαμάνος δὲν ἐταράχθηκε διόλου, διότι ἦτον κι αὐτὸς μπασιμένος εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ζεράρ², ὅπου ἐδιοικοῦσε τὰ Ἑλληνικὰ τακτικὰ στρατεύματα, εὐρέθηκε καβάλλα μὲ τὸν ἀγιουτάντε του εἰς τὸν Πλάτανον, ὅπου ἦτον ὁ στρατώνας καὶ ἔλεγε : «Τίποτε, τίποτε, μείνετε ἡσυχοί». Ὁ Ἀλμέδης ὅπου ἦτον φρουράρχος μὲ τὸ πιστὸν στράτευμα, ὅπου ἦτον ὁρκωμένο, ἔκλεισε τὰς πόρτας, ἐδιαμοιράσθησαν εἰς ὅλας τὰς τάπιας καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τῆς πόλεως, ἔπιασαν καὶ διάφοροι ἄλλοι πολῖται τὰ ἄρματα, καὶ ἔτσι ἐφυλάχθηκε, ὅπου ἐκινδύνευσε νὰ χαθεῖ τὸ Ἀνάπλι. Τῆς εὐθὺς ἐσυνάχθηκε ἡ Γερουσία μὲ τοὺς Γραμματεῖς καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν τριμελῆ ἐπιτροπὴ τὸν Λύγουστίνον, ἐμέναν καὶ τὸν Κωλέττη. Ὁ Λύγουστίνος μὲ ἔστειλε εὐθὺς μὲ τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἓνα πεζοδρόμον, διὰ νὰ μοῦ δώσει εἰδήσιν καὶ νὰ πάω εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἦμουν εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐκεῖνες τὰς ὥρας εὐρέθηκα εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἡ Γερουσία ἐκοινοποίησε τὴν ἀπόφα-

1. Λεηλατοῦν.

2. Gerard.

οὐκ εἰς τὸν Αὐγουστίνου, ὁ Αὐγουστίνος εἶπε ὅτι δὲν δέχεται αὐτὴν τὴν θέσιν ἃν δὲν ἔλθῃ πρῶτον καὶ ὁ Κολυκοτρόνης νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἐγὼ ἔλαβα τὴν εἰδήσιν τὸ βράδυ, τὴν ἴδια Κυριακή, ἀπὸ τὸν πεζοδρόμον, ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθηκεν ἀπὸ τοὺς Μαυρομιχάληδες, καὶ ὁ ἕνας ἐσκοτώθηκε καὶ ὁ ἄλλος ἐπῆγε εἰς τὸν Ρουάν, δὲν ἤξευρα τίποτε ἄλλο περισσύτερον. Τότε ἐσυλλογίσθηκα ὅτι εἶχε ἀποφασίσαι ὁ Κυβερνήτης, ὅτι ἂν ἀπεθάνει ἕξαφνα, νὰ γένῃ εὐθὺς συνέλευσις ἀπὸ τὸ ἔθνος. Εὐθὺς ἔκραξα τὸν διοικητὴν τῆς Τριπολιτζᾶς, ὅπου ἦτον ὁ Καρόρης, καὶ τοὺς γραμματικούς του, ἔγραψα παντοῦ διαταγὰς εἰς τὰ στρατεύματα ὅπου ἦσαν μὲ τὸν Γενναῖον νὰ τραβηχθοῦν, καὶ ἔστειλα εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ σταῖλουν τοὺς πληρεξουσίους των διὰ νὰ κάμωμεν συνέλευσιν καὶ ἐγὼ νὰ μείνω εἰς τὴν Τριπολιτζά. Λογὴν ἐγὼ δὲν ἤξευρα πού θὲ νὰ τραβήξω, οἷτε τί νὰ κάμω, οἷτε ἤξευρα τί ἐγίνετο εἰς τὸ Ἀνάπλι, μὲ τὰ γράμματα ἔστειλα παντοῦ καβαλλαράιους καὶ πεζοὺς, καὶ τοὺς ἀνάγκασα νὰ ἔλθουν μίαν ὥραν ἀρχύτερα. Τὴν αὐτὴν, ἡμερὸν Δευτέρα, μὲ ἦλθαν δύο πεζοί, ὁ ἕνας κοντὰ εἰς τὸν ἄλλον, καὶ μοῦ ἔφεραν τὰς εἰδήσεις, ὅτι ἡ Γερουσία ἐψήφισε τριμελῆ ἐπιτροπὴν, ὅτι ὁ λαὸς ἐπυλὼρθηκε τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη εἰς τοῦ Ρουάν τὸ σπίτι, ὅτι τὸν ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ρουάν, ὅτι τὸν ἐπαράδωκε καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς τὸ Παλαμήδι καὶ μοῦ ἔλεγον νὰ φθάσω μίαν ὥραν ἀρχύτερα.

Τὸ βράδυ εἶχα βαστάξει μυστικὸ καὶ δὲν τὸ ἐκοινοποίησα εἰς τὴν πόλιν, τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου. Τὴν αὐτὴν ὅπου τὸ ἔμαθον οἱ πολῖται τῆς Τριπολιτζᾶς ἔμειναν νεκροί, ἔφησαν τὰ ἔργα ἰσχύος των, τὰς δουλειὰς τους καὶ ἐπερπατοῦσαν εἰς τοὺς δρόμους ὡσάν τραλλοί. Ἐγὼ ἔστειλα εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ταχυδρόμους μὲ δεύτερα γράμματα νὰ μείνουν ἡσυχαι καὶ ἐπαρχίαι, νὰ σταθοῦν οἱ ἐπαρχοὶ εἰς τὰς θέσεις των, καὶ νὰ ἐξασφαλίσω τὰς ἐργασίας των. Τοὺς ἔδωκα καὶ τὴν εἰδήσιν, ὅτι ἐκλέχθη μία ἐπιτροπὴ διὰ νὰ κυβερνήσῃ τὸν τόπον, καὶ ὅτι θέλει λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ βαστάξῃ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εὐταξίαν εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμον περίστασιν. Ἦλθαν οἱ προύχοντες τῆς πόλεως Τριπολιτζᾶς πρὶν ἀναχωρήσω διὰ τὸ Ναύπλιον, καὶ μοῦ εἶπαν ὅτι : «Τί νὰ γίνωμεν, ἐμεῖς φοβούμεθα νὰ μὴν πάθωμεν τίποτε, διότι ἡ πόλις μας εἶνε ἀνοικτὴ καὶ ζέφραγῃ». Τοὺς εἶπα νὰ βάλουν ντελάληδες καὶ νὰ διαβάσουν ὅσα ἔγραψα καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας. Αὐτοὶ μὲ ἐπαρεκάλεσαν νὰ βάλουν ντελάληδες νὰ μαζωχθοῦν οἱ πολῖται εἰς τὸ σχολεῖο καὶ νὰ ὑπάγω ἐγὼ νὰ τοὺς ὁμιλήσω. Τὸ ἐδέχθηκα, ἐσυνάχθησαν οἱ πολῖται εἰς τὸ σχολεῖον, τοὺς ὁμίλησα διὰ μίαν ὥραν ὁλόκληρον, τοὺς εἶπα ὅσα ἔπραπε νὰ τοὺς εἰπῶ εἰς τέτοιαις περιπτώσεσι¹. Ἄφησα τὸ Σισινόπουλο μὲ 100 καβαλλαράιους διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου, καὶ ἐγὼ ἐκίνησα, καὶ διὰ ἕξ ὥρας ἔφθασα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Εἶχα μαζί μου 150 καβαλλαράιους. Ὁ λαὸς ἐζήτησε τὴν ἄδειαν καὶ ἀνοιξαν τὴν πόρταν καὶ ἐβγήκαν εἰς προϋπάντησίν μου, ἕως τὸν τόπον ὅπου ἐξεμπαρκαρίσθηκα ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ λαὸς ἀπεκεῖ μὲ ἐσυντρόφευσε ἕως τὸ σπίτι μου. Ἄλλοι πρὸ μὲ ἀπαντοῦσαν ἔκλαιγαν, ἄλλοι παραπονοῦντο καὶ ἐγὼ ἔλεγα εἰς ὅλο τὸν κόσμον : «Ἡσυχία». Πηγαινάμενος εἰς τὸ σπίτι τοὺς εἶπα : «Ἕλληνες, παγίνετε εἰς τὰ σπίτια σας, μὴν ἔχετε κανέναν φόβον, καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις θέλει τὰ οἰκονομήσῃ ὅλα». Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγα ἐκεῖ ὅπου ἐκάθετο ὁ Αὐγουστίνος διὰ νὰ τὸν παρηγορήσω. Πηγαινάμενος ἐκεῖ ἐπαρηγόρησε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ ἔπειτα μοῦ λέγει : «Εἰς τὸν λαὸν σου κρέμαμαι καὶ ἐγὼ καὶ τὸ ἔθνος, καὶ κάμε ὅτι σοῦ φανεῖ εὐλογον». Ἐγύρισα εἰς τὸ σπίτι, ὁμίλησα τοῦ Ἀλμείδα, ὅπου ἦτον φρούραρχος καὶ ἐπὶ κεφαλῆς εἰς τὰ στρατεύματα τὰ τακτικά, καὶ τοῦ εἶπα νὰ βάλῃ ντελάληδες νὰ καθίσαι ἡσυχος ὁ καθένας εἰς τὸ σπίτι του καὶ νὰ βγάλῃ τὰ ὅπλα (διὰ τὴν ὅλοι οἱ πολῖται ἀρματωμένοι), καὶ καθὼς ἐφάρθηκας τὰς τέσσας ἡμέρας, νὰ φερθεῖς καὶ τώρα διὰ τὴν ἡσυχίαν. Τὸ τακτικὸν ἐστάθηκα πιστὸν εἰς τὸν ὅρκον του, καὶ ἐμπόδισα τὴν σφαγὴν καὶ τὴν φωτιά. Τώρα νὰ κάμετε ὅρκον εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἕως νὰ ἴδωμεν ποῦ θὰ κατασταλάξῃ τὸ πρᾶγμα.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐσυνάχθηκα ἡ Γερουσία καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ ἡμεῖς ἐκάμαμεν τὸν ὅρκον καὶ ἐπῆραμεν τὰς ὑπόθεσεις τοῦ Κράτους ἐπ' ἑκείνῳ μας. Ὁ λαὸς ἐφώναζε διὰ τὸν φονέα Γεωργάκη : «Ἢ σκοτώνετε τὸν φονέα, καὶ πιάνετε καὶ τοὺς συμβούλους, εἴτερή θὰ κάμωμεν ἐκδίκησιν μοναχοί μας καὶ θὰ κάμωμεν ὅτι ἡμπορέσωμεν». Τότε ἡμεῖς ἀπεφασίσκαμεν στρατιωτικὸν δικαστήριον, τὸν ἔκρινε, τὸν ἐκαταδίκασεν εἰς θάνατον, καὶ ἐκτελέσθη ἡ ἀπόφασις εἰς τὴν Πρόνοια. Οἱ δύο ὀπηρέται καὶ ὁ Κακλαμάνος ἐβλήθησαν εἰς φυλακὴν, οἱ ὅποιοι ἐμαρτύρησαν τὴν ἐταιρίαν ὅπου εἶχαν

1. Ὁ ὁράνως πρέμει. Ἠγάθησε ἡ Συνέλευσις.

νά σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην. Ἐβιάσαμεν τὸν Ζεράρ νά κάμει τὴν παραίτησίν του, εἰδμενὴ ἠθέλαμεν τὸν κηρύξει ὡς ἕναν ἐπίθουλον. Ἐδωκε τὴν παραίτησίν του, ἐβάλλθη εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Καλαμπονδάρτη καὶ οἱ ἄλλοι δὲν ἐμαρτυροῦντο ἀπὸ τὸν ἄλλο. Πολλοὶ τρελλοὶ ἤρχοντο καὶ μὲ ἐφορτώνοντο καὶ μοῦ ἔλεγαν : «Κολοκοτρώνη, ἐκδίκησιν κάμε, σκοτώσε τοὺς φονεῖς». Καὶ ἐγὼ τοὺς ἐμάλωσα καὶ τοὺς ἔδιωξα ἀπὸ τὸ σπίτι, λέγοντάς τους : «Πηγαίνετε εἰς τὰ σπίτια σας, δὲν εἶναι ἐδική σας δουλειά».

Εἰς τὴν Ὑδραν, μόλις ἔμαθον ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθηκεν, ἐκίνησεν ὁ Σπηλιωτόπουλος καὶ Παπαλεξόπουλος καὶ ἄλλοι, καὶ ἔτρεξαν εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νά κάμουν ὅ,τι θέλουν καὶ νά βάλουν εἰς ταραχὴν. Τοῖς ἐπιάσαμεν καὶ τοὺς ἐβάλαμεν εἰς τὸ Καστέλι. «Ὀλίαι αἱ ἐπαρχίαι καὶ αἱ νῆσοι τῆς Ἑλλάδος (ἐκτὸς τῆς Ὑδρας) ἔστειλαν ἀναφορές, ἔκλειον τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἀνεγνώριζαν καὶ τὴν Διοικητικὴν ἐπιτροπὴν, καὶ ἐγκωμιάζαν τὴν πράξιν τῆς Γερουσίας. Ἐστειλαν οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Ὑδραν μία ἐπιτροπὴ, δὲν ἐδεχθήκαμεν. Ἴσως ἂν ἐφώτισε τὴν Γερουσίαν ὁ Θεὸς καὶ ἔβαζε ἄλλον εἰς τὸν τόπον τοῦ Κωλέττη, ἠθέλαμεν πάσι καλλίτερα. Ἐδιοικήσαμεν ἕως τρεῖς μῆνας, ἐκάμαμεν προκήρυξιν καὶ ἐπροσκαλέσαμεν τὸ ἔθνος εἰς συνέλευσιν, νά συναχθεῖ εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐσυνάχθηκε. Τότε ἦλθαν καὶ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ διάβολος ἔνωσε καὶ τὸν Γρίβα, ὁποῦ ἐτρώγετο μὲ τὸν Τσίγκα, καὶ ἦλθον μαζί ὅλοι. Συνάξοντας ὅλο τὸ ἔθνος, ἐγὼ ἐμέτρησα μὲ τὸ νοῦ μου, ὅτι ἐάν καὶ κάμωμεν ἄλλην κυβέρνησιν, οἱ ἔξω αὐλὰς ὅσαι μᾶς πάρχουν ὅτι εἴχαμεν ὅλοι συνωμοσίαν διὰ τὸν σκοτωμὸ τοῦ Κυβερνήτη, διατὶ σκοτώνοντας τὸν Κυβερνήτη, καὶ ἀλλάζοντας τὴν κυβέρνησιν νά βάλωμεν ἄλλους, βέβαια ὁ κόσμος θὰ μᾶς ἔπαιρνε ὅτι εἴμεθα ὅλοι συνωμότες, ἢ ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἦτον τύραννος, διότι ἐδοκιμάσαμεν τὰ ἀπερασμένα χρόνια τῶν πολλῶν τὴν κυβέρνησιν, — καὶ εἶπα ὅτι, ἂς ἔμπει ὁ Αὐγουστίνος πρόεδρος μόνος καὶ ἡ συνέλευσις ἂς τοῦ βάλει Γερουσία νά ἀκούεται μὲ τὸν πρόεδρον, νά κυβερνήσει ἕως πού νά γράφει στὰς Δυνάμεις νά μᾶς στείλουν βασιλέα. Καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔκαμα τὴν παραίτησίν μου εἰς τὴν Συνέλευσιν. Ἀκούοντας ὁ Κωλέττης, ὅτι ἔκαμα τὴν παραίτησίν μου καὶ ὅτι ἔβγει καὶ ἐκεῖνος καὶ ὅτι ἔκανε ὁ πρόεδρος θὰ ἦτον καλὰ γεννημένα, δὲν τοῦ ἄρεσε, καὶ ἄρχισε καὶ διέκοψε τοὺς Ἀνατολικούς καὶ Δυτικοελλαδίτας καὶ τοὺς καπεταναίους διὰ ἐμφύλιον πόλεμον. Ἐμεῖς ἐκάναμεν Συνέλευσιν καὶ τὰ κονάκια ὅποῦ εἴχον οἱ πληρεξούσιοι καὶ οἱ Καπεταναῖοι ἦσαν ἀνακατωμένα μὲ τὸ κόμμα τοῦ Ἑθνους. Ἀρχίνησε καὶ τὰ καταμερίζε τὰ κονάκια, καὶ ἔβαλε τὸν Γρίβαν, ὡς τρελλὸν ὅπου ἦταν, καὶ ἔφτιανε ταμπούρια εἰς τὰ κονάκια. Καὶ ἔτσι ἐπέρασε καὶ ἐκεῖνος καὶ ἐπῆγαν κατὰ μεριὰ ὅλη ἡ συντροφιά. Καὶ ἡ Συνέλευσις ἔβαλε φρουρά τὸν Κίτσο τὸν Τζαβέλα, καὶ εἴχαν γνώμη νά ἔλθουν εἰς τὴν Συνέλευσιν διὰ νά τὴν χαλάσουν, ἀλλὰ δὲν ἐκόταγαν νά ἔλθουν ἀπὸ τὴν φρουρά καὶ ἀπὸ τὰ ἄρματα. Καὶ ἔτσι ἡμέρα τὴν ἡμέρα αὔξανεν τὰ πάθη, καὶ ἐμεῖς πάντοτε ἐκάναμε τὴν Συνέλευσιν. Τοὺς ἔστειλε ὁ Αὐγουστίνος μὴ καὶ δύο τὸν Κωλέττη : «Δὲν εἶναι καλὸ νά διαιρεθεῖ τὸ ἔθνος, μόνον ὁμόνοια καὶ εἰρήνη, καὶ ἡ Συνέλευσις νά κάμει τὰ ἔργα τῆς». Μίαν ἡμέραν τοῦ λέγει : «Γί φτιάνει ὁ Γρίβας ταμπούρια στὸ σπίτι» — «Ἄμ' δὲν τὸν ἀφήνετε τὸν τρελλό; Αὐτοὶ ἔχουν εἰς τὴν γνώμη τους νά σκοτώσουν μεγάλους καὶ ὅχι μικρούς. Ἐμεῖς φυλαγήμεστε, ὅσοι ἔχομεν ὑπόψιν». Μίαν ἡμέραν, νά κοντοσυλλαβίσω, ἄνοιξε τὸ τουφέκι ἀπὸ ἐκεῖνους εἰς τὸ παζάρι καὶ ἐβάρεσαν τὸν Τριαντάφυλλον Τσουρά καὶ τὸν Ρούκη. Ἐτσι ἄνοιξε τὸ τουφέκι. Ἐκαταμερίσαμεν. Ἐσκοτώθηκε καὶ ὁ Ἀποστόλης ποῦταν πολιτάρχης, καὶ ἔτσι ἐσηκώθηκε τὸ τουφέκι καὶ τοὺς ἐστενωχωρήσαμε εἰς ἕνα μαχαλά. Τότενις ἐσηκώθηκε ὁ Κώστας Μπότσαρης καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Αὐγουστίνον καὶ εἶπε : «Νά τοὺς ἀφήσουμε νά φύγουνε, καὶ ἐγὼ ὑπάγω μαζί τους εἰς τὴν Κόρινθο καὶ ἔρχομαι», καὶ ἄλλα ταξίματα. Τοὺς εἴχαμε πολὺ στενωχωρημένους, καὶ ἂν δὲν ἦτον αὐτὴ ἡ μεσιτεία, θὰ τοὺς ἐχαλάγαμεν ὅλους. Σκοτώθηκαν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο πολλοί. Καὶ ἔτσι μὲ αὐτὰ τὰ πάτα, τοὺς ἔδωκε λόγον τιμῆς νά ἔβγουν καὶ ἔτσι ἐβγήκαν. Τόσο ἐστάληκε ἀπὸ τοὺς πρέσβεις (Κάνιγγ) διὰ νά παύσει τὸ τουφέκι, καὶ ἔτσι ἐφυγαν ἀπὸ τὸ Ἄργος, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀπέρασαν στὰ Μέγαρα καὶ ἄρχισαν τὰς ραδιοουργίες των, καὶ ἔβγαλαν διπλώματα, ταγματάρχεις, καπεταναίους, — καὶ ἔβγαλε ἕως 5.000 καὶ ὑπεγράφετο ὁ ἴδιος (ὁ Κωλέττης) ὡς κεφαλὴ. Καὶ ἡ Συνέλευσις τότε ἐσηκώθηκε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ ἔκαμε γράμματα εἰς τὰς Δυνάμεις, διὰ νά προφθάσει μίαν ὥραν ἀρχύτερα Βασιλέας. Ἐκαμε καὶ τὸ Σύνταγμα καὶ τόσα ἄλλα.

Ἐκεῖνοι ἔκαμαν ἕως 25 Μαρτίου εἰς τὰ Μέγαρα καὶ ἦλθον εἰς τὸ Λουτράκι. Ὁ Νικολὸς Τζαβέλας ἐχρεωστοῦσε 80 χιλιάδες γρόσια καὶ διὰ νά μὴ πληρώσει ἐπῆγε μὲ ἐκεῖνους. Τόσο καὶ ὁ

Νατζή Χρίστος ἐπιδράτησε τὸν ὄρκον ποῦχε κάμει σὲ τρεῖς μῆνες, καὶ ἐπῆρε τὴν καβαλλάρια καὶ ἐπῆγε στὸν Κωλέττην. Εἶχε τὸν Καλλέργη ἢ κυβέρνησις σταλμένον μὲ τὴν καβαλλάρια καὶ τοὺς Κορθινούς, καὶ ἐστέκονταν ἀντικρὺ τῶν Συνταγματικῶν. Καὶ ὁ Κωλέττης ἦλθε εἰς τὸ Λουτράκι, καὶ τὸν ἐδυνάμωσε τὸ κόμμα ἀπὸ τὴν "Ἰδρα, καὶ πανταχοῦ ἔσοι ἦσαν σκανδαλοποιοί, καὶ τὸ στράτευμα ὅπου εἶχε ὅλο μὲ διπλώματα καὶ ταξίματα. Καὶ ἔλεγε : « Ἄν βγάλωμε τὸν Αὐγουστίνου, σᾶς δίδω ἅμπλα ἀουτοριτά¹ εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ πάρετε τοὺς μισθοὺς σας, νὰ ἔχετε καὶ τοὺς βαθμοὺς σας. Ἡ Συνέλευσις ἐτελείωσε καὶ ἡ Γερουσία καὶ οἱ Γραμματεῖς ἔμειναν ἀσάλευτοι, μέρος νῆσοι δὲν ἄκουε τὴν διαταγὴν μόνον, καὶ μέρος Ρουμελιῶτες. Τὸ λοιπὸν ἔθνος ἄκουε τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως, — ἡ Πελοπόννησος ὅλη. Τόσο ἔγραψε καὶ ὁ Νικόλαος ἓνα γράμμα, ὅταν εἶμεθα στὴν ἐπιτροπὴ : αἰχμαστᾶτε τὸ "Ἔθνος, νὰ εἴσαστε μοναχτιμένοι καὶ θὰ σταίλωμε βασιλέαν. Τόσο καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας Αἰλές. Ἀπὸ ἡμέρες ἐγύρευα τὴν ἄδειαν² ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνου νὰ πάω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Κόρθον ὅπου, ἂν ἤθελε ὑπάγω, 10 ἢ 5 ἡμέρες ὀρχύτερα δὲν ἔξευρα ἂν ἔμβαιναν μέσα (νὰ μὴν πᾶν ἀπάνω τους). Μόνον ἄκουε ὁ κόσμος τὸ Σύνταγμα καὶ δὲν ἔξευρε πῶς εἶναι Σύντριμμα, καὶ εἰς τὰς 25 Μαρτίου ἐβγῆκα νὰ πάω στὴν Κόρθον καὶ ἐκεῖνην τὴν ἡμέραν ὅπου ἐβγῆκα ἐγὼ, ὁ Νικήτας μὲ τὸν Καλλέργη ἔκαμαν τὴν ἀποχασίαν καὶ πῆγαν στὸ Λουτράκι καὶ τοὺς πεισωδρόμησαν ἐκεῖνοι. Τὸ στράτευμα τὸ δικό μας ἐσκόρπισαν καὶ ὁ κόσμος ἐκκρέτας μὲ τὸ Σύνταγμα. Καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ "Αργος καὶ ἐδείπνησα, καὶ ἀπάνω ποῦ ἤθελα νὰ καβαλλάρω νὰ πάω στὴν Κόρθον, μᾶς εἰδοποιήσαν τὰ τρέχοντα, καὶ ὅτι οἱ Συνταγματικοὶ αὖριο ἔρχονται ἐδῶ. Καὶ τότενες ἄφησα τὸν Σταυριανὸ Καπετανάκη, τὸν Γεώργη Μιχαλάκη, τὸν Ἀγαλόπουλο, τὸν Τσόκλη, τοὺς ἄφησα εἰς τὸ "Αργος, νὰ ἴδωμε τί θέλει γίνεαι. Ἐγὼ ἐτραβήχθηκα εἰς τὸ Σχοινοχώρι, μίαν ἡμίσυ ὥρα μὲ τὸν τσιπχανέ, καὶ μόνον μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου, καὶ τὴν αὐγὴν ἔφθασε τὸ Σύνταγμα εἰς τὸ "Αργος, καὶ ἐβγῆκαν οἱ Ἀργῖτες μὲ τὰς δάφνες... Ἀπ' ἐκεῖ ἐδοκίμασαν νὰ πᾶνε στ' Ἀνάπλι. Καὶ τὰ στρατεύματα ποῦταν στὴν Σαλαμίνα τὰ δικά μας, ἐμπῆκαν εἰς τὴν Ἠρόνικον. Ἐγὼ ἐτράβηξα κατὰ τὴν Τριπολιτσά καὶ μὲ 200 ἀνθρώπους τοῦ ἐκρατοῦσα τὸ Ἄνωρι, ποῦ ἦταν οἱ τοπικοὶ φρουράτοι. Καὶ ἔτσι ἦλθαν ἐκεῖ ὅπου ἤμουν ἐγὼ, καὶ τοὺς ρώτησα, ἂν εἶναι ποῦθενά στρατεύματα.—«Ὁχι».—Ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Κολιόπουλος ἦτον σταλμένοι στὴν Πάτρα καὶ ὁ Τζαβέλας μὲ τὸ τάγμα του στὴν Πάτρα.—Καὶ ἐμβαίνοντας μέσα ἔρριξαν τὴν Γερουσίαν, νὰ κάμουν Κυβέρνησιν, ἐπιτροπὴν 5, καὶ ὁ ἓνας ἀπεφάσισαν καὶ ἐμένα. Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθηκα : «Δὲν εἶμαι ἄξιον». Καὶ τότε ἀπεφάσισαν τὸν Κολιόπουλο, τὸν Ζαΐμη, καὶ μοῦ ἔστειλαν τὰ γράμματα καὶ τοὺς τὰ ἔστειλα νὰ ἔλθοῦν τὸ γρηγορότερον. Καὶ ἔκαμαν ἑπταμελὴ ἐπιτροπὴ τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Κωλέττη, τὸν Μεταξᾶ, τὸν Μπότσαρη, τὸν Κολιόπουλο, τὸν Κουντουριώτη καὶ Ζαΐμη. Ἐγὼ εἶχα στείλει τὸν Γενναῖο, ὅπου ἐσύναζε στρατεύματα διὰ τὴν Κόρθον, καὶ ἔφθασε μὲ 1.000 εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐγὼ ἐστάθην εἰς τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐπρόσταξα νὰ πᾶι στοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ ἴδωμε τὸ Σύνταγμα τί θέλει κάμει. Τότενες ἔφθασε καὶ ὁ Ζαΐμης μὲ τὸν Κολιόπουλο ἀπὸ τὴν Πάτρα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐστάθησαν μία ὥρα καὶ ὁμιλήσαμεν, καὶ μοῦ λέγει ὁ Ζαΐμης : «Μὴ πεῖς τίποτε ὅσο νὰ πᾶμε κάτω, νὰ μὴν γίνεαι κανένας ἐμφύλιος πόλεμος καὶ χαθῶμεν». Ἐγὼ τοὺς ἀπεκρίθηκα ὅτι : «Σύρτε κάτω καὶ ἂν γίνεαι εὐταξία καὶ κάμει ἡ ἐπιτροπὴ εὐταξία ἀπὸ τ' Ἀνάπλι ἕως εἰς τὸ "Αργος, ἐγὼ θέλω μένει ἡσυχος καὶ τραβάω καὶ τὸν Γενναῖο καὶ πηγαίνω εἰς τὸ σπίτι μου καὶ ἡσυχάζω, εἴτε μὴ καὶ τὸ Σύνταγμα ἀπλωθεῖ μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐγὼ βέβαια διὰ τὴν πατρίδα ἔχω τόσα αἵματα καὶ κόπους καὶ θὰ κάμω ὅ,τι δύνανται νὰ ἐμποδίσω τὸ κακόν. Καὶ κατεβαίνοντας κάτω, ἔσμιξε ἡ ἐπιτροπὴ ὅλη καὶ ἔκαμαν συμβούλιον, ὅτι πῶς θὲ νὰ πληρώσουν τὸ στράτευμα ὅπου ἦτον στὰ Μέγαρα τῶσους μῆνες. Ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ ὁ Μεταξᾶς εἶχαν μία γνώμη, ὅμως οἱ ἄλλοι ἦταν τέσσεροι, καὶ πάντα οἱ τέσσεροι εἰς τὰς γνώμης ἐνικοῦσαν. Ἐβαλὼν τὸν Ζωγράφου γραμματέα τῶν πολεμικῶν, καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ ἐγύρευαν λουφέδες, γιὰ τὴν τοὺς εἶχε ταμένο ὁ Κωλέττης ὅτι, πηγαίνόμενοι στ' Ἀνάπλι, νὰ δώσῃ τοὺς λουφέδες, καὶ ἂν δὲν ἔχει νὰ εὔρεῖ. Σὰν δὲν εἶχαν μὲ τί νὰ τοὺς πληρώσουν τοὺς διαμύρασσε στὴν Πελοπόννησον νὰ πάρουν τοὺς λουφέδες μὲ ὅ,τι τρόπον ἤμπορέσουν. Ἐστειλαν τὸν Νότη Μπότσαρη νὰ λάβῃ ἀπὸ τὴν Πάτρα τοὺς λουφέδες του. (καὶ

1. Ἐλευθερίαν.

2. Ἀδείκν μου.

νά στείλει τὸ Σύνταγμα), νά παραδώσει ὁ Τζαβέλας τὸ κάστρο. Καὶ ὁ Τζαβέλας δὲν ἐδέχθηκε τὸ κάστρο νά δώσει, καὶ εἶπε : «Πατριώτης καὶ ἐγὼ εἶμαι, καὶ φυλάττω τὸ κάστρο ἕως νά ἔλθῃ ὁ βασιλέας μας». Δὲν ἐδέχθηκα αὐτὴν τὴν Νύκτῃ. Τὸν Χριστόδουλο Χατζῆ Πέτρου τὸν ἔστειλαν εἰς τὰ Καλάβρυτα, Γριζιώτῃ καὶ ἄλλους στὴν Κόρινθο, τὸν Κατσάκο μὲ τοὺς Μανιάτες στὴ Μεσσηνία, τὸν Βαγγέλη Κοντογιάννη εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρο, τὸν Ντελῆ Γιώργη εἰς τὸν Μυστρά, τὸν Μακρυγιάννη (τοὺς στρατιῶτες του), τὸν Ταφιλουόζη καὶ τὸν Χατζῆ Χρίστο εἰς τὴν Τριπολιτσά, τὸν Διαμάντη Ζέρβα στὴν Γαστιούνη καὶ εἰς ὅλες τὰς ἐπαρχίας ἔστειλαν στρατεύματα, ὅχι διὰ νά λάβουν τακτικά τοὺς μισθοὺς των, ἀλλὰ διὰ νά λεηλατήσουν ὅλες τὰς ἐπαρχίας. Τὸ Ἄργος τὸ ἔδωσαν τοῦ Γρίβα, τὸν Ταφιλουόζη μὲ τὸ τάγμα του τὸν ἀπεφάσισαν νά περάσῃ ἀπὸ τὴν Καρύταινα καὶ νά πιάσῃ τὴν Γαστιούνη μὲ σημαία Ὀθωμανικὴ, μὲ παντιέρες Ὀθωμανικὰς, μὲ τὴν χέρα τοῦ Μωάμεθ. Ἀκούοντας ἐγὼ¹, ἔστειλα καὶ τὸν ἔβγαλα μὲ καταισχύνῃ, καὶ ἂν εἶχα τὴν ἔχθρα ποὺ ἔλαβα ἔπειτα, θὰ τοὺς σκοτόναμε. Καὶ τοῦ ἔστειλα (τοῦ Ταφιλουόζη) καὶ ἐμάζωξε τὰς μπαντιέρες, καὶ τοῦ εἶπα², ἂν περάσῃ καμμιά φορὰ μὲ ἀνοικτὰς μπαντιέρες, εἰ γυναῖκες εἰ χηρεῦαι, θὰ τὸν σκοτώσω : «Ποῦ ἀνοίγεις τὴν σημαία τὴν Τούρκικη, εἰς τὰ χόματα τὰ Ἑλληνικά;». — «Τί φταίμε ἐμεῖς ; Ὁ Κωλέττης μᾶς εἶπε : «Δουλεῖα νά κάμετε καὶ ὅ,τι σημαία θέλετε. Μᾶς ἔδωσαν ὀφίκια, ἐγέλασε Τούρκους καὶ Ρωμαίους». — Ἐγραψα μερικῶς εἰς τὸν Χαΐμη : «Τοῦτοι γυρεύουν ἐμφύλιον πόλεμον». Τότενες διατάττουν τὸν Γρίβα νά περάσῃ Λεοντάρι, Μεσσηνία, Καρύταινα, Ἀρκαδία, καὶ Φανάρι. Ἀκούοντας εἰ ἐπαρχίας, ἦλθαν εἰ πρόκριτοι καὶ καπιταναῖοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μοῦ λέγουν : «Τί κάνεις, μᾶς γλύτωσες μιὰ φορὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, νά μᾶς γλυτώσεις καὶ τώρα». — Εἶχαν τρομάξῃ ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ Κόρινθο. — Νά πιάσωμεν τὰ ἄρματα, νά ἐμποδισθοῦν. Τότενες ἐμάθαμεν ὅτι ὁ Βασιλέας τῆς Βαυαρίας ἐδέχθηκε νά στείλῃ τὸν υἱὸν του Ὀθωνα ἦταν ἔβγα Ἰουνίου. Τότενες ἔκαμα διαμαρτύρησιν εἰς τὰς τρεῖς Δυνάμεις, νά μὴν κινήσῃ ὁ Γρίβας, νά τὸν ἐμποδίσουν, γιατί ἔρχοντας ὁ Γρίβας εἰς τὴν Τριπολιτσά θέλει ἀνοιχθεῖ ἐμφύλιος πόλεμος. Καὶ δὲν μὲ ἄκουσαν εἰς αὐτὴν τὴν παρακάλασιν. Καὶ τότενες ἔγινε μίᾳ προκήρυξις ἀπὸ ἐμὲ εἰς τὴν Γερουσία, ὅτι ὑποχρεωμένοι νά ὑπερασπισθοῦμε τὴν τιμὴ μας καὶ ζωὴ μας καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν μας, δὲν γνωρίζομεν διὰ κυβέρνησιν τὴν τυραννικὴν.

Αὐτὴ ἡ διοίκησις εἶδε ὅτι ἀδύνατον νά βασταχθεῖ καὶ ἐζήτησε ἀπὸ τοὺς τρεῖς Ἀντιπρέσβεις, διὰ νά ἔλθουν γαλλικὰ στρατεύματα, νά πιάσουν τὸ Ἀνάπλι καὶ τὴν Πάτρα. Τέτοιαι κυβέρνησις ἦταν νά δώσῃ τὰ ἔθνικα φρούρια εἰς ξένους νά τὰ φυλάττουν. Ἐπῆγε ὁ στρατηγὸς Γκενέκ μὲ ἓνα σύνταγμα Γάλλων εἰς τὴν Πάτρα. Ὁ Κίτσος Τζαβέλας δὲν τοὺς ἐδέχθηκε, καὶ εἶπε ὅτι τὸ φρούριον θέλει τὸ παραδώσῃ ὅταν ἔλθῃ ὁ βασιλέας. Καὶ τοὺς εἶπε ὅτι, ἂν θέλετε νά τὸ πάρτετε μὲ βία, θέλει νά ἔχουν πόλεμον, καὶ ἔβαλε σημαίαν. Ἀφοῦ εἶδε ὁ στρατηγὸς Γάλλος τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κίτσου ἀνεχώρησαν. Οἱ Γάλλοι ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀνάπλι καὶ ἔβγαλαν τὸ τοπικὸν τάγμα, καὶ ἔτσι ἐκλείσθησαν μέσα καὶ ἐκάθοντο. Ἄν δὲν ἐπροσκαλοῦσαν τοὺς Γάλλους, ὁ Κωλέττης ἤθελε καταφύγει εἰς τὸν τόπον του, τὰ Γιάννινα.

Τὰ στρατεύματα ὅπου ἐπῆγαν ἐναντίον τοῦ Κίτσου Τζαβέλα, ἐσυμφώνησαν, καὶ εἶπαν νά ἐμποδίσουν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ νά στείλουν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Διοίκησιν τοῦ Ἀναπλιοῦ, διὰ νά διορθώσουν τὰ πράγματα. Αὐτοὶ ἀπέρασαν ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦτον ὁ Γενναῖος εἰς τὸ Βαλτέτσι. Ὅταν ἦλθαν, τοὺς ἀντάμωσα εἰς ἓνα χωριό, ἐστέρχθηκα, εἶχα κάμει τὴν προκήρυξιν καὶ ἦλθαν Ἀρκαδινοί, Φαναριῖται, Καρυτινοί, καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐπαρχίας καὶ ἐπίασαν τὰς θέσεις διὰ νά ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸ νά ἔμβουν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ νά τὰς λεηλατήσουν—καὶ ἐσυμφώνησαν καὶ μὲ αὐτά. Ἐπέρασαν καὶ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, ὁμίλησα μὲ τὸν Γρίβα καὶ μὲ τὸν Χατζῆ Χρίστο. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκεῖ ἐσυνάζοντο διὰ νά κάμουν Συνέλευσιν· ἐτοίμασαν μίᾳ ἐπιτροπὴν διὰ νά ἔλθουν νά μᾶς μιλήσουν. Ὅταν ὁ Γρίβας ἦλθε εἰς τὴν Τριπολιτσά, πολλὰ ὀλίγοι κάτοικοι ἔμειναν, εἰ δὲ λοιποὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, διατὶ ἐτρόμαξαν ἀφοῦ εἶδαν τὰ κακά, τὰ ὅποια ἔκαμαν εἰς τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κόρινθον. Ἐστειλα ἓνα πεζὸν μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσά, διὰ νά ὁμιλήσῃ, διὰ νά μὴ πολεμήσουν, καὶ ὁ Γρίβας τὸν πιάνει καὶ τὸν κόβει. Τότε ἐπῆγα ἀπὸ τὴν Καρύταινα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Βαλτέτσι. Εἶπα ὅτι αὐτοὶ ἔχουν σκοπὸ.

1. Ὅτι εἰ Τούρκικὰς μπαντιέρες πετοῦν τίς μπαντιέρες.

2. Καὶ τοῦ εἶπα ὅτι.

Εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸ ὁ Βαγγέλης Κοντογιάννης πολεμεῖται ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ ἓνα μέρος ἐπαρχίας Μυστρᾶ καὶ ἐκινδύνευε νὰ τὸν χάσουν. Εἶχε μαζί του ἕως τριακόσιους, μεταξύ αὐτῶν ὀγδοήντα Τούρκοι. Ὁ Γενναῖος τὸ μαθαίνει αὐτό, πηγαίνει καὶ τὸν γλυτώνει καὶ τὸν ἐπυνθρήφει εἰς τὸ Τσιβέρι¹, καὶ τὸν ἄφησε καὶ ἐβγήκε εἰς τὴν Ρούμελην. Ὁ Νικήτας ἐχάλασε τὸν Κατσάκο εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τὸν ἐπουλόρησε εἰς τὰ Φουρτζαλονάμαχα, καὶ ἂν δὲν ἤρχοντο οἱ Φραντζέζοι, τὸν ἐπικυαν ζωντανά. Ἔτσι ἐπαστρεύθηκε καὶ αὐτὸ τὸ μέρος. Τὸν Ἀποστόλη Κολοκοτρώνη τὸν εἶχα στείλει εἰς τὴν Καντήλα, διὰ νὰ ἐμποδίσαι τὸν Καρατάσο. Ἐπῆγα εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ ἔστειλα² εἰς τὸν Γρίβαν ὅτι νὰ τραβηχθοῦν. Καὶ αὐτοὶ ἀποκρίθηκαν : «Ἐχομε πόλεμον». Ἐδιόρισα τὸν Γενναῖο νὰ ὑπάγαι εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ, νὰ ἐβγουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτζὰ νὰ πολιορκήσουν τὸν Γενναῖον, καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα διάφορα μέρη νὰ ἐμβουν οἱ ἐδικοί μας εἰς τὴν Τριπολιτζὰ. Ἐπῆγε ὁ Γενναῖος εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ, βγαίνει ὁ Γρίβας ἐναντίον του, δίδω τὸ σημεῖον νὰ κτυπήσουν καὶ νὰ ἐμβουν εἰς τὴν Τριπολιτζὰ. Κτυπιοῦνται. Ἐνας Βούργαρης, Μανιάτης λεγόμενος, ἐστάληκε ἀπὸ τὸν Χατζῆ Χρίστο καὶ ὁμίλησε τοῦ ἀγίουτάντε μου, διὰ νὰ μοῦ ὁμιλήσει νὰ παύσει ὁ πόλεμος καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐβγοῦν ἀπὸ τὴν Τριπολιτζὰ. Ἔτσι ἐδέχθηκα τὴ γνώμη του διὰ νὰ μὴ χαλασθεῖ ἡ πόλις τῆς Τριπολιτζᾶς. Ὁμίλησα καὶ ἐγὼ προσωπικῶς μὲ τὸν Χατζῆ Χρίστο. Διατὶ ἂν ἄφηνα νὰ ἐμβαινεν τὰ στρατεύματα μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὸ χέρι ἐχαλιούνταν τὰ σπίτια, ὅσον τάξιν καὶ ἂν ἐφύλαγαν οἱ στρατιῶται. Τέλος πάντων ἔφυγε καὶ ὁ Γρίβας μὲ τὸν Χατζῆ Χρίστο μὲ τὴν καβαλλαρία καὶ ἐκατέβηκαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐμβῆκα εἰς τὴν Τριπολιτζὰ, καὶ εἰς ὃ ἡμέρας ἐμτζεύθηκα ὅλες οἱ διασκορπισμένες οἰκογένειες. Εἰς ὀλίγες ἡμέρας ἦλθε καὶ ὁ Τζαβέλας. Εἰς ὅλους τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ ἐσκητώθηκα ἕως ὅθι. Ἐσύναξα ὅλο τὸ στράτευμα,—ὅταν ἀνεχώρησαν οἱ Ρουμελιῶτες ἕκαστα λόγον διὰ τὴν εὐταξίαν. Εἰς ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχα ἀνταπόκρισιν καθημερινὴν μὲ τὸν Ζαΐμη, Μεταξᾶ καὶ Κολιόπουλο. Ὁ Καλλέργης, Τσόκρης, Ἀργεῖοι, Κατωναχαγμέτες ἦλθαν δύο ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι.

Ἦλθε ἀπὸ τὸν Τρικούπη μία πρόσκληση τοῦ Γενναίου διὰ νὰ κάμει μέρος εἰς τὴν ἐπιτροπὴ ὅπου ἐστάληκε διὰ νὰ ὑπάγαι εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ νὰ προσκαλέσει τὸν Βασιλέα καὶ νὰ τὸν συντροφεύσει ἕως τὴν Ἑλλάδα. Ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ δεχθῶ νὰ ὑπάγαι ὁ Γενναῖος ἀπὸ μίαν Κυβέρνηση, ὅπου δὲν ἀνεγνώριζα καὶ ἀπεφάσισα νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Ἀνάπλι, διὰ νὰ ἰδῶ τί τρέχει δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄστρος, ἔδωσα εἶδθαι τοῦ Ρικάρδου, μοῦ ἔστειλε μία φελούκα καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν φεργάδα του. Μόλις ἔφθασα ἐκεῖ καὶ τὸ βράδυ ἔρχεται ὁ Κολιόπουλος νὰ μοῦ πάρει τὴν ἄδειαν διὰ νὰ ἀναχωρήσει. Μοῦ εὔρηκε πρόφασιν δι' αὐτὴν τὴν βία, ὅτι τὸ καράβι τὸ Ἰγγλέζικο ὅπου ἤθελε νὰ πάρει τὴν ἐπιτροπὴ, ἐβιάζετο νὰ φύγει. Τί νὰ κάμω ἐγὼ πλέον; Τοῦ εἶπα τοῦ Κολιόπουλου : «Πήγαινε εἰς τὸ καλόν». Ἐστοχασθήκαμε ἔπειτα νὰ στείλομε μίαν ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸ ἔθνος ὅλο καὶ ἀπὸ τ' ἄρματα εἰς τὴν Βαυαρίαν, πλὴν αἱ περιστάσεις δὲν μᾶς τὸ ἐσυγχώρησαν. Ἄν μὲ ἔλεγαν καθὼς ἦτον, ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἦτον διορισμένη ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν, τὸν ἔστελνα τὸν Γενναῖο καὶ ἐπῆγαινε. Ἐχαιρέτησα καὶ τοὺς δύο Ναυάρχους, Ἀγγλον καὶ Γάλλον, μὲ εἶπαν διατὶ δὲν ἔστειλα τὴν νιὸν μου εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ τοὺς ἔλεγα ὅτι : «Δὲν γνωρίζω τὴν Διοικητικὴν ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ δεχθῶ τὴν ἀπόφασίν της». Ἦλθε ὁ Ζαΐμης καὶ Μεταξᾶς καὶ ὁμίλησαμεν εἰς τὴν φεργάδα. Ὁ σκοπός μου ἦτον ἡ Γερουσία νὰ μείναι ἐλεύθερη καὶ νὰ ἐκλέξει μίαν κυβέρνησιν ἀπὸ διάφορα κόμματα κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Λόντρας. Ἐπέστρεψα εἰς τὸ Ἄστρος, ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο, ἦλθε ὁ Τζαβέλας καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ Ρουμελιῶτες τοῦ μέρους μας. Ἐγράψαμεν συμφώνως εἰς τοὺς ὀπλαρχηγούς ὅπου ἦτον μὲ τὸ σύνταγμα, νὰ ἐλθοῦν νὰ ὁμιλήσωμεν εἰς τὸ Τσιβέρι. Ἦλθαν, ὁμίλησαμεν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγαμεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀπεφασίσαμεν ὡς ἐπιτροπὴ τῶν ἁρμάτων, νὰ ὀλιγοστέφουν τὰ κακὰ, καὶ ἐγράψαμεν εἰς τὸν Γρίβαν—διὰ νὰ ἐβγεῖ ἀπὸ τὸν Μορέα,—ὁ Γρίβας ἐπῆγε εἰς τὸ Κουτζοπόδι καὶ ἔκαμε μεγάλας καταχρήσεις³.—Ἐκεῖ ἀποφασίσαμεν νὰ γίνῃ μία στρατιωτικὴ ἐπιτροπὴ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μαζεύσει ὅλας τὰς προσόδους καὶ νὰ τὰς μοιράσει εἰς ὅλους μὲ ἀναλογίαν καὶ μὲ τάξιν, καὶ νὰ ἐμποδίσωμεν ὅσον ἦτον δυνατόν τὰς μεγάλας καταχρήσεις ὅπου ἐγίνοντο. Ὁ Ζωγράφος ἔγραψε εἰς αὐτοὺς νὰ βαστάξουν εὐταξίαν, πλὴν ποῖος τὸν ἤκουγε. Ὅταν εἵμεθα εἰς τὸ Ἄργος, μὲ ἔγραψαν νὰ βγεῖ

1. Κιβέρι.

2. Ἐστειλα πεζόν.

3. Ἐβαζε γάτες εἰς τὰ βρακιά τῶν γυναικῶν.

ή Γερουσία, και ό Ζαΐμης και ό Μεταξάς, νά εκλέξει και ένα τρίτο μέλος και νά εξακολουθήσει νά διοικήσει τόν τόπο έως ότου νά έλθει ό Βασιλέας μας. Δέν τή δέχθηκα, διατί ήτον τόσοι ύπαιρχηγοί εκεί και δέν είμεθα σύμφωνοι. Έπειτα διαμοιρασθήκαμεν· εγώ και Χατζή Χρίστος επήγαμεν επάνω μας τήν Τριπολιτσά, Μυστρά, Λευκτάρι, όλην τήν Μεσσηνίαν, Φανάρι, Κιχρύταιναν, Γκριζιώτης, Στράτες και Τσόκρης έμειναν εις τές επαρχίες Άγίου Πέτρου, Άργους, Κατωναχαγιά, Κόρινθον, και ό Τζαβέλας με τόν Νότη Μπότζαρη νά πάρουν Καλάβρυτα, Βυστίτζα, Πάτρα, Γαστούνη, Πύργο. Είς όλα αυτά τά μέρη ήτον στρατιώτες και έκαναν μύριες καταχρήσεις και τά χρέη ήτον αύτης της επιτροπής, νά συνάξουν όσους προσήδους έχουν νά δώσουν αι επαρχίες και νά διαμοιράζονται εις τούς διαφόρους ύπαιρχηγούς, αναλήγων με εκείνα όπου 'χαν νά λάβουν· και νά μαζεύουν ζωοτροφία με όλη τήν δυνατήν ευσχίαν εις τέτοιες αναρχικές περιστάσεις. Επήγαμε λοιπόν ό καθένας εις τήν θέση του. Ό Τζαβέλας και Νότης επήγαν εις τήν Πάτρα· εγώ και ό Χατζή Χρίστος επήγαμεν εις τήν Τριπολιτζά και οι λοιποί έμειναν εις τή Άργος. Απεφασίσθη νά έλθει ένα τάγμα Φραντζέζοι δια νά πιάνει τή Άργος, δια νά έβγει ό Βασιλέας εις τούς Μόλους. Ενίκησαν από τήν Μεσσηνίαν, ήλθαν εις τήν Τριπολιτσά· τούς περιποιήθηκα καθ' όλους τούς τρόπους και έπειτα κατέβηκαν στή Άργος. Εκεί δέν ήξεύρω πώς έκαμαν και πιάνονται με τούς άνθρώπους του Τσόκρη και Γκριζιώτη, πολεμούν και σκοτώνουν περισσότερον από 200 ψυχές άθώες. Οι Φραντζέζοι επίασαν τή παιδί μου ως άνέχυρον, δια νά μήν πών οι Έλληνες και τούς κτυπήσουν. Έστειλε μίαν επιτροπή ή Διοίκησις δια νά ιδεί άν είχα εγώ είδησιν. Ήλθαν, εξέτασαν αύτά, έγραψα και εγώ εις τόν Στρατηγόν και τούς έλεγα, ότι άν είχα κανέναν σκοπήν νά βαρέσουν τούς Φραντζέζους, δέν τούς έφηνα νά περάσουν από τήν Τριπολιτζά, —τούς εκαρτέραγα εις τοΰ Λευκταριού τή Δερβένι·— και δέν έχω καμμία αίτία δια νά είμαι έχθρός των συμμαχικών στρατευμάτων, και τί επίασαν τή παιδί μου άνέχυρον. Αν ήξευρα ότι τή νά κτυπήσω ήθελα ώφελήσει τήν Πατρίδα μου, τή εκαινα και ως είχα και τή παιδί μου άνέχυρον. Και έτσι επληροφορήθηκα ότι δέν είχα είδησιν. Οι Γάλλοι με ενόμιζαν έχθρόν τους, εγώ δέν τούς είχα δώσει ποτέ αίτία. Ό Κωλέττης και τή εναντίον κόμμα τούς ενόμισαν τά μυαλά, ότι εγώ ήμουν εναντίον τους και Ρωσολάτρης.

Είς δέκα ημέρες φθάνει ό στόλος, όπου έφερνε τόν Βασιλέα εις τόν κόλπον του Άργους. Πρίν όμως τοΰτο, οι Φραντζέζοι έστειλαν και επίασαν τή σπίτι του Τσακιδού, όπου ήτον πρόεδρος της Γερουσίας, και τόν ανακουεταχειρίσθησαν. Εξ αίτίας της περιστάσεως, και άλλες βίες όπου εκαιναν εις τούς γερουσιαστές, απεφάσισαν νά έβγουν από τή Ανάπλι. Εγώ είχα καταβεί εις τή Άστρος, δια νά όμιλήσω δια μίαν ύπόθεσιν όπου επρεχε. Μερικοί γερουσιασταί είχαυ σχέδιον νά έβγουν εις τή Άστρος, νά εκλέξουν μία νέα διοίκησι, συνθεμένη από τρεις, νά προσκαλέσουν τόν Ζαΐμη και Μεταξά, και νά κάμουν πρόεδρον προσωρινόν τόν Ριχάρδο, έως ότου νά έλθει ό Βασιλέας. Έφυγε ή Γερουσία, και εξαφνα μία αύγή τούς βλέπω εις τή Άστρος. Δέν δέχθηκα τήν πρότασιν τους, όμως είπα νά σταθεί τή πράγμα έως εις τόν έρχομό του Βασιλέως, και ή Γερουσία επήγε εις τές Σπέτζες και έμεινε εκεί έως τόν έρχομόν του Βασιλέως. Όταν έβγήκε ή Γερουσία εις τή Άστρος, είχα στείλει τόν Κωνσταντίνον δια νά γίνει συμφωνία εις τή Ανάπλι. Η συμφωνία ήτον, νά βάλουν¹ εις όλον τή κράτος τούς ήμισυ επάρχους από του μέρους μας άνθρώπους, νά επικυρώσουν τούς λογαριασμούς όλων των στρατιωτικών δια τούς μισθούς των και άλλα. Ό Κωλέττης ήτον σύμφωνος, εκτός νά μήν γνωρίσει τήν Γερουσία, και αύτου ήτον ή δυσκολία, διότι δέν ήθελα νά δεχθώ όλας τας προτάσεις όπου ήτον ωφέλιμοι δι' έμέ, και νά αφήσω τούς συντρόφους μου γερουσιαστές. Αυτοί όπου έζητούσαν νά γίνει μία διοίκησις και δέν επρόσμεναν έως ότου νά έλθει ό Βασιλέας, έλεγαν : Α' ότι ό Βασιλέας θα άργήσει νά έλθει εις τήν Ελλάδα και τρεις και τέσσαρους μήνες. Β' ότι όταν έλθει ό Βασιλέας, θα εβρει εις τά πράγματα τούς εναντίους, και τότε θα λάβει απ' αύτους μόνον πληροφορίας ως εύρισκομένους εις τας θέσεις και με τοΰτο θα κρύψουν όλα των τά σφάλματα, που εκαισαν στόλους, άφάνισαν επαρχίες, έσκότωσαν τόν Κυβερνήτη, κτλ., ενώ άν έγινετο μία νέα διοίκησι από τήν Γερουσίαν, τήν όποιαν έως τότε οι Αντιπρέσβεις και ό βασιλεύς της Βαυαρίας ενόμιζε ως νόμιμον, ήθελε δώσει αύτή,

1. [Λείπει από χειρόγραφο. Στο περιθώριον είναι γραμμένο : "Αν ήθελε τούς εκαρτέραγα εις τοΰ Λευκταριού τή Δερβένι. Οι έχθροί μας έπξι έλεγον των φραντζέδων].

2. Η Διοίκησις της Πελοποννήσου νά ζαλθούν.

ή νέα διοίκηση πληροφορίας δια τας πράξεις των ἐναντίων, καί νά τοὺς γνωρίσει τί ἄνθρωποι εἶναι, καί ἂν καί ὁ Κωλέττης μὲ τοὺς γραμματεῖς ἐπέμενε νά νομίζεται ὡς διοίκησης. ὁ Βασιλέας νά εὐρεῖ δύο κυβερνήσεις, καί νά μὴν ἀκούσαι καμιμιά, καί νά ἀκολουθήσῃ ἐδικόν του δρόμον. Ποτὲ δὲν ἐφαντάζετο κανέναν ἀπὸ τὸ λεγόμενον Κυβερνητικὸ ὅτι ὁ Βασιλέας, φθάνοντας, δὲν θέλει τὸν ἐναγκαλισθεῖ, ἢ τὸ πολὺ ὅτι ἤθελε ἀδιαφορήσῃ, διότι ἐνόμισαν ὅτι ὁ Βασιλέας δὲν θέλει ἐναγκαλισθεῖ, παρὰ ὅσοι ἐστάθηναν πιστοὶ εἰς τὴν μόνην τακτικὴν Κυβέρνησιν, ὅπου ἔλαβε τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Τέτοιες ἰδέες εἶχαν ὅλοι οἱ γερουσιασταὶ καί ἐν γένει ὅσοι ἦτον Κυβερνητικοί. Εἰς τὴν Τριπολιτζά, ὅπου ἤμουν, ἀνταποκρίθηκα μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μὲ ὅλην τὴν Πελοπόννησον καί μὲ τὰ νησιά, καί κατ' ἐξουχὴν μὲ τὰς Σπέτσας καί Τήνον, νά ἐτοιμάσουν πληρεξουσίους, διὰ νά ἔλθουν νά συγχαροῦν τὸν Βασιλέα μας εἰς τὸ φθάσιμόν του. Ὁ σκοπός μου ἦτον νά συναχθοῦν ὅλοι εἰς τὸ Ἀργος, νά δεχθῶμεν τὸν Βασιλέα, καί ὁ κάθε ἀπεσταλμένος νά ἔχει καί ἀπὸ μίαν ἀναφορά, εἰς τὴν ὁποίαν νά περιγράφωνται ὅσα κακὰ ἐγιναν ἐξ αἰτίας μερικῶν λεγομένων συνταγματικῶν. Ἀφοῦ ἐκτυπῆθησαν οἱ Ἑλληγες μὲ τοὺς Φραντσέζους εἰς τὸ Ἀργος, ἄλλαξα σκοπὸν, καί ἤθελα κατεβεῖ εἰς τοὺς Μύλους. Δὲν ἤξευρα τὴν ἐποχὴν ὅπου θὰ ἔλθῃ ὁ Βασιλέας, καί δι' αὐτὸ δὲν ἐβίασα τοὺς ἀπεσταλμένους νά μαζευθοῦν. Ὁ Βασιλέας φθάνει εἰς τὸ Ἀνάπλι.

Τώρα εἶναι καιρὸς νά εἰπῶ μερικὰ πράγματα ὅπου ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἄδικον κατὰδραμὴν μου. Καί ὁ Θῆρσιος καί ἄλλοι ξένοι ἐπαράστησαν εἰς τὴν Βαυαρίαν, ὅτι ἐγὼ ἤμουν ἀρχηγὸς Ρωσικοῦ κόμματος, ὅτι εἶμαι ἀρχηγὸς μιᾶς φατρίας ποὺ δὲν θέλει τὸν Βασιλέα καί ἄλλα παρόμοια. Αὗτοί ἦταν ξένοι ἄνθρωποι καί μολονότι ὁ Κολιόπουλος ἐπληροφόρησε τὸν Βασιλέα καί τὴν Βασίλισσα διὰ τὰ φρονήματά μου ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καί τοὺς εἶπε ὅτι ἡμπορεῖ νά μείνῃ ἐνέχυρον εἰς τὴν Βαυαρίαν, ἕως ὅτου νά φθάσῃ ὁ υἱὸς του εἰς τὴν Ἑλλάδα, μολοντοῦτε ἤρχοντο μὲ κάποιαν ὑποψία. Εἰς τὸ Ἀγγλικὸν καράβι ὅπου ἐμβῆκε ὁ Βασιλέας καί ἡ Ἀντιβασίλειά, ἴσως τὸν ἐπότισαν καί ἐκεῖ τίποτε. Τὸ ἐμπόδιον, ὅπου ἐγινε νά πάει ὁ Γενναῖος εἰς τὸ Μόναχον, τὸ παρεξήγησαν. Ἐρχεται ὁ Βασιλέας εἰς τοὺς Κορφοὺς, μαθαίνει ὅτι ἡ Γερουσία ἐβγῆκε ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι καί ἐβγῆκε μὲ κακοὺς σκοπούς. Ἐρχεται ἕως ἀπέξω ἀπὸ τὴν Μάνην, καί μαυθαίνει ὅτι οἱ Φραντσέζοι ἐκτυπῆθησαν μὲ τοὺς Ἑλληγας, καί ὅτι ἐκεῖνοι οἱ Ἑλληγες ἦτον ἄνθρωποι τοῦ Κολοκοτρώνη, καί ἤθελε¹ νά ἀντισταθεῖ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸ ξεμπαρκάρισμα τοῦ Βασιλέως μὲ 10 καί 15 χιλιάδες ἤλθαν λοιπὸν μὲ φουσκωμένα τὰ μυαλά ἐναντίον μου. Μὲ γράφουν ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι καί μὲ εἰδοποίησαν τὰ πάντα. Ἐγὼ ἐλυπήθηκα νά ἰδῶ ὅτι αἱ ραδιουργίες ἐφθασαν νά παραμορφώσουν τὴν ἀλήθειαν, καί ἄφησα εἰς τὸν καιρὸν διὰ νά γνωρίσει ὁ Βασιλέας καί τοὺς ἀνθρώπους καί τὰ πράγματα. Ἐρχομαι εἰς τὴν φεργάτα τοῦ Ριχάρδου, ζητῶ νά παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα καί εἰς τὴν Ἀντιβασίλειαν, στέλνω τὸν Κολιόπουλον, μὲ ἀποκρίθηκεν ὅτι δὲν δέχεται ἐπισήμως ἀκόμη, καί νά παρευρεθῶ καί ἐγὼ εἰς τὸν τόπον ὅπου ἤθελεν ἐβγεῖ ὁ Βασιλέας. Ὁ Ριχάρδος ἔδωκε γεῦμα καί ἐσυμφάγαμεν μὲ τὸν στρατηγὸν τῶν Βαυαρικῶν στρατευμάτων καί μὲ τὸν θεῖον τοῦ Βασιλέως καί Σμάλτς. Τοὺς ἐκατάλαβα ὅτι ἦταν ὑποπτοί.

Ἦλθε ἡ ἡμέρα τῆς ἐκβάσεως τοῦ Βασιλέως καί ἐβγῆκα καί ἐγὼ καί ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Κουντουριώτη, Κωλέττη, Ζαῖμη καί λοιπούς ἐφιληθήκαμεν. Ἐβγῆκε ὁ Βασιλέας. Ἐκινήσαμε καί ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκεῖ ἐπαρουσιάσθηκαμεν. Κάθε ἡμέρα ἤρχοντο ἐπιτροπαί, ἀλλὰ ἄλλαξαν τὰ πράγματα, καί δὲν ἔκαμν οὔτε ἀναφορές, οὔτε τίποτε. Ἐλεγε ὁ Βασιλέας, ὅτι ἐφέρθησαν οἱ Ἑλληγες μὲ ἀνδρείαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὅτι ἀφῆκε τοὺς γονεῖς του, τὴν πατρίδα του, διὰ νά ἔλθῃ εἰς τὴν νέαν πατρίδα, νά συνεργασθεῖ διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος καί ἄλλα τέτοια ὅπου συνηθίζουν οἱ Βασιλεῖς, καί ἔκαμε προκήρυξιν εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον. Ἐπέρασαν δύο τρεῖς ἡμέρες, διάλυσα τοὺς παλαιούς μου ἀξιωματικούς, στρατιώτας, ὑπασπιστάς μου, γραμματικούς μου, καί τοὺς εἶπα : «Πηγαίνετε εἰς τὸ καλὸ, καθήσετε εἰς τὰ σπίτια σας ἡσυχαι καὶ τώρα ὅπου ἦλθε ὁ Βασιλέας θέλει γνωρίσει τοὺς ἀνθρώπους καί τὰ πράγματα τοῦ τόπου μας, καί θέλει ἀνταμείψῃ τὸν καθένα κατὰ τὰς πράξεις του καὶ κατὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του». Ἐπειτα τοῦ παρρησίασα μίαν ἀναφορά καί τοῦ ἐπρόσφερα τὸ κάστρο τῆς Καρύταινας, τὸ ὁποῖον εἶχα φτιάσει μὲ τὰ ἐξοδά μου. Ἐλεγα εἰς τὴν ἀναφορά μου, ὅτι τὸ κάστρο τὸ ἔφτιασα διὰ νά χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ἀνάγ-

1. Ἦθελεν.

κην τῆς πατρίδος μας, τώρα δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον καὶ σᾶς τὸ προσφέρω. Ὁ σκοπός μου ἦτον νὰ δώσω τὸ παράδειγμα, ὥστε ὅσοι εἶχαν φτιάσει καὶ ἄλλοι πύργους ἢ ὑχυρώματα ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων, νὰ τὰ δώσουν. Ἔλαβα ἀπόκριση εὐχαριστήριον καὶ ὅτι θέλει φυλαχθεῖ ἡ ἰδιοκτησία μου. Ὅσον ἠμπόρεσα ἔκαμα τὸ χρέος μου εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐγὼ καὶ ὅλη ἡ φαμελιά μου. Εἶδα τὴν πατρίδα μου ἐλεύθερη, εἶδα ἐκεῖνο ὅπου ποθοῦσα καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατέρας μου καὶ ὁ πάππος μου καὶ ὅλη ἡ γενεά μου, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Ἀπεφάσισα νὰ πάω εἰς ἓνα περιβόλι, ὅπου εἶχα ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι. Ἐπῆγα, ἐκάθισα καὶ ἀπερνοῦσα τὸν καιρὸ μου καλλιεργώντας, καὶ εὐχαριστούμουν νὰ βλέπω νὰ προοδεύουν τὰ μικρὰ δένδρα ὅπου ἐφύτευα. Εἰς ὁλίγον ἔστειλα ἓνα σπαθὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως, ἡγεμόνος Παύλου Λουδοβίκου.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτζά διὰ νὰ περάσω ἓνα δύο μῆνες, διότι ἐφοβήθηκα νὰ μὴν ἀρρωστήσω ἀπὸ τὴν κάψα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτζά, ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς ἓνα πανηγύρι τῆς Ἀγίας Μονῆς, ὅπου ἐπῆγαίνα κάθε χρόνον, ὅτι εἶναι ἰδιοκτησία μου. Ὅπισω εἰς τὸ Ἀνάπλι οἱ ραδιοῦργοι δὲν ἔλειψαν νὰ παρασταίνουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅτι ὁ Καλακοτρώνης κάνει συνελύσεις καὶ ἄλλες παρόμοιες ψευτιές. Ὁ Ζωγράφος ὅπου ἦτον νομάρχης τῆς Ἀρκαδίας (τόσον καὶ ὁ Μάνος ὅπου ἦτον διευθυντής), καὶ ἂν ἦτον τίποτε ἔπρεπε νὰ τὸ ἤξεύρει αὐτός, ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀντιβασιλεία καὶ ἐπληροφόρησε, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦτον ψέσματα. Ἐγύρισα ὀπίσω εἰς τὸ Ἀνάπλι, ἐπῆγα, ἐχαιρέτησα τὸν Βασιλέα, τὴν Ἀντιβασιλείαν, τοὺς εἶδα μυυδιασμένους, πλὴν δὲν ἐκτάλαβα τίποτε. Ἐμείνα εἰς τὸ περιβόλι μου. Ἐκεῖ ἤλθαν τὴν νύχτα, εἰς τὰς 7 Σεπτεμβρίου, καὶ μὲ ἐπῆρε ὁ Κλεώπας, μοίραρχος, μὲ 40 χωρυφύλακας καὶ μὲ ἐπῆγε εἰς τὸ Ἰτζ Καλέ καὶ μ' ἐπαράδωκε εἰς τὸν φρούραρχον, καὶ μ' ἔβαλαν 6 μῆνες μυστικὴ φυλακὴ, χωρὶς νὰ ἴδῃ ἄνθρωπον, ἐκτὸς τοῦ δεσμοφύλακα. Δὲν ἤξευρα τί γίνεται διὰ ἑξὶ μῆνες, οὔτε ποιὸς ζεῖ, οὔτε ποιὸς ἀπέθανε, οὔτε ποιὸν ἔχουν εἰς τὴν φυλακὴν. Διὰ τρεῖς ἡμέρας δὲν ἤξευρα πῶς ὑπάρχω, μοῦ ἐφαίνετο ὄνειρον ἐρῶ· τοῦσα τὸν ἑαυτὸν μου ἂν ἤμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἢ ἄλλος κανεὶς· δὲν ἐκαταλάβαινα διατὶ μὲ ἔχουν κλεισμένο. Μὲ καιρὸν ἐπέρασε ἀπὸ τὸν νοῦν μου, ὅτι ἴσως ἡ Κυβέρνησις, βλέποντας τὴν ὑπόληψιν ὅπου ἔχει ὁ λαὸς πρὸς ἐμένα, μὲ φυλακώνουν διὰ νὰ μοῦ κόψουν τὴν ἐπιρροήν· δὲν ἐπίστευσα ποτὲ ὅτι θὰ φθάσουν εἰς αὐτὸν τὸν βαθμόν, διὰ νὰ φτιάσουν ψευδομάρτυρες. Ἐπειτα ἀπὸ ἑξὶ μῆνες, μᾶς ἐκοινοποίησαν τὴν κατηγορίαν, ὅτι τάχα ἐκάμναμεν ἀναφορές, πότε ἐναντίον ὅλης τῆς Ἀντιβασιλείας, πότε ἐναντίον τῶν δύο μελῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀρμανσπέργ, ὅτι ἠθέλαμεν νὰ κάμωμεν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι ἐβγάζαμε δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν καὶ ληστὰς, ὅλα ἄρατα θέματα. Σὰν μ' ἐκοινοποίησαν αὐτά, ἔβλαβα ὑποψία εὐθὺς ὅτι εἶναι χερί τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ὅλ' μᾶς χαλάσουν. Μᾶς ἔβαλαν εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐκεῖ ἐπαρρησιώσθηκιν μερικοὶ ἄτιμοι μικροὶ ἄνθρωποι ψευδομάρτυρες, καὶ ἔλεγαν πῶς εἶδαν ἀναφορές καὶ ἄλλα ψέσματα. Ἦλθαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τίμιοι ἄνθρωποι, νοικοκυραῖοι, εἶπαν πῶς ὅλα αὐτὰ εἶναι ψέσματα, ὅτι αὐτοὶ εἶναι κακῆς διαγωγῆς ἄνθρωποι, πλὴν ποῦ ἤκουαν αὐτούς; Ἦθελαν τὸν σκοπὸν σας, καταδικῆν. Ἐξαφνα μανθάνω, ὅτι βιάζει ὁ Σχινῆς, μινίστρος τῆς Δικαιοσύνης, τὸ δικαστήριον καὶ ὑποχρεώνει τὸν πρόεδρον Πολυζωίδην καὶ Τερτσέτην νὰ ὑπογράψουν μὲ βαγιονέτες. Μᾶς κατέβασαν, μᾶς ἐδιάβασαν τὴν ἀπόφασιν. Εἶδα τόσες φαρές τὸν θάνατον, καὶ δὲν ἐφοβήθηκα οὔτε τότε. Καλλίτερα εἶναι ὅπου σκοτώνομαι ἄδικα, παρὰ δίκαια. Τὸν Κολιόπουλο ἐλυπόμουν, διατὶ εἶχε φαμελιά μεγάλη. Ἐφάγαμε τὸ βράδυ. Τὴν αὐγὴ ἐκάμμε τὴν διαθήκη μας καὶ ἐπροσμέναμε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Μετὰ δύο ὥρες ἐμάθαμε, ὅτι ὁ Βασιλέας μᾶς ἔκαμε χάρη τὴν ζωὴν μας ἀπὸ τὸ ἄδικο. Μᾶς ἐπῆγαν εἰς τὸ Παλαμήδι, εἰς¹ σιγαιώτερον μέρος. Ἐσταθῆκαμε καὶ ἐκεῖ 11 μῆνες. Ὁ Βασιλεὺς, ὅταν ἀνέβηκε εἰς τὸν Ὄρνον ἔκαμε διαταγὴ καὶ μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ αὐτὴν τὴν φυλακὴν, τὴν τόσον ἄδικη. Ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸ Παλαμήδι ἢ ὑποδοχὴ ὅπου μοῦ ἔκαμεν ὁ λαὸς μὲ ἔκαμε νὰ λησμονήσω ὅλες τὰς δυστυχίας ὅπου ἐπέρασα. Ἐβλεπα ἄλλους νὰ κλαίουν, ἄλλους νὰ γελοῦν, καὶ ὅλοι νὰ φωνάζουν: Ζήτω! Ζήτω ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ Βασιλεὺς! Ἐκάθισα δύο τρεῖς ἡμέρες εἰς τὸ σπῖτι μου καὶ ἔπειτα ἤλθα εἰς τὴν Ἀθήνα. Ἐπρόσφερα τὸ σέβας μου καὶ τὴν εὐχαριστήσιν μου εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν Ἀρμανσπέργ, καὶ ἔπειτα ἐκάθισα ἡσυχος ἕως τούτην τὴν ὥρα, ὅπου διηγοῦμαι αὐτά².

1. Ὡς.

2. Τὸ καλοκαίρι τοῦ ἔτους 1836 [Σημ. Γ. Τερτσέτης στὸ βιβλίον].

Προϊδεάζεται ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ μακαρίτης Θ. Κολοκοτρώνης δὲν γράφει, ἀλλὰ διηγεῖται, καὶ συχνὰ διηγούμενος μικρὰ χειρονομία ἢ ἄλλο νεῦμά του συμπλήρωνε τὸ νόημα. Προστίθενται ἐν ταυτῷ καὶ αἱ ἀκόλουθοι ἀπολύτως ἀναγκαστικαὶ διορθώσεις, ἀφένοντες τὰς λοιπὰς, προσερχομένας ἢ ἐκ τῆς παχύτητος τῆς γραφῆς ἢ ἐκ τοῦ τύπου, εἰς τὴν ὁριμὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ τῆς ἀπλῆς γλώσσης τὴν εἶδῃσιν αὐτοῦ, π.χ. τὸ τελικὸν ν ἢ ἀπλὴ γλώσσα δὲν τὸ μεταχειρίζεται εἰς πολλὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀπαντᾷται εἰς τὴν παροῦσαν διήγησιν, καὶ ἐπομένως ἀναμφιβόλως δὲν εἶναι τοῦ διηγουμένου, καὶ πρέπει νὰ ἀφαιρῶνται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν διὰ νὰ διαφυλάττεται ἡ ἁρμονία τῆς γλώσσης.

Αἱ σειραὶ τῶν στιγμῶν, αἵτινες ἀπαντῶνται κάποτε δηλοῦσιν ἑλλειψὶν τοῦ χειρογράφου, τὴν ὁποῖαν ἤλπιζε νὰ ἀναπληρώσει ὁ ἐκδότης ζῶντος τοῦ μακαρίτου, ἀλλὰ προέλαβεν ὁ θάνατος καὶ οὕτως ἔμεινεν. Ἀφένωμεν εἰς τὴν ἀναγνώστην νὰ ἐννοήσῃ τὴν λεπτὴν εἰρωνείαν τοῦ ἱστοροῦντος εἰς πολλὰς περιστάσεις. [Σημ. Γ. Τερτσέτι].

Σημειώσεις τοῦ ἐκδότου [Γ. Τερτσέτι]
ἀναφερόμεναι εἰς τὴν διήγησιν*

Σελ. 6. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον τραγούδι :

Ἐμαρτύρηκαν τὰ βουνά, μαράθηκαν καὶ οἱ κάμπου,
Μαράθηκαν ἡ Καστανιά, ὁ πύργος τῆς Καστανίας,
ποῦχε τοὺς κλέφτες τοὺς πολλοὺς τοὺς Κολοκοτρωναίους,
ποῦ πήγαιναν στὴν ἐκκλησιὰ τ' ἀσήμε φορτωμένοι,
τ' ἀσήμε καὶ τὸ μάλαμα καὶ τὰ σπαθιά ζωσμένα,
Κι ἐβγαίνουν κι ἐκουβέντιζαν στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα,
Καὶ ὁ Κωνσταντῆς τοὺς ἔλεγε καὶ ὁ Κωνσταντῆς τοὺς λέγει :
Τούτ' ἡ χαρὰ πούχοιμ' ἐμεῖς, θε νὰ μᾶς φέρει λύπη,
ἀιόφε εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὸν ὕπνο πρὶν κοιμηθῶν
κι ἐκάηκε τὸ πόσι μου, ἡ φόντα τοῦ σπαθιοῦ μου,
τὸ πόσι μου ἡ γυναῖκα μου κι ἡ φόντα τὰ παιδιὰ μου.
Τούτ' ἡ χαρὰ πούχοιμ' ἐμεῖς θε νὰ μᾶς φέρει λύπη.
Τ' ἀκούει ὁ Παναγιώταρος καὶ τὸν τζικῶν τὰ γέλια.
Τὶ λές κουμπάρε Κωνσταντῆ καὶ σὺ Κολοκοτρώνη ;
Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκε ὁ πύργος τῆς Καστανίας,
μὰ εἶδὲ πρῶτα, εἶδὲ στερνά καὶ εἶδὲ τώρα πατιέται,
μὲν βγάλετε τὰ μπαράκια σας καὶ στήστε τα στὸν πύργο,
νὰ βλέπει ὁ Καπετὰν πασὰς μὲ τοὺς Τσαντζαριούς.

Σελ. 33. Τραγούδι χοροῦ.

Σάββατο πλιά στὸν πόλεμο - μὲς τὸ μοναστηράκι, - βᾶστα μορὲ Ἀληφαρμάκη - μὲ τὸ Κολοκοτρωνάκι, - Πέφτουν τὰ βόλια σὰν βροχὴ Κυλλοκοτρώνη Θεωρή. - Πόλεμο καὶ πολέμῳ - καὶ τοὺς Τούρκους τοὺς νικάει. Ὁ Θεωράκης βάνει μιὰ φωνή, κτλ.

Σελ. 46. Μ' ἐπίασαν αἰχμαλώτων. Μὴ γνωρίζοντές τον οἱ Ἀγγλοῦχοι καὶ νομίζοντές τον ἐχθρόν.

Σελ. 54. Τοὺς ἀκολουθοῦσι ἀξιωματικοὺς λόγους ἤκουσα ἀπὸ τὸν κ. Α. Μ. «Τὸς 28 Ἀπριλίου ἐβγήκαμε εἰς τὸν Μορέα. Δὲν ἤλθαμε διὰ νὰ φρίγομε, ἀλλὰ νὰ χαθοῦμε μὲ τοὺς ἄλλους. Εἶναι γνωστὸν. Εἴμεθα τάματα τῆς πατρίδος». Τὸ τάμα τῆς πατρίδος ἐνθυμίζει τὸ φωνογεγρημένο Republica τοῦ γενναίου στρατάρχου τῆς Ρώμης εἰς τοὺς καλούς τῆς καιροῦς, ὡς ἦσαν οἱ Ἕλληνοὶ τότε εἰς τὸ 1821.

Σελ. 101. Ἀλέξιος Λουκάπουλος, ἀπὸ τὴν κοινοπολιτὴν Γαργαλιάνου, ἐμπορεύετο εἰς Ζάκυνθον ἔργον καὶ ἀνετάρη. Ὁ ἀγαθὸς καὶ ἐνάρτερος οὗτος πολίτης ζεῖ ἰδιωτεύων εἰς Γαργαλιάνους.

Σελ. 118. Νικόλαον ἀνευρόν μου. Ἦννοεῖ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Νικηταροῦ.

Σελ. 124. Τὰ ἀκόλουθα σημειώματα μὲ ἐδόθησαν ἀπὸ τὸν μακαρίτην Κολλῖνον Κολοκοτρώνην, τὰ ὁποῖα φαίνεται εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν πατέρα του :

«Τῆς Ἐπιδαύρου ἡ συνέλευσις ἦτον συνθεμένη ἀπὸ τοὺς προύχοντας. Οἱ Αἰγαιοπελαγῖται δὲν ἦσαν ἐκεῖ, μόνον οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν νήσων. Κρήτες δὲν ἦτον. Ἦκαμαν τὸ σύνταγμα. Εἰς τοῦ Ἀστρους τὴν συνέλευσιν ἦτον ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπικρατατημένα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀντέτεινε νὰ λάβουν οἱ ἄρχοντες πολλὴν δύναμιν.

* [Ἡ ἀρίθμηση τῶν σελίδων ἀναφέρεται στὴν ἐκδόσιν Τερτσέτι 1846].

Ἐπιδραστήσαντες νὰ μηδενίσουν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐπρόβαλαν νὰ κάμουν ἓνα ψήφισμα διὰ τὴν ἐκποίησην τῆς ἐθνικῆς γῆς. Ὁ Ἀναγνώστης ὁ Δεληγιάννης ἔκαμε παρατήρησιν, ὅτι τώρα θὰ δώσωμεν εὐκαιρίαν νὰ ὑψωθεῖ ὁ Κολοκοτρώνης μετ' αὐτὸ τὸ ψήφισμα. Ἐζήτησαν τοῦ Κολοκοτρώνη τὸ μέρος, τί εἶναι ἡ ἐκποίησης τῆς ἐθνικῆς γῆς, καὶ ἔπιασαν καὶ ἐποφάνιζαν τὴν ἐκποίησιν εἰς ἓνα χαρτὶ γραμμῆν ἐκ κοινῆς. Καὶ ἔτσι ἐμπόδισθη αὐτὸ τὸ ψήφισμα. Διὰ τὴν ἐμπόδισιν καὶ τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸ ἔθνος πρέπει νὰ εὐγνωμονεῖ. Εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς Τροιζῆνος ἔφριξαν ὅλους τοὺς τίτλους καὶ ἐμπόδισαν τὸ ἱερατεῖον νὰ ἀνακηπώνεται εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπρόβαλε νὰ καταργηθοῦν οἱ τίτλοι. Εἶπε : «Σεβαστὴ Συνέλευσις, καὶ γενναϊότατον, καὶ ἐξοχώτατον, καὶ ἐνδοξώτατον καὶ ἐκλαμπρότατον, καὶ πικριώτατον ἀκόμη με εἶπαν, δὲν ἄλλαξα. Πῆμα ὁ ἴδιος.»

Σελ. 144. Ὁ κ. Πέριος (Perios) Ἰταλὸς περιηγητὴς εἰς σύγγραμμά του ἐπιγραφόμενον «Ἐπίσκεψις εἰς τοὺς Ἑλληνας» (Visita ai Greci) ἀναφέρει, ὅτι εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Πιλοῦ εἰς Ἰδραν ἀντάμωσεν τὸν Θ. Κολοκοτρώνην καὶ ἰδὼν τί λέγει περὶ αὐτοῦ : «Ἰδρύσκόμενος εἰς Ἰδραν ἐζήτησα τὴν ἀδελφὴν ἀπὸ τὸν πρῶτον τῶν δημογερόντων Λάζαρον Κουντουριώτην νὰ ἰδῶ τὸν Κολοκοτρώνην. Ἐπῆγα καὶ τὸν γῆρα καθήμενον μεταξὺ τῶν ἄλλων πολιτικῶν συναιχμαλώτων του. Τὰ ἄσπρα του μαλλιά, ριμμένα ἀμελῶς εἰς τὴν πλάτην του, ἔσμιγαν μετ' τὴν πυκνὴν του γενειάδα. Τὸ ἄγριόν του πρόσωπον, ἡ ζωηρότης τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τὸ πνευματικὸν ἥθος του, τὸν παρομοιάζαν μετ' ἓνα ἀπὸ τοὺς βράχους, τοὺς διασκορπισμένους εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τὸν ἐχαιρέτησα ἐκ μέρους τῆς Μπουμπουλίνας, καὶ τοῦ ἀνήγγειλα, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ εἶναι ἐλεύθερος. Μετ' εὐχαρίστησε διὰ διαρρηγνέας καὶ μετ' ἐζήτησε νεωτέρας εἰδήσεις. Τοῦ εἶπα, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν εἰς τὴν σιγὴν νὰ κυριεύσουν τοὺς Ναυαρίνους καὶ ἐπρόσθεσα ὅτι εἶναι φοβεροί, ὅχι μόνον διὰ τὴν προσωπικὴν τοῦς ἀνδρείαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τακτικὴν τοῦς καὶ τὸ ἱππικόν τοῦς. Ἀπεκρίθη ὅτι διὰ νὰ νικηθοῦν οἱ Αἰγύπτιοι φθάνει νὰ ἔχει τις ἀνθρώπους νὰ ρίχνουν, καὶ λέγοντας αὐτὰ ἐβλάθη εἰς θέσιν ἀνθρώπου ὁποῦ σημαδεύει. Ἐνωρίζω τοποθεσίαν, εἶπε, εἰς τὰς ὁποίας οὔτε ἡ τακτικὴ τοῦς, οὔτε τὸ ἱππικόν τοῦς, παντελῶς δὲν θὰ τοῦς ἀφελούσιν. Ἐξέθρεψεν τί ἔφερε τὴν νίκην τῶν Αἰγυπτίων ; Ἡ ἐνότης τῆς πνευματικῆς δυνάμεως (l'unité dans le commandement), ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἀφηνερίζονται ἀπὸ τὴν μανίαν τοῦ νὰ θέλουν νὰ καπιτανέωσιν, χωρὶς τὴν ἀπαιτουμένην ἐμπειρίαν. Καθὼς ἐστίχασε τὸ χεῖρ του, παρατήρησα μὴ σπαθιδὴν ὅπου εἶχε. Τὸν ἠρώτησα, ποῦ ἀπόκτησεν αὐτὸ τὸ ἐντιμον παράσημον ; Μετ' ἀπεκρίθη : δὲν εἶναι τὸ μόνον. Ἐνῶ μὲν οὐμῖλαι ἔτρεχε μετ' αὐτὰ δάκτυλα τὰ κλωνία ἐνός κομβολογιστοῦ καὶ μακρὰν νὰ δείχνει τὴν Ἱουρκικὴν ἐκείνην σοβαρότητα, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες, ἐκίνει τοὺς ὀφθαλμοὺς του μετ' ὀφθαλμὸν καὶ ἄγριον κίνημα. Ὑπνώνοντο, ἐκίθοντο, ἐπεριπάτοι μετ' ὅλην τὴν ἀθημονίαν Κλέφτου, ὅστις φριδεῖται χωσιὰ καὶ προετοιμάζεται εἰς τὸν πόλεμον. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ὁ στρατηγὸς Κολοκοτρώνης δὲν εἶναι κοινὸς ἄνθρωπος. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν συνέντευξίν μας ἀπελύθη, ὑποδεχθεὶς ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ναυπλίου μετ' μεγάλης τιμᾶς. Ἦνας βουλευτὴς τοῦ ἀπηνέθην μίαν ἐμιλίαν καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη ἀπροεοίμαστος, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπόκρισιν εὐρίσκειτο ἡ ἀκόλουθος ἀξιωματικὸς περιχοπὴ : «Ἐρχόμενος ἐδῶ ἀπὸ τὴν Ἰδραν ἐπνίξα εἰς τὴν θάλασσαν τὰ πόθη μου. Πνίξετε καὶ σεῖς τὰ δικά σας. Θάψετε εἰς αὐτὴν τὴν ἄβυσσον ὅλας τὰς ἐριδας καὶ τὰς διχονοίας. Αὐτὸς εἶναι ὁ ὀψακυρὸς ὁποῦ θὰ βρῇτε». Οὐμῖλαι εἰς τὴν μεγάλην πλατείαν τοῦ Ναυπλίου, ὅπου οἱ κάποιοι ἔσκαφταν διὰ πολλὰς ἡμέρας μετ' τὴν ἰδέαν νὰ σφύρουν θησαυρὸν θαμμένον.

Σελ. 156. Ἡ ἀκόλουθος σημείωσις μετ' ἐδόθη ἀπὸ τὸν μακαρίτην Κολλῖνον, ἥτις, ὡς νομίζω, τοῦ ὑπαγορεύθη ἀπὸ ἀξιότιμον στρατιωτικὸν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Πύργου :

«Νοέμβριος 1825. Γαστούνη. Ἀφοῦ τὸ ἱππικόν τοῦ ἐχθροῦ διέβη τὸν Ἀλφειὸν ποταμὸν καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὸν Πύργον διευορκίσθη καὶ ἐσκορπίσεν εἰς τὰ χωρία τῶν πεδίων· καὶ τὴν ἐνάτην τοῦ ἐνεστῶτος μηνὸς ἐξημερώθησαν οἱ ἱππεῖς εἰς τὰ χωρία Δερβιοστασιπὶ, Καρδαμά, Σαβάλια, Ροβιῶται, Καρραγιούζη, Σελῆμ-Τσακούση, Ἀνδραβίδα καὶ Βαρθολομιῶ καὶ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία τῶν πεδιάδων τῆς Γαστούνης, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ εὐρήντες Ἕλληνας, ἐπολέμησαν πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' ἡ νίκη ἦτον πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξημερώθησαν εἰς τοῦ Σελῆμ-Τσακούση ἕως 30 ἱππεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφανεύθησαν 8 παρὰ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ἔλαβον καὶ τοὺς ἵππους τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν πολεμοῦντες ἄλλοι ἐχθροὶ εἰς τὰ Σαβάλια ἐφανεύθησαν ἕως 80 καὶ 20 ἐκ τῶν ἡμετέρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ Καπ. Ἀναγνώστης Παπαγοστόπουλος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μενιζέλος· εἰς τὸ Καρραγιούζη 20 ἱππεῖς ἐπολέμησαν πρὸς δύο Ἕλληνας καὶ ἐφανεύθησαν 18 χωρὶς νὰ βλαφθεῖ κανεὶς ἐκ τῶν Ἑλλήνων· οἱ διασωθέντες ἐχθροὶ πολεμοῦντες πρὸς τοὺς ἡμετέρους δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἐκδύσωσι τοὺς φονευθέντας καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς ἀφῆσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν νικητῶν. Ἰνὴ τις ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου δραμουῖσα, ἔλαβε δύο χρυσοκαπνισμένας πιστόλας, ἓν τουφέκιον, ἓν σπαθίον καὶ πολλὰ χρήματα ἀπὸ τῶν φονευθέντων. Εἰς τὸ Βαρθολομιῶ ὑπῆγαν ἕως 1.200 ἱππεῖς, τοὺς ὁποίους ἀφοῦ ἐδίωξαν, ἕως εἰς τὴν Γαστούνην οἱ Βαρθολομιῶται, ἐπέστρεψαν εἰς τὸ χωρίον καὶ λαβόντες τὰς φαμίλιας τῶν ὑπῆγαν εἰς Χλουμούτσι, περὶ δὲ τὴν ἑσπέραν 100 ἄνδρες ἐκλεκτοὶ ἐπέστρεψαν καὶ ἔπιασαν τὸ χωρίον, καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν, 10 τοῦ μηνός, ἐξημερώθησαν ἕως 500 ἱππεῖς καὶ ἕως 4.000 πεζοί, καὶ περιουκλώσαντες τοὺς ἡμετέρους ἐπολέμησαν πρὸς αὐτοὺς μίαν ὥραν ἀκατάπαυστα, καὶ ἐφανεύθησαν πολλοὶ χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ βλάψωσι τοὺς ἡμετέρους, εἰς δὲ τῶν ἐν τῇ χωρίῳ κλεισμένων Ἑλλήνων, ἀναβάς ἵππον πιασθέντα ἐκ τῶν ἐχθρῶν, ἔδραμεν εἰς τὸ Χλουμούτσι νὰ δώσῃ εἰδήσιν εἰς τοὺς ἐκεῖ, νὰ πρέξωσιν εἰς βοήθειαν τῶν κλεισμένων, καὶ ἁμέσως 150 ἐκλεκτοὶ στρατιῶται, ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν χιλιάρχον Πέρρα καὶ τὸν Κ. Γεωργάκην Βαρθολομιώτην, ἄνδρας τῆς οὐτις γενναϊοτάτους, ἔδραμον εἰς βοήθειαν τῶν εἰς Βαρθολομιῶ δύν, περίπου ὥρας κλεισμένων ἀδελφῶν τῶν· ἀλλ' ἅμα ἰδόντες αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ ἐκίνησαν πρὸς αὐτοὺς ὅλοι οἱ ἱππεῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτω δὲν ἠμπόρεσαν νὰ πρέψωσιν εἰς φυγὴν τοὺς γενναίους ἐκείνους Ἕλληνας, ἀλλὰ μάλιστα οἱ Ἕλληνες ἐπροχώρουν καὶ ἐφθασαν εἰς τὰ ἀμπέλια τοῦ χωρίου περὶ τὸ ἥμισυ μίλλιον μακρὰν τοῦ χωρίου αὐτοῦ, ἀπελπισθέντες οἱ ἱππεῖς ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν πολιορκούντων τὸ χωρίον 3.000 ἐκ τῶν τεσσάρων χιλιάδων τῶν πεζῶν ἔπραπε νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειάν των καὶ οἷτος ἐκλείσαν τοὺς 150 ἥρωας εἰς τὰ ἀμπέλια, οἵτινες ἐπολέμησαν γενναίως ἀπὸ τῆς τετάρτης ὥρας τῆς ἡμέρας ἕως τῆς δεκάτης, καὶ μολοντί οἱ ἐχθροὶ ὤρμησαν πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν συνήθειάν των ἐναντίον τῶν ἡμετέρων,

ἐπέστρεψαν κατησχημένοι βαλλόμενοι καὶ φονευόμενοι, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἐπισυμβῆσα ραγδαία βροχή ἐπαυσε τῶν ἐκ τῶν τουφεκίων πύλεων, καὶ οὕτως εὐρόντες εὐκαιρίαν οἱ ἐχθροὶ ὤρμησαν πάλῃ πρὸς ἐκτετακτούς, καὶ οἱ Ἕλληνας ἔπρεπε νὰ ἐνδιώκωσιν εἰς τὸν πολυάριθμον ἐχθρόν· εἰς ἐκ τῶν 150 ἐσώθη, καὶ αὐτὸς πλάκωθεὶς ὑπὸ τῶν προματίων τῶν φονευθέντων. Ἀπέθανον οἱ ἥρωες, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐπεμύην πρότερον ὑπὲρ τοῦ 100 ἐχθρούς εἰς τὸν ἄδην, ὥς μαρτυροῦσιν τὰ εἰς τὸν τόπον τῆς ἀνίσου ἐκείνης πύλης εὑρεθέντα πτώματα· οἱ δὲ περὶ τὸ Βαρθολομαῖο ἀπομείνοντες ἐχθροὶ ὤρμησαν ἐναντίον τῶν ἐν αὐτῷ κλεισμένων 1000 Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφονεύθησαν 6, ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐργαζόμενοι τῶσσι πολλοί, ὥστε ἀπελπισθέντες οἱ ἐναπομείναντες ἐφυγαν αἰσχυρῶς εἰς τὴν Γαστούνην πορὶ τὴν ὁσπέραν, ἀφήσαντες καὶ τοὺς νεκρούς ἀτάφους· τὴν 11 τὸ πρωὶ ἐξελθόντες ἐκ τοῦ Χλομουταίου οἱ ἡμέτεροι ἐλαφυραγώνησαν τοὺς φονευθέντας ἐχθρούς καὶ ἔθαψαν τοὺς ἐνδόξως ἀποθανόντας Ἕλληνας.

Σελ. 167 - 168. Ἡ πλοκή τῆς περιόδου ταύτης εἶναι σκεπτική, πλὴν ἡ ἔννοια εἶναι, ὅτι ἐστὶν ὁ Φιλήμων διὰ νὰ ἐξαπατήσει τοὺς Τούρκους, καὶ ὅτι εἶχε γράμμα τοῦ Μπαρζακτὲ Γεωργάκη πρὸς τὸν ἀρχηγὸν Ἀραβὰ κ.λπ.

Σελ. 232. Ἡ ἀκόλουθος σημείωσις ἐγράφη κατὰ δευτέραν ὑπαγόρευσιν τοῦ Θ. Κολοκυτρῶνη καὶ δὲν κατεχωρήθη εἰς τὸ κείμενον διότι δικαίωτετο ἡ σειρὰ τῆς διηγήσεως :

Κλέφτες εἰς Γαστούνη, Πάτρα, Βοστίτσα καὶ Καλύβρυτα καὶ πέρα μεριὰ τῆς Καρύταινας καὶ Φανάρι, καὶ ἐμαζώνοντο ὅλοι σ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας, 120, καὶ αὐτοῖνοι ἐγδυσαν εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἦτον τοῦ Κωνσταντῆ Πετμεζᾶ ἓνα παιδί, καὶ τοῦ Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ Σουδενά, καὶ ὁ Κονταβουνήσιος, καὶ Παρομερίσιοι, τοῦ Καραλή τὰ παιδιὰ, Γαστουναῖοι καμμιὰ δεκαπενταριά, καὶ Πάτρα οἱ Χαρμηλαῖοι, καὶ ἀπὸ Φανάρι δύο, τρεῖς, τέσσερες. Καὶ ἦταν βαλμένοι ἀπὸ ἐκείνους πού γυροῦν τὰ σιάνδαλα, διὰ νὰ ἀκούονται κλέφτες πολλοί, διατὶ ἦτανε ὥρα νὰ δώσουν τοὺς προσόδους καὶ νομιστροποσιτικά τῶν ζωντανῶν. Ἐκεῖ ἐπῆγαν τριάντα νομάτοι εἰς τὸ Κατάκολο, ὑπὸ ἦτον ἓνας δεσμοτελώνης, ὁ Φραγκοῦδης, καὶ τοῦ ἐπῆραν ἐθνικά, φούνιας . . . καὶ τοῦ ἐγδυσαν τὴν φαμελιὰν του, καὶ ἐπῆραν ἔτι καὶ ἂν εἶχε, καὶ ἦτανε κλεφταποδόχος ὁ πατέρας τοῦ Λυκούργου ἀπὸ τὸν Πύργο. Καὶ ἀκούοντας τὰς ἀκαταστασίας τῶν Πελοποννησίων ὁ μακαρίτης ὁ Κυβερνήτης μοῦ ἔδωκεν μίαν διαταγὴν σφυδράν, ἥ νὰ τοὺς σκοτώσω ἢ νὰ τοὺς φυλακίσω, ἢ νὰ τοὺς προσκινήσω, διατὶ ἡ φήμη ἐδιαδόθηκε, ὅτι ἦταν τριακόσιοι καὶ πεντακόσιοι. Ἐγὼ ἔστειλα διαταγὴν εἰς τοὺς καπιταναίους, ὅπου εἶχε εἰς δουλείαν ὁ Κυβερνήτης, καὶ τοὺς ἐσύναξα εἰς Τριπολιτζά ἀπὸ τὴν Μονοβασίαν, τὸν καπετὰν Γεωργάκη Δρίβα, ἀπὸ τὴν Τσακωνιά, τὸν Πραστὴν, τὸν καπετὰν Γεωργάκη καὶ ἄλλον ἓνα καπετάνιο, καὶ ἀπὸ τὴ Κρανίδι τὸν Νικόλα Λάμπρο, καὶ Σταμάτη Μήτσα ἀπὸ τὸ Καστρί, τὸν Τζόρκη καὶ τὸν Νέζο ἀπὸ τὸ Ἀργος, ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι ἓνα καπετάν Ἀναγνώστη πού ἦταν εἰς τὴν δουλείαν, ἀπὸ τὴν Κάρθο τὸν Γεωργάκη τὸν Χελιώτη καὶ λοιπούς, καὶ ἀπὸ Τριπολιτζά καὶ ἀπὸ Καρύταινα, καὶ ἐμαζώχθησαν καμμιὰ ἑκατοστὴ νομάτοι ἀξιωματικοί. Ἐδωκα διαταγὴν τοῦ Κολιόπουλου, καὶ ἦταν καὶ ἓνα τάγμα, τὸ τάγμα τοῦ Τζαβέλα εἰς Καλύβρυτα, καὶ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Γιαννούσης καὶ ἔδωκα διαταγὴν τοῦ Γενναίου καὶ ἐσύναξε τοὺς καπιταναίους Καρυτινοὺς καὶ λοιπούς καὶ ἐπέρασε Λαγκάδων καὶ Ἀγοβες καὶ ἐκονήγησε τῆς πέρα μεριᾶς τοὺς κλέφτες, καὶ ἐδιόταξε καὶ τὸν Θάνο Κομμανιώτη ἀπὸ τὴν Πάτρα καὶ ἐργήκε καὶ ἐκαῖνος ἀπὸ τῆς Πάτρας τὸ σύνορον, καὶ ἐγὼ ἐκίνησα καὶ εἶχα καὶ καμμιὰ εἰκοσάρια καβαλλαραῖους ἀτάκτους κοντά μου ἀπὸ τὴν καβαλλαρία. Παγαίνόμενος εἰς τὸ Φανάρι ἔπιασα δύο καὶ τοὺς ἐφυλάκισα εἰς τὴν ἰδίαν ἐπαρχίαν. Καὶ ἐπράβηξα εἰς τὸν Πύργο διατὶ ἦταν δύο, τρεῖς, τέσσερες κλέφτες μέσα ἀπὸ τὸν Πύργο, διατὶ ἦτον γιὰτὰν ὁ πατέρας τοῦ Λυκούργου, καὶ ἐπροσκάλεσαν τὸν Κονταβουνήσιο καὶ ἐγδυσαν τὸν Φραγκοῦδη. Ἀκούοντας ὁ πατέρας τοῦ Λυκούργου ὅτι ἐκατέβηκα εἰς τὸν Πύργο ἐπράβηξε νὰ πάει σ' Ἀνάπλι, καὶ ἔστειλα τέσσερους καβαλλαραῖους, τὸν ἔπιασαν εἰς τὴν Τριπολιτζάν καὶ τὸν ἔφεραν ὀπίσω στὸν Πύργο. Εἶχα μάθει ὅτι ἐσμίξε μὲ τοὺς κλέφτες, πρὶν πᾶν στὸ Κατάκολο, οἱ κλέφτες. Καὶ ἀκούοντας οἱ κλέφτες ἐμέ, τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Γενναῖο, ἐδιασκορπίσθησαν. Ἐπράβηξιν εἰς τὴν Γαστούνη, ἔσφιξα τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔπιασαν ἔξι καὶ τοὺς ἐφυλάκισα καὶ ἐκείνους. Καὶ ἔρχεται ὁ λαός, πού τοὺς εἶχαν κλειμέναν βύδια καὶ ἄλλα προσκλιόμενοι εἰς ἐμέ, καὶ τοὺς κλέφτες τοὺς ἤξευρα καὶ ἔγινα καὶ κριτής, διατὶ ἡ περιστάσις ἔτσι τὸ ἤθελε, καὶ ἐλάβαινα ὁ καθένας τὸ δικαίό του. Ἐτσι ἐτραβήξαμε διὰ νυκτὸς εἰς τὴν Πάτρα, καὶ εἰς τῆς Πάτρας τὸ σύνορον εἶχαν γδυμένους κατὰ πραγματευτάδες Πυργιώτες, καὶ οἱ κλέφτες, ὅπου ἐγδυσαν τοὺς Πυργιώτας ἦταν ἀπὸ τὰ Ζουμπάτα, ἀπὸ τοῦ Νενέκου τὴ χωριά, λεγόμενοι Χαρμηλαῖοι. Τότενος ἦτανε διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως σ' ὅμοιο σύνορον γδυθεῖν εἰς τὴν στρατὰ (δημοσίᾳ) στρατηλάτης, νὰ εἶναι ἀποκριζάμενα τὰ χωριά τὰ τριφυριὰ, ἐὰν δὲν παραδώσουν τοὺς κλέφτες. Καὶ ἔσφιξα τὰ χωριά πού ἐγδυσαν τοὺς Πυργιώτες πραγματευτάδες, ἢ τοὺς κλέφτες ἢ δέκα χιλιάδες γρόσια πού τοὺς εἶχαν παρμέναν μὲ τὸ δερτὲρ τοῦ πραγματευτῆ, πού εἶχαν ἀγοράσει στὴν Πάτρα. Καὶ οἱ γδυμένοι ἦλθον κοντά μου στὴν Πάτρα. Καὶ ἐκεῖνες τὰς ἡμέρας πού διέτριβα ἐκεῖ, ἓνας Χαρμηλάς ἦτον ἀπὸ τοὺς κλέφτες καὶ ἐσιργιάνιζε ἀνεγνώριστος στὴν Πάτρα μέσα. Καὶ ἐκεῖ πού ἦτον καὶ οἱ γδυμένοι τὸν ἐγνώρισαν καὶ ἔτσι μοῦ ἔδωκαν χαμπέρι καὶ ἔστειλα τὸν Καραχάλιο καὶ τὸν ἔπιασε, καὶ ἐμαρτύρησε καὶ τοὺς ἄλλους, πού ἦταν ἀπὸ τὸν ἴδιον τόπον. Καὶ ἔτσι οἱ κλέφτες ἀκούοντας τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Γενναῖο ἀπὸ πάνω, ἔπεσαν εἰς τῆς Πάτρας τὸ σύνορον καὶ ἔστειλα στρατεύματα, ἄλλους ἔπιασα, ἄλλους ἐκονήγησα καὶ ἔπεσαν κατὰ τὰ Καλύβρυτα. Καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ τὸ τάγμα του καὶ μὲ τοὺς Πετμεζαίους τοὺς ἐκονήγησαν καὶ τοὺς ἔδωκεν μπάσα καὶ ἐπροσκίνησαν. Ἦτον 15 τὰ Πετμεζόπουλα (ἢ νὰ προσκινήσω ἢ νὰ τοὺς πάρουν ἔτι καὶ ἂν ἔχουν). Καὶ ἔτσι ἔστειλα ταχυδρόμον καὶ ἐζήτησα γνώμην, εἰ νὰ κάμω, νὰ τοὺς στείλω σ' Ἀνάπλι ἢ νὰ βάλουν κεφάλιδες, νὰ μὴν ἀκολουθοῦν πλέον εἰς τέτοιον δρόμον. Ἐλαβα διαταγὴν ὅτι ἂν εἶναι σίγουροι κεφάλιδες, ὑπὸ νὰ μὴ μετακάνουν τρέλλα, νὰ τοὺς συγχωρέσει ὅλους, εἰδὲν ὅσοι καὶ δὲν ἔχουν κεφάλιδες καλῶς νὰ τοὺς στείλω σ' Ἀνάπλι. Ἐγὼ ἐκαῖνον πού ἔπιασα στὴν Πάτρα, τὸν πῆρα διὰ νυκτὸς καὶ ἐξημέρωσα στὸν τόπον τους μὲ 300 νομάτους, γιὰτὶ οἱ Ζουμπάτοι τὸ εἶχαν πάρει ἐπάνω τους διὰ τὸ προσκόνημα. Διὰ νυκτὸς τοὺς ἔξωσα, τοὺς ἔπιασα καὶ ἐπῆρα τὸ πρᾶγμα πού ἦταν ἀμοίραγον. Ὁ καπετάνιος εἶχε πάει νὰ εὕρει πραγματευτὴν νὰ τὸ πουλήσῃ, διατὶ δὲν ἦτον χωριάτικον. Καὶ τότενος ὑπὸ ἐπῆγα εἰς τὰ Ζουμπάτα ἀποράσιστα νὰ κρεμάσω ἓνα, καὶ μοῦ ἔπεσαν οἱ καπιταναῖοι νὰ μὴν τὸ κάμω. Καὶ ἐπῆρα αὐτὸν καὶ ἓνα ἄλλον δειμένους μαζί μου. Καὶ τότενος ἐπρόσταξα

εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ οἱ κεφάλαιες ἔδωσαν λόγον καὶ ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ εἶναι φρόνιμοι. Κεφάλαιες ἦσαν οἱ γειτόνοι τους. Καὶ ἔτσι ἐτελείωσεν ἡ ἐκστρατεία ἐκεῖνη καὶ ἔκαμε καὶ 500 κρίσεις, ποῦ ἂν ἤθελε πέσουν εἰς ἀβυσσάτους καὶ κριτήρια ἤθελε κινταναρισθοῦν 300 χρόνους, καὶ ἐδιόρθωσα τὰς ἐπαρχίας καὶ ἡσύχασαν. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ δύο Χιιμπατιώτες, ὁ ἓνας μὲν ἔφυγε μὲ τὰ σῖδρα καὶ ὁ ἄλλος τὴν ἐπτεῖλα εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ ἔκαμε δύο χρόνους σπῆ φυλακῇ, ἦσαν ἀδελφὸς τοῦ φευγάτου. Καὶ ὅταν ἐγύρισα ὀπίσω καὶ ἐπῆγα σπῆν κυβέρνησιν, τοῦ ἤρρεσεν ὁ τρόπος τοῦ Κυβερνήτου ποῦ κατεπράνα τὸν λαόν καὶ ἔτσι διέλυσε τοὺς Καπιταναίους.

Σελ. 232. Καὶ ἡ παρῶσα σημείωσις ἐγγόρη κατὰ δευτέραν ὑπαγόρευσιν τοῦ ἰδίου Θ. Κολοκοτρώνη :

Εἰς τὸν Πόρον εἶχε στείλει ἡ Κυβέρνησις στρατιώτας· ἓνα μέρος Ποριωτῶν ἠθέλησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὰ στρατευματα τῆς Κυβερνήσεως· ἐγένε πόλεμος, ἐχάλασθησαν οἱ Ποριῶτες καὶ ἐσκοτώθη ὁ Χριστόδουλος Ποριώτης. Τότε ἐκάη ἡ ἀρμάδα. Εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἔλαβα τὴν ἀδελαν ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην καὶ ἔκαμα στρατιωτικὴν συνέλευσιν καὶ ἐμαζεύθησαν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐβέβαμεν ἄλλους δικαστοὺς εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἀξιωματικῶν.

ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ "Η ΕΡΤΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ

Μερικὰ ὁ ἐκδόττης ἤκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα του. Ἡ ὀνομασίκα Γέρος τοῦ ἐγεννήθη, ἐπειδὴ ἦτο πολὺξέρος, ἔξυπνος, εἶχε πονηρίες. "Οθεν καὶ τὸ τραγούδι τοῦ παλαιοῦ χαλασμοῦ τῶν Κολοκοτρωναίων : α' Ὁ Θεοδωράκης πολὺ πονηρεμένος—Ἐγλύτωσε ὁ καημένος.—Εἰς τὰ ἔθνη, ὅπου ἡ παιδεία δὲν εἶναι ἐξαπλωμένη καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν φωτίζει τοὺς νέους, οἱ γέροντες ἔχουν τὰ πρωτεῖα τῆς γνώσεως· ὅποιος εἶδε πρωτύτερα τὸν ἥλιο, ἔχει καὶ πρᾶξιν περισσότερη τῆς ζωῆς.

Ἀπέδιδεν εἰς τρία αἶτια τὰς νίκας τοῦ Ἰμβραῖμ πασᾶ : α' ὅτι ἡ Τριπολιτσά ἐσώζετο καὶ τὴν εἶχε κέντρον, β' εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς σκλάβους τοὺς ἐντοπίους, καὶ γ' εἰς τὴν φυλάκισιν τῶν ὀπλαρχηγῶν.

Ὁ Μάρκο Μπότσαρης ἔλεγεν : εἶχε πολλὴν νοημοσύνην. Ὁ Φῶτας Ἰζαβέλας : ἦτον τὸ τέλειον.

Ἀπέδιδε τὴν ἐπιρροήν του εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰς τὰ ἀκόλουθα : Οἱ ἀνδρειότεροι τῆς Πελοποννήσου δὲν ἔζοῦσαν πλέον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπικρατείας. Τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του. Ἡ εἶδησις ὅπου εἶχε τῶν τύπων διὰ τὴν περασμένην τοῦ κλέφτικῆς ζωῆς, καὶ τέλος ἐγνώριζε καὶ ὁμιλοῦσε εἰς τοὺς ἐντοπίους τὴν γλώσσαν των. Ἄν ἔζοῦσαν, ἔλεγεν, οἱ παλαιοὶ. ἠθέλαμεν κυριεῦσαι μὲ εὐκολίαν τὴν Πελοπόννησον τὸν πρῶτον χρόνον.

Ἐδιηγεῖτο πολλὰ θαύματα τῆς πλατομαντείας, καὶ ἐπίστευε κάποτε εἰς τὰ ὀνειράτα. Ὅταν ὀνειρούετο, ὅτι βλέπει συνοδείαν γάμου, ἐξήγα τὸ ὄνειρον, ὅτι εἶναι Τούρκοι· καὶ εἰ μὲν ἐπροχωροῦσαν, ἐστήμαινεν ὅτι δὲν ἔμελλαν νὰ πολεμήσουν, εἰ δὲ καὶ ἔστεκαν καὶ ἐχόρευε μαζί τους, παίζοντας τὰ ταβούλια, ἐστήμαινεν ὅτι εἶχε πόλεμον, καὶ ἔκαμε τὰς ἀναγκαίας προετοιμασίας.

Ἐδιηγεῖτο μὲ πολλὴν χάριν τὸν ἀκόλουθον μῦθον : Ἐνας Σουλτάνος μίαν φορὰν ἠθέλησε νὰ περιηγηθεῖ τὸ βασιλείον του, νὰ μάθει τὰ διάφορα ἦθη τῶν ὑπηκόων του, καὶ νὰ τοὺς διοικεῖ ὅπως πρέπει. Οἱ αὐλικοὶ του ἐναντιώνοντο εἰς αὐτὴν του τὴν ἀπόφασιν, παρασταίνοντές του ὅτι εἶναι ἄμαθος εἰς τὰς κακοπάθειας καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιδίου. Ὁ Σουλτάνος ἐπέμενε. Τότες ἓνας γέρος Τούρκος, μὲ μεγάλην ὑπόληψιν, εἶπε τοῦ Σουλτάνου : «Εἶναι τρόπος νὰ περιηγηθεῖς καὶ νὰ μάθεις τὰ ἦθη τῶν ὑπηκόων σου, χωρὶς νὰ ταξιδεύσεις. Κάμε νὰ σοῦ φτιάσουν τσαντήρια, ὅπου ἔλα, ἀπὸ τὸ χῶμα ἕως τὰ ξύλα ἡποῦ ἔχουν, νὰ τὸ σκεπάζουν, νὰ εἶναι ἀπὸ τὸν τόπον ὅπου ἐπιθυμεῖς νὰ μάθεις. Κοιμᾶσαι ἔπειτα εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ μίαν νύκτα καὶ εἰς τὸν ὕπνον σου θὰ σοῦ παρουσιασθεῖ ὁ τρόπος ἀπ' ἡποῦ εἶναι τὸ τσαντήρι μὲ τοὺς κατοίκους του καὶ μὲ τὰ ἔργα ἡποῦ συνηθίζουν, καὶ ἔτσι ἡμπαρεῖς νὰ μάθεις ὅτι ἐπιθυμεῖς, χωρὶς νὰ κακοπάθεις ταξιδεύοντας». Ὁ Σουλτάνος ἐκαταπαίσθη εἰς τοὺς λόγους τοῦ γέρου, καὶ ἔκαμε καὶ τοῦ ἔφτιασαν τσαντήρια, ὅπως ὁ γέρος τοῦ εἶχε παραστήσει. Τοῦ ἔφτιασαν τσαντήρια ἀπὸ κερασπὲ τῆς Ρούμελης, ἄλλο ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, ἄλλο ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἄλλο ἀπὸ τοῦ Μορέως, καὶ εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐκοιμήθη μίαν νύκτα. Κοιμώμενος εἰς τὸ τσαντήρι τῆς Ρούμελης εἶδε πολέμους, ἅτια νὰ χλιμιντροῦνε. Ἐκοιμήθη εἰς τὸ τσαντήρι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐκοιμήθη γλυκά, ὥσάν νὰ πῖει ἀφιδνί. Ἐκοιμήθη εἰς ἐκεῖνο τῆς Αἰγύπτου καὶ εἶδε τὸ Νεῖλο νὰ χύνει πλημμύρα θησαυροῦ, ἄλλὰ πλούτη τυφλά. Ἐκοιμήθη καὶ εἰς τὸ τσαντήρι τοῦ Μορέως καὶ εἶδε τρεῖς χιλιάδες διαβόλους μὲ δαυλοὺς ἀναμμένους στὸ χέρι, νὰ τρέχουν καὶ νὰ κάνουν ταραχὴ ἀνυπόφερτη.

Μοῦ ἔλεγεν ὁ Νικηταρᾶς, ὅτι ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἐρωτήθη μίαν φορὰ : Ποῦς ἡξεύρει περισσότερα, ἡ διάβολος ἢ ὁ ἄνθρωπος ; Καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη : Ὁ ἄνθρωπος· ἐπειδὴ ἂν καλαλογαριάσεις